

Gatemagasinet =Oslo – empowerment og identitet

Å reise seg fra asfalten

Av Kine Therese Falch-Lillevold

Masteroppgave i Velferdspolitik

02. mai 2008

Avdeling for Helse- og sosialfag

Høgskolen i Lillehammer

TAKK!

Først og fremst rettes en stor og varm takk til selgerne av gatemagasinet =Oslo. Takk for alle historiene dere delte med meg og at dere tok i mot meg med så mye varme. En spesiell takk til de åtte som ga meg enda større innsikt i deres liv ved å gi meg et intervju. Jeg takker for den tillit dere har vist meg og den dyrebare tiden dere har avsett for å snakke med meg. Den styrke og mestring dere har vist meg kan knuse enhver fordom, dere er forbilder for mange mennesker. Stå på, jeg har tro på dere!

En stor og varm takk til ansatte og frivillige ved foreningen =Oslo. Dere har tatt i mot meg med åpne armer og stått til tjeneste når jeg har hatt spørsmål om både stort og smått. I tillegg har dere vist meg stor tillit og innsikt i deres bedrift. Takk for den tiden jeg har fått være hos dere.

Takk til min tålmodige veileder, Ole Petter Askheim, som har hatt tro på meg og prosjektet hele tiden. Du har gitt meg mye inspirasjon og gode innspill.

Tusen takk til min gode venninne Hanna som har hjulpet meg med tekst og disposisjon. Med ditt blikk på oppgavens språk har resultatet blitt mye bedre. Takk for gode samtaler og støtte.

Sist, men ikke minst, min familie. Først og fremst, tusen takk til min kjære mann Espen. Hadde det ikke vært for din innsats morgen og kveld som "barnepasser" og økonomisk forsørger, hadde jeg aldri blitt ferdig med dette prosjektet. Takk for at du holdt ut alt snakket mitt om prosjektet når frustrasjonen var høy, du er verdens beste mann og pappa. Og til min øvrige familie, takk for støtte og oppmuntring, det har betydd mye at dere har hatt tro på meg.

Til min datter Leonora. Du har vært med på hele dette prosjektet, fra å ligge i magen og lytte til de mange intervjuene, til å kravle rundt mammas ben når jeg har forsøkt å fullføre manuskriptet. Du er verdens beste datter. Jeg dedikerer dette prosjektet til deg.

Kine Therese

Bildet på framsiden av denne oppgaven er fra forsiden til =Oslo nr 4/2005. Bildet er fra originalbladet og er skannet av forfatter.

SAMMENDRAG

Sommeren 2005 fikk Oslo by et nytt magasin, et gatemagasin, solgt på gaten av vanskeligstilte mennesker. Tema for denne oppgaven er selgerne av gatemagasinet =Oslo, og deres identitets- og mestringsopplevelse i forbindelse med selgerjobben. Selgerne av =Oslo har et fellestrekk, de er vanskeligstilte. De er ofte marginaliserte, sosialt ekskluderte og undertrykte i samfunnet, fordi de har problemer som har sterke tabuer knyttet til seg. Det kan handle om å være avhengig av rusmidler, ikke ha et sted å bo og/eller å ikke ha nok penger til husholdningens mange utgifter. Undertrykkelse og sosial ekskludering kan føre til opplevelse av mindre verdighet, mestring og dårligere selvtillit.

Kan gatemagasinet =Oslo bidra til endret og styrket identitet hos selgeren? Dette er spørsmålet jeg har stilt meg, og med utgangspunkt i perspektivene empowerment og sosialkonstruktivisme har jeg forsøkt å forstå og forklare problemstillingen. Jeg har intervjuet åtte selgere og observert gruppen i arbeid i ca to måneder i overgangen vinter og vår 2007.

I denne oppgaven skal jeg vise at det er to faktorer ved =Oslos empowermentorienterte arbeid som kan skape endret og styrket selvtillits- og mestringsopplevelse hos selgeren. Først og fremst bidrar =Oslo til å gi selgerne en mulighet til å skape et annet bilde i samfunnet på hvem de vanskeligstilte er, hvilke ressurser de innehar og hvilket liv de lever. Ved hjelp av at gatemagasinet trykker deres historier får de undertrykte en stemme, og vi må høre, vi må se, og vi må forholde oss til den ulikheten disse menneskene daglig opplever i samfunnet. På denne måten bidrar =Oslo til å bryte tabuer og øke bevisstheten i samfunnet. For det andre representerer det å selge gatemagasinet =Oslo, for mange, en grunn til å stå opp om morgenen, en mulighet for et rusfritt liv og kontakt med et alternativt miljø, bort fra rusmiljøet – en mulighet til å handle. Det representerer lagånd og samarbeid, kreativitet og energi. =Oslo bidrar til å styrke selvtilliten ved å hjelpe, ta tak i og benytte de ressurser de vanskeligstilte allerede innehar. Ved å gjøre dette, muliggjør de empowerment, frembringer makt, energi og stolthet, og med det svekker de selgernes håpløshet, maktesløshet og ensomhet. Empowerment er et redskap, og redskapet er =Oslo, og salg av bladet bidrar til hjelp-til-selvhjelp. Til sammen gir dette makt til de maktesløse, og kraft og energi til å handle, både med å endre egen livssituasjon og å påvirke situasjonen for andre i liknende situasjon.

INNHALDSFORTEGNELSE

1. INNLEDNING	6
2. GATEMAGASINET =OSLO	10
2.1 International Network of Street Papers.....	10
2.2 =Oslo blir til.....	13
2.3 Visjon og produktet	14
2.4 Organisering.....	16
2.5 =Oslos lokaler	19
2.6 "Selger regler".....	22
3. TEORETISK PERSPEKTIV OG RAMMEVERK	25
3.1 Empowerment	25
3.2 Sosialkonstruktivisme.....	31
4. SOSIALE TEORIER KNYTTET TIL =OSLOSELGERNE	36
4.1 Avhengighet.....	37
4.2 Samfunnsperspektiver på sosiale problemer.....	40
4.3 Sosial inkludering, ekskludering og makt.....	45
5. OM VALG AV FORSKNINGSMETODE.....	50
5.1. Feltobservasjon	50
5.2 Det kvalitative intervjuet.....	52
5.3 Om respondentene	54
5.4 Å nærme seg respondentene	57
5.5 Validitet og etiske vurderinger	58
6. Å REISE SEG FRA ASFALTEN	62
6.1 Identitet, stolthet og egenverd.....	62
6.1.1 =Oslo – et alternativ til kriminalitet og stort rusforbruk	63
6.1.2. =Oslo – en stabilitet i livet og et fristed	67
6.1.3 =Oslo – å flytte fokus fra skam til mestring.....	69
6.2 "Jeg føler jo kanskje at folk ikke ser så stygt på meg som før"	74

6.3 =Oslo – empowerment i praksis?	79
6.3.1 Et styrkende gruppefelleskap	80
6.3.2 Makt til å benevne egen virkelighet	85
6.3.3 Bevissthet og kunnskap gir makt	89
 7. KONKLUSJONER OG AVSLUTNING	 93
 KILDEHENVISNING.....	 96

Grådighetskultur

*Først meg selv
så meg selv
så min neste
hvis det til det beste
for meg selv.*

*Selvfølkelig må man ta ansvar
for sitt eget liv
hvis man skal kunne
ta ansvar for dem
som lever på den andre sida
av sin egen bevissthet.*

*Det er ikke så lett
å trenge gjennom
den noe tåkete skillelinja
i sin egen lille verden.
Bryte gjennom skjoldet
se sin egen isolasjon
i en verden
av ensomme sjeler
på jakt etter kontakten
med det opprinnelige.
Vår felles bevissthet.*

*Skal vi stilles til ansvar?
Hvem kaller til befrielsen?
Ansvarsfylden kommer til dem
som tør å stå aleine
sammen med alle andre
for å kunne gi
hemningsløst av seg selv
forløse krefter og inspirasjon
uten grenser.
Bare av kjærlighet.*

Thor Bæver, =Oslo nr. 21 2007:50

1. Innledning

Når man går rundt i Oslo sentrum møter man ofte på tiggere, gateselgere og andre som har sin arbeidsplass på gaten. Det var under en av min mange vandringer rundt i byen min nysgjerrighet omkring gatearbeiderne ble vekket. Spesielt ble jeg nysgjerrig på de ulike måtene gatearbeiderne presenterte seg på, og begynte å observere nærmere de som tagg penger og de som solgte det den gang nye gatemagasinet Erlik, også kalt =Oslo¹. Min antagelse var at begge disse gruppene gatearbeidere hadde likt utgangspunkt som vanskeligstilte, marginaliserte, avhengig av narkotiske stoffer og at de opplevde mye skam. Jeg oppdaget at kroppsspråket og fremtoningen disse to typene gatearbeidere hadde ovenfor publikum var veldig forskjellig. Tiggeren satt krombøyd og selgeren stod oppreist med løftet blikk. Jeg ble nysgjerrig på hva som skapte disse forskjellene og hva som gjorde at =Oslo selgeren stod mer oppreist enn tiggeren. Ideen til dette prosjektet var skapt.

I Oslo var det i 2003 ca 1300 bostedsløse mennesker. Mange av disse er rusavhengige og benytter seg av tigging for å tjene penger til livets opphold og dagens doser narkotika (Hansen og Østerby 2003). Å tigge representerer, for mange rusavhengige, den minst belastende måten å få inn penger på, og mange uttrykker stolthet over at de ikke begår vinningskriminalitet for å få tak i de sårt trengte pengene (Briseid 2006). 1. januar 2006 ble Lov om Løsgjengeri, Betleri og Drukkenskap fra 1900 (Løsgjengerloven) § 11 fjernet, og med det ble tigging på offentlig sted lovlig i Norge. Avgjørelsen med å fjerne denne loven var begrunnet med at tigging er et sosialpolitisk problem som ikke løses med et lovforbud. Å fjerne Løsgjengerloven § 11 skulle gi tiggerne ny verdighet og respekt (Olaussen 2006). Imidlertid er det grunn til å anta at å fjerne denne loven ikke endrer det faktum at tigging er en metode for å skaffe penger som kan kreve at tiggeren fremstiller seg med passe krom rygg og ydmykhet. Er det da slik at tigging ikke skaper mestring eller mulighet for å bedre egen livssituasjon, med bare opprettholder et allerede dårlig selvbilde og undertrykker personen?

¹ Jeg vil heretter benytte benevnelsene =Oslo og Erlik om hverandre i teksten, alt etter hva som lyder naturlig. Det er min oppfattelse at begge begrepene benyttes i like stor grad på folkemunne. Erlik (Oslo) kan sies å være det offisielle navnet på foreningen gatemagasinet springer ut fra, mens =Oslo kanskje benyttes i noe større grad blant publikum om selve gatemagasinet. Blant mange av gatemagasinet's selgere benyttes begrepet "Oslo magasinet".

I tillegg til at tigging er blitt tillatt, har Oslos rusavhengige og bostedsløse fått to andre alternative metoder å tjene penger på, dette er Kirkens Bymisjons "Lønn som fortjent"² og, som tidligere nevnt, gatemagasinet =Oslo. Er det slik at disse to alternativene, Lønn som fortjent og =Oslo, representerer en mer verdig måte å skaffe penger på for vanskeligstilte og rusavhengige, enn tigging? Kan muligheten til å tjene penger, i stedet for å tigge, bidra til å skape en opplevelse av å bli verdsatt? Noe som igjen vil kunne frembringe bedret selvtillit og tro på et bedre liv? For en gruppe som allerede kan sies å ha en lav status i samfunnet, vil opplevelse av mestring og det å bli verdsatt være viktig for at gruppen kan reise seg og ta tilbake makten over eget liv (Freire 1999; Starrin 2007).

Temaet for dette prosjektet er å se nærmere på gatemagasinet =Oslo, selgerne av magasinet og empowerment. Gatemagasinkonseptet bygger på ideer fra gateavisen The Big Issue, som siden 1991 er blitt solgt av bostedsløse i London. Gatemagasinet =Oslo hadde oppstart sommeren 2005. Visjonen til gatemagasinet =Oslo er å gi de bostedsløse en verdig måte å tjene penger på, og samtidig gi de bostedsløse en stemme i samfunnet. Dette gjør at gatemagasinet =Oslo bygger på viktige empowermentprinsipper, ved at det gir mulighet til selvhjelp på individnivå og bevisstgjøring av problematikken på individ- og samfunnsnivå. Målet med dette prosjektet har derfor vært å finne ut i hvilken grad bladet har bidratt i å skape endring i selgerens liv. Hovedproblemstillingen for dette prosjektet har derfor vært som følger:

Kan gatemagasinet =Oslo bidra til endret og styrket identitet hos selgeren?

For å svare på denne problemstillingen har jeg satt meg flere delproblemstillinger: På hvilken måte bidrar gatemagasinet's empowermentorientering i denne prosessen? Oppstår det en endring i identiteten til selger, før og etter selgeren begynte å selge gatemagasinet =Oslo? På hvilken måte kan selgeridentiteten påvirke lysten til å endre egen livssituasjon? På hvilken måte har forholdet til publikum endret seg etter at han/hun ble selger av gatemagasinet =Oslo?

² Prosjektet "Lønn som fortjent" er organisert gjennom Kirkens bymisjon. Prosjektet tilbyr arbeid til mennesker i Oslo som er i aktiv rus. Arbeidsoppdragene kan være rydding av gårdsplasser og t-bane stopp, trappevask eller male- og rivejobber. Den enkelte arbeidstager må møte opp om morgenen i Lønn som fortjents lokaler for å få utdelt arbeidsoppgave, som fordeles med loddtrekning. Lønn betales kontant etter utført arbeid samme dag. For mer informasjon se http://www.bymisjon.no/templates/Page_14076.aspx.

Som utgangspunkt og teoretisk perspektiv for prosjektet har jeg valgt empowerment som etablering av motmakt³ og sosialkonstruktivisme. Dette er to perspektiver som på mange måter glir inn i hverandre. Sosialkonstruktivismens viktigste fane er at vi alle konstruerer våre liv, og at samfunnets kultur, struktur og institusjoner er med på å forme våre liv samtidig som vi er med på å skape disse strukturene (Berger og Luckmann 2004).

Empowermentorienteringen er opptatt av det samme, men har sitt fokus på hvordan mennesket kan finne veien fra avmakt til makt over eget liv. Perspektivet trekker fram som viktig å gjøre mennesket bevisst de avmektige strukturene som kan skape følelser og tilstander som skam, eksklusjon og undertrykking. Denne bevisstheten vil igjen føre til at mennesket får, eller kan ta tilbake makt over eget liv (Askheim 2007). Begge perspektiver har et kritisk blikk på samfunnet, og har funnet mye inspirasjon i den kritiske tyske tenkeren Karl Marx, som sa at; ”*mennesket kan forandre verden, det gjør det bare ikke på et grunnlag det har valgt selv*” (Berger og Luckmann 2004:9). Med andre ord, vi mennesker har makten til å konstruere den verden vi ønsker oss, vi er bare ikke like bevisste de avmektige og styrende hindringer/utfordringer som finnes i samfunnet og kulturen. Vi lar oss styre av de institusjoner som er konstruert rundt oss og lar oss lede av allerede fastsatte mønstre og vaner (Freire 1999; Berger og Luckmann 2004).

For å finne svar på disse spørsmålene vil jeg være opptatt av å finne selgernes sannhet, eller virkelighet, noe som gjenspeiles i valget av å benytte den kvalitative forskningsmetoden, som blir presenteres i kapittel 5. Jeg vil være opptatt av å forstå hverdagen til en gruppe mennesker som har det til felles at de er selgere av gatemagasinet =Oslo. Jeg har under min forskning sett på samspillet i gruppen når de er i distribusjonslokalet til =Oslo for å kjøpe magasiner, jeg har sett på hvordan den enkelte jobber ute på gaten og jeg har hatt lengre samtaler med åtte respondenter. Alt dette materialet har gitt meg mye informasjon. Jeg har derfor måtte avgrense hvilken del av materialet jeg skal benytte, hvor jeg har valgt et hovedfokus på informasjonen jeg har fått fra mine respondenter. Likevel vil all observert materiale ligge som et bakteppe og er derfor en viktig del av helhetsinntrykket jeg har funnet om selgernes virkelighet.

³ Askheim (2007) skiller mellom hovedsakelig tre retninger innen empowermentorienteringen, empowerment som etablering av motmakt, en markedsorientert tilnærming og en terapeutisk posisjon. Forskjellene mellom disse og hvorfor jeg har valgt den første tilnærmingen til empowerment kommer frem i kapittel 3.1.

I presentasjonen av mitt prosjekt har jeg valgt å starte med å introdusere foreningen, gatemagasinet og lavterskeltilbudet =Oslo. Her vil jeg også gi leseren et innblikk i gatemagasinbevegelsen Internasjonal Network of Street Papers (INSP). Jeg har valgt å presentere =Oslo tidlig i oppgaven for at leseren raskt skal få en følelse av hvem som er hovedaktørene i dette prosjektet, nemlig selgerne av =Oslo. Videre, i kapittel 3, har jeg valgt å presentere de to teoriene og perspektivene empowerment og sosialkonstruktivisme, som er introdusert over. Disse to perspektivene danner selve hovedfundamentet for min tenkning omkring samfunnsspørsmål, og er utgangspunkt for min forståelse av den verden vi lever i og hvordan jeg forstår og analysere den empirien jeg har innhentet. Begge disse perspektivene vil jeg ta med meg videre i oppgaven, spesielt empowerment, som er den teorien jeg under hele min forskning har vært opptatt av å se i praksis. I kapittel 4 vil jeg videreføre og utdype tankene presentert i kapittel 3, spesielt med henblikk på teorien om samfunnet som sosialt konstruert. Jeg vil her trekke opp noen generelle perspektiver knyttet til rusavhengighet, samfunnsperspektiver på sosiale problemer og sosial inkluderings- og ekskluderingssteori, som danner rammene for =Oslo selgerens liv. Etter presentasjonen av forskningsmetoden vil jeg, i kapittel 6, gå mer inngående inn i resultatene fra min forskning og forsøke å vise hvordan empowerment som metode, med =Oslo selgeren som eksempel, kan bidra til å skape endret selvtillit og identitet, som igjen kan skape grobunn for å øke den enkelte =Oslo selgeres livsbetingelser. Til slutt vil jeg presentere konklusjoner av mine viktigste funn.

2. Gatemagasinet =Oslo

I dette kapitlet vil jeg gi en nærmere beskrivelse av foreningen Erlik, som gatemagasinet springer ut av, og om selve produktet =Oslo. Jeg vil redegjøre for hvordan foreningen ble til, litt om visjonen, produktet, organiseringen og generelt litt om hvordan det er på =Oslo. I tillegg skal jeg gi en redegjørelse av International Network of Street Papers (INSP). INSP er moderorganisasjonen til mange av verdens gatemagasin, og jeg vil i dette kapittel gi en kort redegjørelse av deres visjon og rolle i arbeid mot fattigdom og sosial ekskludering. Når jeg skal redegjøre for INSP kommer jeg ikke utenom The Big Issue gruppen som hadde en sterk rolle i etableringen av INSP. Informasjon om =Oslo og INSP er hentet fra de respektive organisasjoners nettsider; www.erlikoslo.no og www.street-paperts.org, om ikke annet er anvist.

2.1 International Network of Street Papers

Det er umulig å ikke nevne gateavisen The Big Issue når man skal redegjøre for INSP. Det er The Big Issue, gateavisen som distribueres i bl.a. Storbritannia, Australia, Japan, Namibia og Kenya, som var starten på hele gateavisbevegelsen til INSP, og det er grunnleggerne av denne gateavisen som startet den internasjonale paraplyforeningen og bevegelsen INSP. The Big Issue er den gateavisen i INSP-nettverket som fungerer som modell på hvordan man kan drive en sosial bedrift, og blir derfor benyttet som mal for hvordan starte opp og drive en gateavis. The Big Issue gir i tillegg råd og hjelp til de ulike gateavisene i INSP-nettverket.

Ideen om å starte gateavisen The Big Issue i London ble tatt med fra USA av Gordon Roddick fra The Body Shop, som er kjent for å drive internasjonal rettferdig handel av hudprodukter. Det var New Yorks *Street News* som inspirerte Roddick, og med bakgrunn i at det i England på denne tiden (1990) var et økende antall uteliggere, var han interessert i å finne en måte å hjelpe denne gruppen mennesker, uten nødvendigvis drive veldedighet. Sammen med John Bird, og ved hjelp av The Body Shop Foundation, ga de ut den første gateavisen The Big Issue i september 1991. Mottoet til The Big Issue var og er: ”*Hand up, not hand out*” (Hanks og Swithinbank 1997). Hovedmålet til The Big Issue og gateavisene som er medlemmer av INSP er å drive en sosial bedrift som gir bostedsløse og vanskeligstilte mulighet til jobb og inntekt, og til å komme ut av sosial eksklusjon og

fattigdom. Gateaviser som er tilknyttet INSP er, med andre ord, kommersielle bedrifter som er avhengige av selgere for å få solgt sitt produkt (Big Issue 2007).

International Network of Street Papers (INSP) ble etablert i 1994 av blant andre Mel Young, som på det tidspunktet var redaktør av The Big Issue Skottland. Fra da av har organisasjonen og gateavisbevegelsen bare vokst og INSP er i dag en internasjonal paraplyorganisasjon som jobber aktivt med å støtte og oppmuntre ulike land og byer verden over til å skape nye og bærekraftige sosiale bedrifter. I tillegg til å oppmuntre og hjelpe andre initiativtagere til å starte opp gateaviser verden over, jobber INSP aktivt med å fremme arbeid og utvikling rettet mot å gi nye muligheter for mennesker som lever i fattigdom i ulike deler av verden, styrke det globale nettverket og føre sak for positiv sosial endring. INSPs valg av virkemiddel og mål kommer tydelig fram i deres motto:

”International Network of Street Papers formål er å lindre fattigdom og bygge et rettferdig sivilisert samfunn i verden... en gateavis av gangen” (INSPs nettside; ”INSP: Mission and Vision” – egen oversettelse).

I alt kommuniserer og utveksler INSP ekspertise, forskning, erfaring, støtte mv. til 80 medlemsaviser fordelt på 29 land, i alle de fem kontinentene⁴. Hovedsetet til INSP er i Glasgow, Skottland, og drives av en liten gruppe ansatte og frivillige. Styret består av fem personer, og pr 2006 er det Serge Laureault som er INSPs styreformann. Hvert år arrangerer INSP en konferanse hvor styret blir valgt. Styrets viktigste arbeidsoppgave er å utvikle INSPs strategiske mål og retning. På INSPs nettsider er det tre hovedområder som skisseres som de viktigste strategiene for INSP nå, og disse er 1; å støtte, hjelpe og veilede mv. nye og allerede etablerte gateavisprosjekter, 2; INSP prioriterer for tiden å gi ekstra hjelp og veiledning i etableringen av gateaviser i Sør-Amerika og Afrika, og 3; drive et nyhetsbyrå på nett hvor alle medlemmer kan utveksle redaksjonelle bidrag, gi hverandre støtte og utveksle lokale perspektiver på fattigdom og sosial eksklusjon. Mel Young, som var med å etablere INSP, er i dag titulert som ærespresident i INSP, og jobber aktivt med å representere organisasjonen i internasjonale møter med bl.a. World Economic Forum og

⁴ I Europa har 19 land en eller flere gateaviser, i alt 37 gateaviser som er tilknyttet INSP. I Amerika er det seks land som har en eller flere gateaviser (i alt 33), i Asia og Oseania er det i hver av verdensdelene et land som har gateavis, og i Afrika selges det en i Kenya, en i Namibia og to i Sør-Afrika.

Schwab Foundation⁵. Dette viser at organisasjonen siden etableringen har vokst, og nå kan sies å være med på å påvirke den økonomiske og sosiale politikken, spesielt i Europa, men også verden generelt. Fordi INSP er partipolitisk uavhengig (det er også gateavisene som er tilknyttet INSP), står de fritt til å føre interessekampen for fattige og bostedsløse både i perspektiv og handling (Hanks og Swithinbank 1997).

INSP finansierer sitt arbeid gjennom medlemskapsavgift, konsulent- og prosjektvirksomhet, individuelle donasjoner og gjennom en rekke kjernestøttespillere som Charities Aid Foundation⁶, Bystyret i Glasgow, Communities Scotland⁷, Scottish Enterprise, Scottish Enterprise (Glasgow)⁸ og Royal Bank of Scotland. Viktige tilhengere av INSP er Open Society Institute⁹, den Britiske Forsamling (council), den Nederlandske ambassade og den Europeiske Union.

For å øke påvirkningskraften innen spørsmål om sosial eksklusjon og fattigdom samarbeider INSP med en rekke organisasjoner. Dette er The North American Street Newspaper Association (NASNA)¹⁰, The Homeless World Cup¹¹ og de Forente Nasjoner (FN). INSP holder NGO Roster Consultative¹² status i FN. I tillegg er INSP medlem av

⁵ World Economic Forum ble stiftet i 1971 av Klaus Schwab og har base i Genève, Sveits. Det er en uavhengig internasjonal organisasjon som jobber for å bedre verdens tilstand og status ved å knytte til seg politiske og økonomiske ledere i verden til diskusjon og aksjon rundt sosiale og økonomiske spørsmål som omfatter verden både regionalt og globalt. De har årlige møter med verdensledere i Davos. For mer informasjon se: www.weforum.org. Schwab Foundation ble stiftet i 1998 av Klaus Schwab og hans kone Hilde for å støtte lokale sosiale bedrifter, så som gateaviser. På så måte er denne organisasjonen en forlengelse av World Economic Forum som jobber mer globalt, Schwab Foundation handler lokalt. For mer informasjon se: www.schwabfound.org.

⁶ Charities Aid bidrar til å hjelpe donorer og veldedighetsorganisasjoner til å få mest mulig ut av pengene de gir eller får inn. For mer informasjon se: www.cafonline.org.

⁷ Communities Scotland er en organisasjon grunnlagt av den skotske regjering som hjelper individer og organisasjoner i spørsmål vedrørende botilbud og å bygge opp gode lokalsamfunn. For mer informasjon se: www.communitiesscotland.gov.uk.

⁸ Scottish Enterprise og Scottish Enterprise Glasgow ble grunnlagt av den skotske regjering for å bidra og hjelpe ulike bedrifter og individer til å bygge opp en god økonomi og business. For mer informasjon se: <http://www.scottish-enterprise.com>.

⁹ Open Society Institute arbeider med å utvikle sosiale organisasjoner til å fremme demokrati, menneskerettigheter, økonomiske og sosiale reformer. På lokalt plan jobber de med å blant annet fremme initiativ som fremmer uavhengig journalistikk. For mer informasjon se: www.soros.org.

¹⁰ NASNA er den nordamerikanske versjonen av INSP. For mer informasjon se: www.nasna.org.

¹¹ The Homeless World Cup er en bevegelse startet av Mel Young som samler hjemløse og andre vanskeligstilte for å spille fotball sammen. Fotball blir brukt som et positivt middel for å komme ut av sosial eksklusjon. Hvert år siden 2003 er det blitt arrangert VM i fotball for hjemløse. Norge har deltatt med et landslag, som organiseres gjennom Frelsesarmeen. For mer info se: www.frelsesarmeen.no og www.homelessworldcup.org.

¹² NGO står for Non-Governmental Organizations og er organisasjoner som i FN systemet blir brukt som konsulenter i det Økonomiske og Sosiale Rådet (ECOSOC). Roster angir hvilken konsultasjonsstatus

flere organisasjoner som driver liknende arbeid for fattige og vanskeligstilte. Dette er European Anti Poverty Network (EAPN), CIVICUS¹³, Network of International Development Organisation Scotland (NIDOS), Scotland-Malawi Partnership og Whiteband End Poverty Campaign (GCAP).

2.2 =Oslo blir til

Foreningen Erlik ble satt ut i liv 25. april 2005 av initiativtagerne Ingeborg Vibeke Omberg, Stian Olderkjær, Per Kristian Lomsdalen (også kalt PK) og Anlov P. Mathiesen. Ideen startet hos Ingeborg Vibeke Omberg da hun jobbet på et hospits og hadde mange samtaler med de bostedsløse som bodde der. Her jobbet hun fordi hun etter endt grafisk design utdanning i England kom tilbake til Norge uten å få jobb innen sitt fagfelt, og heller ikke hadde opparbeidet trygderettigheter. I samtalene med de hjemløse fikk hun et brennende ønske om å fortelle disse *vakre menneskenes* historie (Rødland 2006). Ideen om gatemagasinet =Oslo var begynt. Etter å ha båret på ideen i noen år uten å lykkes i å sette den ut i liv traff hun Stian og PK, som hjalp henne med å sette i gang prosjektet. PK er den eneste med formell sosialfaglig bakgrunn, han er utdannet vernepleier med etterutdanning i utføringsarbeid, og har lenge jobbet innen rusomsorgen med arbeidsformidling og legemiddelassistert rehabilitering (LAR). Stian er utdannet skuespiller og har lederskapsutdanning fra den Kongelige Norske Marinen, i tillegg har han erfaring fra psykiatrien. Sammen søkte disse tre etter skribenter og kom i kontakt med Anlov, journalist med blant annet erfaring som redaktør og skribent for bladet Utlivsguiden. I samarbeid med Kirkens Bymisjon og Pro Senteret, sørget disse fire for at bladet ble en realitet, og det ble solgt i Oslos gater første gang i juni 2005. Gatemagasinet fikk strålende kritikker fra bl.a. journalister, grafisk designere, byens borgere, selgerne og publikum, og er siden kommet ut hver 5-6 uke¹⁴ og blitt solgt av bostedsløse og rusavhengige i Oslos gater. Siden oppstarten har fem andre norske byer startet opp med sitt eget gatemagasin; *Virkelig* i Tromsø startet opp kort tid etter =Oslo, i desember 2005, *Grip Dagen* kom ut i juli 2006 og selges i Bærum (og Asker), Bergen fikk sitt gatemagasin *Megafon* i februar 2007 og Trondheim startet opp sitt gatemagasin *Sorgenfri* juni 2007. I tillegg har

NGO'ene har, og viser til NGO'er som har fokus og kompetanse innen en eller to av ECOSOCs arbeidsområder, men ikke har generell eller spesiell kompetanse (jf. Wikipedia 2007).

¹³ CIVICUS World Alliance for Citizen Participation, er en gruppe basert på empowermetprinsipper om å etablere motmakt for sosialt ekskluderte og fattige. For mer info se www.civicus.org.

¹⁴ =Oslo har siden februar 2008 kommet ut en gang i måneden, som et månedsmagasin.

Kristiansand et gatemagasin, *Klar*, som startet opp høsten 2006, men ser ut til ha problemer med å holde seg i live pga selgere som synes det er ”*flaut å selge*” (Øystese og Refseth 2007:1). =Oslo samarbeider tett med de fire førstnevnte gateavisene.

Gatemagasinet =Oslo er inspirert av bl.a. gatemagasinene ”The Big Issue” i London, ”Faktum” i Göteborg, ”Hecho” i Buenos Aires og ”Hus forbi” i København. Alle er medlemmer av INSP. =Oslos målsetning var i begynnelsen at foreningen skulle kunne oppfylle kriteriene for å bli medlem av INSP innen tre måneder. Dette har =Oslo klart, og var fra 2006 blant de magasinene som blir presentert på INSPs hjemmeside; www.street-papers.org. Ingen av de andre norske gatemagasinene er i skrivende stund representert på INSPs hjemmesider.

2.3 Visjon og produktet

=Oslos visjon står skrevet på deres hjemmesider og er som følger;

”Styrke selvtillit ved å tilby hjelp til selvhjelp.

Gjennom kreative prosjekter og inkludering.

Skape debatt omkring sosiale spørsmål.

Gjennom å belyse betente spørsmål innen rus- og sosialpolitikk.

Endre holdninger i forhold til vanskeligstilte og sosialt utstøtte.

Gjennom møtet mellom kjøper og selger, samt annet opplysningsarbeid.” (Tekst er gjengitt som presentert på nettsiden til =Oslo).

Erlik har tre hovedfunksjoner. Først og fremst er det en ideellforening, som arbeider for å fremme vanskeligstilte personers interesser. En viktig del av dette arbeidet er å endre holdninger i samfunnet og skape større toleranse og forståelse ovenfor denne gruppen. Ved å arrangere aktiviteter, møter og debattfora, fremmer =Oslo brukergruppens rettigheter og interesser, som kan bidra til å gjøre hverdagen for sosialt utstøtte og vanskeligstilte lettere. Dette skaper et fellesskap for selgerne og en opplevelse av at de blir sett og tatt på alvor. At denne delen av virksomheten er viktig for den enkelte selgers selvtillit har jeg sett flere eksempler på, både ute på gaten, i distribusjonslokalet og på selgermøtene. Hvordan dette

viser seg skal jeg se nærmere på i kapittel 6. Videre er foreningen et lavterskeltilbud for rusavhengige og andre vanskeligstilte som trenger arbeidstrening, et alternativ til tigging og kriminalitet. Selgerjobben medfører tilhørighet og en jobb og gå til. Og sist, men ikke minst, en sosial bedrift med et salgbart produkt, et gatemagasin som tjener både som en inntektskilde for den enkelte selger og som en debatt- og opplysningsarena ut til samfunnet om vanskeligstilte og sosialt utstøtte personers situasjon ved bruk av tekst, bilder og illustrasjoner. Viktigst for Erlik er selgerne, ved at alt foreningen foretar seg til syvende og sist skal gagne den enkelte selger på gaten.

I =Oslos ideelle virksomhet er samarbeid med andre organisasjoner som har lignende mål og visjon viktig. Som nevnt tidligere har =Oslo et tett samarbeid med andre gateaviser, men de samarbeider også med andre lavterskelorganisasjoner som Pro-senteret¹⁵, Kirkens bymisjon og Gatejuristen¹⁶, for å nevne noen. Å være medlem av INSP er etter min forståelse sentralt i denne sammenhengen fordi det fører med seg et viktig talerør ut i den internasjonale politikken, noe som kan virke positivt inn på den lokale påvirkningsmakten for foreningen og selgerne. Jeg skal vise et eksempel på =Oslos engasjement som ideellforening i kapittel 6.3.1. For =Oslo er det på alle nivåer brukergruppen, det enkelte individ, som er viktigst. Som nevnt, alt arbeid =Oslo gjør handler til syvende og sist om å gi den enkelte selger en mulighet til å håndtere sitt eget liv på en verdig måte. Det er bl.a. derfor det er viktig for dem å være et lavterskeltilbud som holder åpent for alle som ønsker å selge magasinet. På den måten gir de alle som ikke har andre alternativer til hovedinntekt eller ekstraintekt et tilbud om en legalinntekt som for mange også er forbundet med en større verdighet enn det annet gatearbeid og kriminalitet representerer. Derimot representerer magasinet på den ene siden en stemme i samfunnet, og på den andre siden en (livs)viktig inntektskilde for selgerne.

Om produktet =Oslo står det på magasinets hjemmeside at det skal være ”*et selvstendig, partipolitisk uavhengig, reklame- og religionsfritt gatemagasin som vil fungere som et*

¹⁵ Pro Senteret er et nasjonalt kompetansesenter som handler om alt som angår prostitusjon. De er også et lavterskeltilbud også med tilbud om ulik sosialservice, hjelpetiltak og aktiviteter for kvinner og menn med prostitusjonserfaring. Pro Senteret mener at alt arbeid i forhold til prostitusjon må baseres på menneskerettigheter og empowerment. For mer informasjon se: <http://www.prosenteret.no/>.

¹⁶ Gatejuristen er et lavterskeltilbud fra Kirkens bymisjon som er rettet mot å fremme rettssikkerheten til rusavhengige. Alle rusavhengige som trenger juridiske råd eller advokat kan få dette gratis hos Gatejuristen. For mer informasjon se: http://www.bymisjon.no/templates/Page_14541.aspx.

positivt talerør for rusavhengige og andre vanskeligstilte". Innholdet i gatemagasinet har stikkordet *"Oslo – en belysning på godt og vondt."* Magasinet skal primært være for osloborgere, og om Oslo fra et gateperspektiv. Sosialreportasjene vil være magasinets bærebjelke, men kulturstoff og belysninger av byen som vanligvis ikke får så stor oppmerksomhet er også viktig. Hvert magasin har et gjennomgangstema. Myter, alderdom, rus og arbeid er noen slike tema. Meningen er at temaene skal favne vidt slik at mange, både de på gatenivå og de i det etablerte samfunnet, kan ha assosiasjoner til det. Målet er å gi publikum litt andre perspektiver på de ulike temaene enn de vanligvis blir presentert for. I tillegg er det i hver utgave av magasinet et portrettintervju med en selger, hvor fokus er på vedkommendes ressurser, fremfor vedkommendes skambelagte liv. Dette for å vise publikum at det er mer ved selgerne enn rus, møkkete hender og kriminalitet. At selgerne bidrar kreativt er også et viktig virkemiddel =Oslo benytter seg av for å vise flere sider ved selgerne. =Oslo fungerer derfor som et viktig fora for rusavhengige og vanskeligstilte, der de kan få uttrykke sine tanker og perspektiver på samfunnet og livet. På denne måten gir de selgerne en mulighet til å få sin stemme ut i samfunnet.

=Oslo uttrykker det som viktig at selgerne skal være stolte av det magasinet de selger og at det er viktig at publikum kjøper bladet pga lysten til å lese det og ikke bare av veldedighet. Som det står på =Oslos hjemmeside: *"Byens søppelkasser skal ikke fylles opp av =magasin – det skal ligge på stuebordet i folks hjem"*. Det er derfor viktig for =Oslo at produktet utlyser kvalitet både når det gjelder det visuelle og det innholdsmessige, samtidig som selgerne er stolte av å selge det.

2.4 Organisering

Øverste organ i foreningen Erlik er styret på fem personer, som pr i dag består av ansatte og tidligere ansatte. På sikt er målet å få et mer profesjonelt styre med fire personer i tillegg til Stian Olderkjær, som er den eneste fra det første styret som vil fortsette som styremedlem. Til det nye styret ønskes mennesker med kompetanse innen økonomi, sosialfag og presse, som kan bidra til å gi =Oslo en god og seriøs profil utad i samfunnet. Dette ser ut til å falle på plass i løpet av 2008. At dette ikke allerede er på plass skyldes en

personalkonflikt¹⁷ i foreningen mellom Ingeborg Vibeke Omberg og =Oslo. Konflikten ble løst med forlik i november 2007, og foreningen har igjen fått ro til å opparbeide en bærekraftig bedrift, hvor selgerne og kreativtsenter vil stå i fokus.

Det er valgt en relativt flat struktur blant de ansatte i =Oslo, det vil si at det er rom for alle til å si sin mening og bidra på ulike nivåer uavhengig av tittel. De ansatte fører en åpen dialog seg i mellom, samtidig som de respekterer hverandres arbeidsoppgaver og kompetanse, noe som kan være viktig for at en liten bedrift skal fungere. Rollene de fire initiativtagerne har i dag er litt annerledes enn i begynnelsen, Stian er som nevnt styremedlem og har, frem til et nytt styre er på plass, fungert som talsmann ut til media. PK er, som nevnt, daglig leder i =Oslo, Anlov er redaktør, og Ingeborg Vibeke Omberg gir seg i =Oslo som et resultat av forliket. Ellers i bedriften er det noen som jobber primært med utformingen av bladet, noen administrativt og andre primært mot selgerne, bl.a. med å distribuere bladene og bidra med hjelp mot tjenesteapparatet. I tillegg har =Oslo knyttet til seg mange frivillige som bidrar både kreativt og ved å stå i distribusjonslokalet. Det er i skrivende stund 10 ansatte på =Oslo. Noen av disse har 100 % stilling, andre har deltid fra 50 % og nedover. Journalister og fotografer jobber primært frivillig og frilanse, og blir lønnet med 500 kr pr bidrag. Som nevnt tidligere er det flere av selgerne som i tillegg til å selge bladet bidrar til det kreative innholdet. Selgere som bidrar kreativt blir lønnet med 25 gratis magasin pr bidrag eller intervju som blir trykket i magasinet.

Foreningen Erlik er en liten non-profit bedrift, som skal gi rusavhengige og andre vanskeligstilte mulighet til å tjene penger ved hjelp av egen innsats. Det vil si at gatemagasinet ikke har investorer eller gevinstkrevende eiere bak seg. =Oslo startet opp uten økonomiske midler, og arbeidet med å få ut gatemagasinet var basert på frivillig innstats. I begynnelsen jobbet de med å få støtte til trykk og drift fra ulike legater og fond. I dag får =Oslo økonomisk støtte fra Oslo kommune, Helse- og velferdsetaten, pålydende 130.000 kr i grunnstøtte (jf. Byrådets sak nr 5/2007). I tillegg får de støtte fra Staten, fra

¹⁷ Personellkonflikten hadde, slik jeg har forstått det, sitt utgangspunkt i at =Oslo sa opp Ingeborg Vibeke Omberg på grunn av manglende lederegenskaper og at hun med dette bidro til stor uro i bedriften. Omberg var uenig i premissene for oppsigelsen, og tok konflikten til retten. Der fikk =Oslo medhold i grunnlaget for oppsigelsen, men at selve oppsigelsen var utført på feil måte og ble kjent ugyldig. Ingeborg Vibeke Omberg fikk tilbake sin stilling som redaktør, men mistet daglig leder stillingen. =Oslo og Omberg gjorde et forsøk på å samarbeide, med Omberg som redaktør, men når dette ikke fungerte løste de konflikten i forlik. Så vidt jeg har forstått innebærer dette bl.a. at Ingeborg Vibeke Omberg slutter i =Oslo.

Helse- og sosialdepartementets midler som går til arbeidstreningsprosjekter. Til sammen utgjør dette økonomisk støtte fra kommune og stat på rundt 1 million kr i året. Hoveddelen av Erliks budsjett, som i 2007 kom på nære 7 millioner, kommer fra salg av magasinet (Olderkjær 2008). Erlik åpner for at også bedrifter kan bidra økonomisk, men da uten reklamerettigheter i bladet, i tillegg får de private donasjoner. Intensjonen er å opparbeide et kreativitetssenter, for å få til dette trenger de flere ansatte og mer i økonomisk støtte, dette jobber de aktivt med i skrivende stund.

=Oslo selges av rusavhengige, bostedsløse og andre vanskeligstilte på gaten i Oslo. Det er pr november 2007 litt over 500 registrerte selgere, men på langt nær så mange er aktive daglig og ukentlig. Uoffisielle tall fra =Oslo viser at det er ca 140 selgere som til en hver tid er aktive. Bladet kjøpes av selger for 25 kr og selges på gatene i Oslo (og omegn) for 50 kr¹⁸, på denne måten går 50 % av salgsprisen til selger. Et nytt magasin kommer ut en gang i måneden. I tillegg kan selgerne få en ekstra stor inntekt hver jul, for da kommer ”=Oslo, Juleboka” ut. Dette er en bok og ikke et magasin, og har med andre ord mer innhold enn magasinet som selges ellers i året. Juleboka kjøpes av selger for 50 kr og selges videre til publikum for 100 kr. Juleboka bidrar til at selgerne, som befolkningen ellers, får litt ekstra penger å rutte med mot jul, for noen betyr det muligheten til å spise litt godt, gi bort en julegave eller ta noen dager fri. Eventuelle overskudd fra salget av bladet skal på en eller annen måte gå tilbake til selgerne, dette kan være i form av aktivitetstilbud eller kreativ stimulering til redaksjonelle bidrag.

Hver tirsdag arrangeres det ”Selgermøte” kl 16.00 til ca kl 17.00. Etter møtet er det anledning til å kjøpe flere blader for de som var på møtet. Dette for å gjøre det ekstra attraktivt for selgerne å møte opp. Tirsdagsmøtene brukes som fora for medbestemmelse for selgerne. I begynnelsen ble det etablert et styre av selgere, men grunnet varierende oppmøte, ble det vanskelig å opprettholde. Dette var frustrerende for alle parter og det ble derfor bestemt at de som ønsket å bestemme måtte komme på tirsdagsmøtene. Selgere oppfordres til å ta opp saker til møtene, og temaer som går igjen er ”selgerplasser”¹⁹ og

¹⁸ Prisen på bladet gikk i mars 2008 opp fra 40 til 50 kr. Dette bl.a. fordi magasinet er blitt dyrere å finansiere.

¹⁹ Med ”selgerplasser” mener jeg faste plasser, f.eks utenfor kjøpesenter, et hushjørne på gaten eller andre steder, som selgerne har skaffet på egen hånd eller har et ”eierskap” til. I sentrum er det stor konkurranse om enkelte plasser fordi det er kort vei til distribusjonslokalet og stor tetthet av potensielle kunder. Det er derfor

dårlig oppførsel blant noen selgere, noe som går ut over de som følger reglementet. =Oslos mål er at alle skal bli hørt på lik linje, og når konflikter oppstår blir det tatt opp på en slik måte at alle parter får talt sin sak. På disse møtene blir det servert et varmt måltid og møtene fungerer også som fora for å gi selgerne informasjon som omhandler gatemagasinet. Når et nytt blad er klart og snart kommer ut, går en ansatt igjennom bladet og bladets innhold med selgerne på disse møtene. Det blir også satt i gang en idemyldring, hvor selgerne kan komme med ideer for hva neste blad skal inneholde. Noen ganger kommer andre organisasjoner innom for å fortelle om deres tilbud. Blant andre har Gatejuristen og Den Uavhengige Sosialrådgivningen (DUS)²⁰ vært innom med informasjon. Det har også vært en selgerkonsulent innom to tirsdagskvelder, som bidro med sin kompetanse til å motivere og gi tips om hvordan selgerne kan selge bedre. Det er på tirsdagsmøtene det gis mulighet for å registrere seg som selger, så fremt det ikke kommer et nytt blad samme uke. Selgerne har selv bestemt at det ikke skal være lov å registrere nye selgere rett før et nytt magasin kommer ut, fordi de vil forhindre selgere som registrerer seg for å ”skumme fløten” av salget. Det vil si at de selger magasinet den første uken det er ute, og tar med seg markedet fra de erfarne selgerne, for så å gi seg frem til et nytt magasin kommer for salg. Det er erfaringsvis mange som ikke gidder å registrere seg hvis de ikke får gjøre det akkurat i det salget er på topp.

2.5 =Oslos lokaler

For å gi et lite innblikk i livet på =Oslo har jeg valgt å gi en beskrivelse av =Oslos lokaler. Dette mener jeg kan gi leseren en opplevelse av stemningen som finnes der, som igjen gir et innblikk i hvordan arbeidsforholdene er for både ansatte og selgere. I tillegg mener jeg lokalene og tingene i det kan gi et innblikk i hvordan foreningen organiserer sitt arbeid mot selgeren. Hvordan selgerne blir mottatt, tatt vare på og inkludert i bedriften er viktig, noe jeg mener utformingen av =Oslos lokaler reflekterer.

satt opp et stort kart over sentrum i distribusjonslokalet hvor salgsplassene er merket med nr til den som har førsterett på plassen. Andre kan benytte plassen ved å lage en avtale med ”eieren” av plassen.

²⁰ Den uavhengige sosialrådgivningen består av sosionomstudenter som jobber frivillig med å veilede og gi råd til mennesker som trenger hjelp og bistand fra sosialetaten. På våren drives DUS av studenter fra Diakonhjemmet i Oslo og på høsten av studenter fra Høgskolen i Oslo. DUS utfører ikke gjeldene vedtak eller økonomisk bistand, men kan som nevnt bistå som rådgivere, gi informasjon og hjelpe til med en eventuell klagesak og skriving av søknader. De holder til i lokaler ved Sandaker senteret på Torshov, Oslo. For mer informasjon se; <http://www.oslodus.net/>.

=Oslos distribusjonslokale ligger i Kirkegt. 12 i sentrum av Oslo. Inngangspartiet til =Oslo har to store vinduer på hver side av inngangsdøra, som bidrar til å gi distribusjonslokalet mye lys. På døren står åpningstidene, som er kl 10.00-16.30 på hverdager, med unntak av tirsdager, da varer utsalget frem til 15.45 fordi det er selgermøte kl 16.00. På lørdager er utsalget oppe fra 11.00-15.00 og søndager er det stengt. Det første en ser når en kommer inn i lokalet, er disken hvor distribusjonen av magasinene foregår. På disken står et kassaapparat, to små sparebøsse-kasser og ofte finner en mat gitt fra butikker og kantiner nær og fjern. Sparebøssene har fargene blå og rød, den røde bøssen brukes til å samle inn penger til =Oslos fadderbarn i Colombia. Den blå bøssen brukes til å samle inn penger til aktiviteter for selgerne, som kino, bowling, grilling på sommeren m.m. Før en kommer frem til disken er det plassert en sofa med bord på hver side av lokalet, og på den ene siden finner en alt en trenger for å lage seg kaffe, te eller et kaldt glass vann. På bordene finner en som regel kjeks, som blir borte omtrent før det er satt fram, og i sofaen sitter det mennesker. Ofte er det selgere som tar et pust i bakken, deler dagens opplevelser med tilhørere og drikker varm kaffe med mye melkepulver og sukker. Men en finner også andre mennesker, som studenter og journalister, som bruker lokalet for å komme i kontakt med respondenter. =Oslo selgerne er et yndet objekt for både det ene og det andre prosjektet. Ved siden av den ene sofaen finner en et skap som fylles med klær gitt av mennesker som har ryddet i egne klesskap, og på andre siden finner en et skap med hengelås. Her kan selgerne legge fra seg ting som må hentes igjen innen en rimelig tid, slik at de slipper å drasse med seg sine eiendeler når de er ute for å selge magasiner. Over den ene sofaen henger det portrettbilder av gateavisselgere både fra Norge og andre land. Over den andre sofaen henger "selgerkartet", et stort kart over Oslo sentrum med selgernummeret til den som har eierskap til plassen, plassert på de ulike selgerplassene.

Bak disken finnes et nytt rom med en åpen og litt bred inngang, slik at paller med magasin kan fraktes inn og ut. Pallene med magasiner, det magasinet som til en hver tid er i salg, står rett på innsiden av inngangen. Den ene langveggen er fylt med tidligere solgte magasiner, slik at det skal være mulig å få tak i gamle eksemplarer om dette skulle være ønskelig. Noen magasiner er helt utsolgt og er derfor ikke å få tak i lenger. På andre siden av rommet finnes en pult med blant annet en Mac, en skriver, en tavle over hvem som skal jobbe i distribusjonslokalet og et arkiv over selgere. Under pulten finnes en safe, hvor blant annet selgerne kan legge av og spare penger. Dette området fungerer som et kontor for de

som jobber i distribusjonen, og hit inn får ikke selgerne gå uten tillatelse fra de ansatte eller uten at det er andre til stede. Dette fordi det oppbevares penger fra kassen her og de ansattes private eiendeler. Selv om mange selgere har opparbeidet et tillitsforhold og en kollegial identitet, er det de som fortsatt er fristet til å stjele noen lettjente kroner. For å unngå slike fristelser og tilfeller holdes selgernes og de ansattes områder atskilt.

Videre inn i lokalet, opp en trapp, kommer en til et rom med store vinduer ut mot bakgården. To røde sofaer og noen stoler står plassert med et bord i midten. Her er det selgermøtene blir gjennomført. Et lite tekjøkken gjør det mulig å varme enkel mat til møtene. På bordet finnes frukt og kjeks. Her blir også bilder til selgerkortet tatt, så den ene vegg er dekket med store rullgardiner i papir, i ulike farger, som fotografen bruker som bakgrunn til bildene han tar. Her finnes også lyskastere og annet fotoutstyr. Veggene er dekket med kollasjer av selgerne og annen kunst laget av ansatte og selgere, og i vinduene finnes gardiner og annen nips naps i en varm oransje farge som gir rommet både varme og liv. For å komme til redaksjonslokalet må en ut gjennom bakgården og opp i annen etasje. Her holder lederen, redaksjonen og administrasjonen til. Her finnes et lunsj- og møtebord, en sofagruppe og et lite tekjøkken, med kontorceller på rad og rekke i gangen bak møte/lunsjrommet. Dørene til kontorcellene står som regel oppe, som et signal på at det bare er å komme inn om en har noe på hjertet. En lukket dør betyr som regel at personen sitter i telefonen eller et møte. Også her er veggene dekket med kunst og plakater til inspirasjon og glede for de ansatte.

Målet for =Oslo er å finne et lokale som er enda bedre utformet og mer åpent og tilgjengelig for både ansatte og selgere enn det de i dag holder til i. For å gjennomføre målet om et kreativitetssenter trenger de større plass. At redaksjonen har lokaler slik at selgerne lettere kommer i kontakt med dem står også høyt oppe på ønskelisten. I tillegg er kriteriet om sentral beliggenhet i Oslo sentrum viktig, for ellers blir tilgjengeligheten for mange selgerne begrenset. Inntil videre har =Oslo klart å skape en trivelig og god atmosfære for selgerne og sine ansatte der de er nå.

2.6 "Selger regler"

For å få love til å selge gatemagasinet =Oslo er det en rekke regler den enkelte selger må forholde seg til. Disse reglene, fem i tallet, står oppført på veggen i distribusjonslokalet. Konsekvensen av å ikke forholde seg til disse reglene kan føre til inndragelse av selgerkortet. Dette har skjedd ved noen anledninger, hvor kortet er blitt dratt inn ved gjentatte regelbrudd, for en periode på noen uker. Men terskelen er lav, alle får sjansen til å rette opp feilen og gi sin versjon av saken før det går til inndragelse av selgerkortet.

Regel nummer 1: *"Ha alltid kortet synlig når du selger"*, og regel nummer 5: *"Ta av skiltet når du ikke jobber!"*, er viktige regler for å markere forskjellen på jobbrollen og privatpersonrollen. Mange av selgerne er rusavhengige og noen utfører både større og mindre kriminelle handlinger selv om de er =Oslo-selgere. Bare det å kjøpe dop på Skippergata kan gi uheldige assosiasjoner til =Oslo. Å gjennomføre kriminelle handlinger med kortet på seg vil kunne gi et feil bilde av foreningen og de selgerne som følger reglementet, stigmaet som selgerne har på seg kan bli opprettholdt og intensjonen med å vise selgernes positive ressurser kan bli svekket. =Oslo ønsker ikke at selgerne skal blande selgerrollen sin med andre roller de har, om det skulle være å rane gamle damer, bomme penger eller helt enkelt være privatperson. Målet er å gi den enkelte et alternativ til tigging og kriminelle handlinger og en opplevelse av å ha en legitim jobb. Med den rollen følger et annet handlingsmønster enn mange av selgerne kan være vant med, og ikke minst et ansvar ovenfor sine kolleger. Som fører meg til regel nummer 2: *"Respekter dine kolleger."* I jobben som =Oslo-selger får en også mange kolleger som en både skal lære å respektere og føle samhørighet med. Selgerne oppfordres og læres til å håndtere konflikter på en *"voksen måte"*, og de skal aldri løses på åpen gate. Full krangel på åpen gate kan sende ut dårlige signaler til publikum og ødelegge for salget. =Oslo tilbyr seg å hjelpe til å løse konflikter om dette ikke kan håndteres av de involverte alene.

Regel nummer 3: *"Ikke vær overstadig rusa når du er på jobb!"*. Dette er en regel som skiller seg litt ut fra andre gatemagasin, som blant andre The Big Issue som ikke tillater selgerne å være påvirket på noe som helst måte når de selger gateavisen. Rusmiddel-direktoratet estimerte at det pr 1998 var ca 10.000 sprøytenarkomane i Norge, ca halvparten av disse oppholder seg i Oslo (Rusmiddeldirektoratet 1998). Med andre ord; å forlange at selgeren er helt rusfri er nesten en umulig sak for =Oslo, og det er i hovedsak

rusavhengige som er foreningens målgruppe. De er blitt et viktig lavterskeltilbud for de som ikke har mulighet til å tjene penger på annen måte enn ved tigging og kriminalitet. Men denne regelen betyr ikke at selgerne kan ruse seg så mye de vil. Som =Oslo uttrykker det, så er det lov til å ”*friskmelde*” seg. For mange er stoffet de er avhengig av medisin for dem, og uten vil de ikke fungere, kunne stå oppreist, selge magasin eller snakke. Når noen er så ruset at de ikke klarer å stå oppreist og tenke relativt klart blir de bedt om å vente å selge til rusen har gitt seg. Det er flere grunner til dette, først og fremst fordi det gir et dårlig signal utad til publikum at selgerne står og halvsover, for det andre at selgerne ikke får solgt noe i den tilstanden, og for det tredje at de risikerer å bli ranet av andre uærlige personer. Det har vist seg ved flere anledninger at det kollegiale ansvaret flere ganger gjør seg gjeldende når en selger er litt for ruset. Selv om selgerne ikke kjenner hverandre fra før er det flere som har vist omsorg ovenfor andre selgere, som de ikke hadde vist om personen ikke var selger. Jeg har sett selgere følge hverandre fra åpen gate til et mer privat område om de ikke er i stand til det selv, og jeg har hørt dem fortelle at de ikke ville ta pengene til han som satt der og sov ”*så jeg la pengene i tiggekoppen i lomma hans, så ingen skulle stjele det fra’n.*”. Etterpå har de takket hverandre, og et grunnlag for en gjentjeneste er lagt.

Regel nummer 4: ”*Ikke selg magasin for videresalg til personer som ikke er registrert!*”. Dette har vist seg å være et problem blant noen av selgerne, og er noe andre selgere, som er registrert og gjør en legitim jobb for =Oslo, ikke liker. Det er spesielt uheldig når selgere som har fått forbud mot å selge en periode, likevel får solgt fordi andre ”fikser” blader til dem. På denne måten vil konsekvensen av å ha handlet uriktig, bli fratatt selgerkortet, bli svekket. En annen ting er at de som ikke er registrert ofte ikke har den samme kollegiale identitetsopplevelsen som de registrerte selgerne har, og derfor kan bry seg mindre om hvordan de oppfører seg. Det er uansett ikke vanskelig bli registrert som selger, og om en er redd for lovens forlengede arm (politiet), er ikke =Oslo veldig nøye med hvilket navn den enkelte oppgir, så lenge vedkommende oppfører seg bra ut mot publikum og sine kolleger. De som ikke ønsker å oppgi sitt fødenavn på selgerkortet og i registrene, oppgir etter en stund til de ansatte hva de heter, tillit er viktig i denne sammenhengen. Det er viktig for =Oslo at selgerne registrer seg slik at de får en viss oversikt over selgerne sine, det er også viktig for dem å kunne kommunisere direkte med de som selger og gi dem den informasjonen de trenger for å kunne bli selgere. =Oslo vil stå ansvarlig om noen skulle

dumme seg ut og beskriver det som viktig å kunne ta uheldige saker direkte med den det gjelder. Samtidig beskrives det som viktig for =Oslo at selgerne får eierskap til det produktet de selger og den foreningen de er en del av. Denne følelsen kan de bare skape om selgeren er medlem av foreningen ved å stå registrert som selger.

Som nevnt i kapitel 2.1, om INSP, er gateavisenes motto at de skal drive hjelp basert på ”hand up” og ikke ”hand out”. =Oslo på sin side balanserer på en fin grense mellom veldedighet (hand out) og selvhjelp (hand up)²¹. Dette kan ses i sammenheng med at =Oslo er et lavterskeltilbud. De nekter ingen å bli selgere så lenge de definerer seg for å være i en vanskeligstilt livssituasjon, og så lenge de ikke er del av en organisert tiggerliga. =Oslo tar i mot alt fra relativt godt fungerende til de som ikke klarer å holde et hjem, og derfor bor på gaten. De driver selvhjelp ved at selgerne må betale for bladet før de får selge dem, de får ikke krite blad slik de fikk i oppstarten av magasinet. Med andre ord, de får ikke noe gratis, fordi det i seg selv krever en del av selgerne å ha nok startkapital til å begynne å jobbe. Men om en sammenligner =Oslo med The Big Issue, som har strenge regler på det å skatte av inntekten, er det ikke det samme tilfelle i =Oslo. Selv om de etter reglene skal skatte på inntekten av magasinsalget, er det i realiteten ingen som gjør det. Det er heller ingen fra skattefuten som så langt har krevd inn skatt fra selgerne. Flere av mine respondenter har sagt til meg at de ville betalt skatt om de måtte, men de løper ikke til skattekontoret av den grunn. Samtidig er det, i =Oslos forståelse, mange som ikke ville ha solgt eller ville benyttet seg av denne alternative inntektskilden om de hadde måtte betale skatt. Likevel er det viktig for =Oslo å informere om skattereglene til alle som melder seg som selgere.

²¹ Dette er begreper benyttet av PK i samtale med ham. For ham og =Oslo er det imidlertid viktig å fremheve at det på ingen som helst måte er en veldedighetsbedrift de driver, det settes krav til selgeren fra første stund. Samtidig er det viktig for =Oslo å favne vidt og at ingen skal bli utelatt eller ekskludert så fremt de opplever seg og sin situasjon sosialt marginalisert.

3. Teoretisk perspektiv og rammeverk

Som teoretisk perspektiv i denne avhandlingen har jeg som nevnt valgt empowerment som etablering av motmakt og sosialkonstruktivisme. Disse to teoriene vil danne rammeverket for oppgavens innhold og min forståelse av den institusjon jeg her har sett nærmere på, nemlig selgerne av =Oslo. Jeg har valgt å ta utgangspunkt i sosialkonstruktivismen i kombinasjon med empowerment fordi jeg er opptatt av om salg av =Oslo har en ”empowerende” virkning på selgerens liv. Med andre ord er jeg opptatt av å finne ut om selgerjobben bidrar til at de konstruerer sine liv på en annen måte. Konstruerer selgerne en annen identitet og fremtid etter at de startet med dette? To viktige inspirasjonskilder for disse perspektivene er Paulo Freire, som med sin bok ”De undertrykkes pedagogikk” (1999), har vært en viktig inspirasjonskilde for empowerment som etablering av motmakt, og Peter L. Berger og Thomas Luckmann (2004), som har gitt sosialkonstruktivismen et ansikt. Nærmere presentasjon om disse forfatterne og den teorien de representerer følger under.

3.1 Empowerment

Empowerment er et begrep som i dagens samfunn har fått en økende popularitet. Det benyttes like mye innen helse- og sosialtjenester, som innen det private næringslivet. I dag er empowerment blitt et slagord, som benyttes om noe som er bra (Starrin 2007). Ifølge Starrin (2007) skal begrepet empowerment allerede vært benyttet på midten av 1600-tallet, men det er ikke før i moderne tid det har hatt sin fulle oppblomstring. Som idé og begrep vokste empowerment frem på slutten av 1960-tallet i USA innen de svartes mobilisering, innenfor feministbevegelsen og innen ulike frigjøringsbevegelser.

Ser man nærmere på begrepet empowerment, finner man at begrepet kan ha flere betydninger og tolkninger. Det gir bl.a. assosiasjoner til begreper som selvtilitt, stolthet, delaktighet, makt, kraft, styrke, egen kontroll, kompetanse, medborgerskap og å gi autoritet (Starrin 2007; Askheim 2003). Dette er alle positive termer, som viser til det motsatte av opplevelser som hjelpsløshet, motløshet og avmakt. Flere nordiske forfattere har forsøkt å oversette empowerment til sitt språk, blant annet Karna Lindén (1991), som foreslo å benytte begrepet myndiggjøring. Dette er et godt forslag, men på en annen side klarer ikke dette begrepet, som også mange andre forslag, å ta helt inn i seg det helhetlige og

mangetydige aspektet ved empowerment. Jeg har derfor valgt å beholde begrepet empowerment om tilnærmingen, fordi jeg opplever at norsk eller nordisk oversettelse ikke dekker begrepets mangfoldige betydning tilstrekkelig.

I forlengelsen av dette vil jeg fremheve to dimensjoner ved begrepet empowerment. Begrepet innehar ordet ”power”, som både kan bety styrke, kraft og makt. Styrke/kraft representerer den indre dimensjonen av begrepet, og makt representerer den ytre dimensjonen (Starrin 2007). Andersen, Brok og Mathisen (2000) har beskrevet de tre termene, kraft, styrke og makt som følger: Styrke står for den individuelle utviklingen, noe Paulo Freire (1999) fremhever bare kan oppnås gjennom en gjensidig dialog. Han sier at en skjev maktfordeling vil oppstå om undertrykkeren ”forteller” hva den undertrykte skal tenke og gjøre, noe som hindrer utvikling hos den undertrykte fordi han ikke blir gitt muligheten til å reflektere og tenke selv. I empowerment blir denne ensidige dialogen gjort om til en gjensidig dialog hvor den undertryktes kunnskap og viten blir gitt like stor plass som undertrykkerens (Freire 1999). Stryken en gjensidig dialog kan skape i et individ omdannes til emosjonell energi²² som gir kraft til individet og kollektivet. Kraft forstås både individuelt og kollektivt, og handler om ferdighetene og kompetansen som bidrar til gjennomføring av handlinger og forandringer (Andersen mfl. 2000). Det kollektive er viktig her, og virker som en forsterkende kraft på individet. Uttrykket ”sammen blir/er vi sterke”, passer i denne sammenhengen. Å jobbe sammen i gjensidige relasjoner er noe som fremheves som viktig innen empowerment. Sist, men ikke minst, maktdimensjonen, som også virker både individuelt og kollektivt. Individuell makt forstås med makt og kontroll over eget liv, mens den kollektive makten handler om å skaffe seg adgang til samfunnets ressurser. Jytte Faureholms har foreslått følgende definisjon av empowerment:

”.. en aktiv prosess, som minsker maktesløshet og forsterker det enkelte individs mulighet for selv å treffe beslutninger om forhold, som vedrører egne eksistensielle hverdagsvilkår. Empowermentprosessen skaper personlig vekst, økt kontroll over eget liv og endring av hverdagslivet gjennom oppnåelse av mestringsferdigheter og innflytelse i felleskap, organisasjoner og samfunnets omgivelser for øvrig” (Horsgaard 2003: 189 – egen oversettelse).

²² Jeg skal gå nærmere inn på begrepet emosjonell energi litt senere i kapitlet.

Maktbegrepets betydning vil i denne sammenhengen være å bidra til å skape grobunn for styrke og kraft til de vanskeligstilte (=Osloelgerne), ved å fremheve mestring, som igjen vil kunne skape god selvtillit og en opplevelse av makt til å gjøre noe med avmaktssituasjonen de befinner seg i. Denne makten og kraften kan føre til innsikt og bevissthet om avmaktssituasjonen, og kan i sin tur gi =Osloelgeren energi og vilje til å delta på andre arenaer i samfunnet.

Hjelp-til-selvhjelp er et prinsipp eller begrep som går igjen når det er snakk om empowerment. Dette prinsippet eller denne metoden gir et viktig innslag i empowermenttilnærmingens verdigrunnlag, slik jeg ser det, og danner grunnlaget for tenkningen og handlingen bak gatemagasinet =Oslo. Selvhjelpsprinsippet handler om empowerment som en ressursorientert tilnærming. Ressursorienteringen inneholder tre nøkkelpinsipper; først og fremst bygger det på en grunnholdning om at mennesket har en iboende livskraft, et ønske om å få det beste ut av sine liv. Med andre ord, en tro på at mennesket selv evner å definere egne problemer og utvikle handlingsstrategier som vil fungere for dem. Videre bygger det på en overbevisning om at mennesker vil gjøre mer av det som fungerer godt i livet, om de får støtte og oppmuntring rettet mot deres ressurser fremfor problematferden. Et tredje og viktig element i ressursorienteringen bygger på en aksept av menneskers egne erfaringer og viten som en viktig kunnskap, hvor man samtidig er åpen for annen kunnskap (Slettebø 2000; Freire 1999). Empowerment er i så måte både en prosess og et mål (Starrin 1997).

Gjennom tiden har det utviklet seg ulike retninger og strømninger innenfor empowermentbevegelsen, der man kan skille ut tre hovedretninger. Den første er empowerment som etablering av motmakt, som, som nevnt, bygger på Paulo Freires ”De undertrykte pedagogikk” (1999). Det er denne boken som regnes for å danne det teoretiske grunnlaget omkring empowerment som etablering av motmakt i dag. Den andre retningen er markedsliberal posisjon, som har fokus på enkeltindividets frihet og rettigheter til å velge tjenestetilbud, og som mener at en markedsregulering av forholdet mellom tilbud og etterspørsel av velferdstjenester er best egnet til å løse velferdspolitiske oppgaver. Den tredje retningen er empowerment som terapeutisk tilnærming, der fokus er på individuell styrking, bevisstgjøring og mestring. Denne tilnærmingen til empowerment er ikke opptatt av de prosessene som skaper avmakt og makt, og er med andre ord ikke

opptatt av de samfunnsmessige prosessene som kan bidra til skjevhet i samfunnet med hensyn til makt. Det er særlig innen helse- og rehabiliteringsarbeid at man finner denne forståelsen av empowerment (Starrin 2007; Askheim 2007). Felles for alle disse retningene er det positive menneskesynet, en felles oppfatning av at mennesket i utgangspunktet er et *”aktivt og handlende subjekt som vil og kan sitt eget beste hvis forholdene ligger til rette for det”* (Askheim 2007:22).

Som nevnt regnes Paulo Freire (1999) for å være en viktig inspirasjonskilde til empowermentideologien, og hans tanker og teorier om de undertrykkende samfunnsstrukturer og bevisstgjøringsprosesser danner et viktig grunnlag for forståelsen av empowerment som etablering av motmakt. Et viktig utgangspunkt i Freires tanker er at han mener at mennesket er født fritt, og at det er i mot alt som er naturlig at noen individer har mer makt enn (og makt over) andre. Han mener videre at menneskets ”livskall” og funksjon er å bidra til humanisering, hvor målet er å gjøre verden mer menneskelig, og at individet skal bli en fri forfatter av egen livshistorie. For å nå dette målet må individene samarbeide på like premisser. Noe som byr på utfordringer, da mennesket ikke nødvendigvis er bevisst de undertrykkende strukturene og falske forestillingene om at urettferdighet og menneskelig fornedrelse er en naturlig del av verden (Freire 1999). For å skape endring mener Freire (1999) at man gjennom pedagogisk opplæring, hvor han legger vekt på at en kritisk, og gjensidig, dialog mellom undertrykker og den undertrykte, vil kunne skape grunnlaget for at undertrykte mennesker blir bevisstgjort sin livssituasjon. Bevisstgjøring og den kritiske dialogen vil igjen kunne frembringe krav om menneskeverdige forhold og endring av de undertrykkende samfunnsstrukturene noen mennesker lever under. I vårt tilfelle er det =Osloelgerne som kan ses som de undertrykte, ”ofrene” for et samfunn som kan være lite inkluderende og bevisst. Gatemagasinet =Oslo kan ses som pedagogen, som operer som en katalysator, og gir redskapen, kunnskapen og den emosjonelle energien til å bryte ut av den undertrykkende situasjonen. Samtidig bidrar de til opplysning av samfunnets medlemmer for øvrig, i tråd med Freires (1999) tanke om at den undertryktes oppgave er å både frigjøre seg selv og undertrykkeren.

Hvordan oppnå empowerment? Freire er blant de forfatterne som fremhever prosessaspektet ved empowerment. Å bevisstgjøre, frigjøre og bidra til at mennesker vinner kraft og styrke til å komme ut av undertrykkende situasjoner, er tidkrevende. I

tillegg er det ikke bare å si til en person at hun skal føle seg ”empowered”. I empowerment fremheves det at *”makten må gis eller tas tilbake av de avmektige”* (Askheim 2003: 103). For å oppnå dette må det skje en prosess, hvor målet er å mestre, vinne innflyteles på samfunnslivet og oppleve positiv selvfølelse. Målet med empowerment er å øke individets eller kollektivets faktiske evne til å forbedre sine livsbetingelser, og derav endre eller forebygge de problemskapende strukturene i samfunnet.

I denne prosessen, for å nå målet om bedre selvtillit, stolthet over egen person og bekjempelse av avmaktsopplevelsen, trenger man, som jeg så vidt har vært inne på tidligere, emosjonell energi. En slik energi kan beskrives som en kraftkilde som gir seg uttrykk i entusiasme, handlingskraft, selvtillit, solidaritet og glede (Starrin 2007). Emosjonell energi skaper stolthet, og det motsatte av stolthet er opplevelsen av skam (Starrin 2007). *”Skam paralyserer og hindrer målrettede, aktiviteter, mens stolthet gir en beredskap for å handle”* (Starrin 2007:63, egen oversettelse). Nå kommer vi til en essensiell del av empowermentttenkning, nemlig fellesskapsfølelsen (Freire 1999; Askheim 2007; Starrin 2007). Når mennesker samles i sosiale grupper og foreninger mv., både mennesker som har liknende skamopplevelser og andre mennesker som ønsker å gjøre noe med ekskludering og ulikhet blant grupper i samfunnet, er slike fellesskap et godt utgangspunkt for å skape emosjonell energi (Starrin 2007; Freire 1999). I tillegg til selve tilhørighetsaspektet skriver Starrin (2007) at musikk, ulike ritualer og et sammenbindende språk²³ er med på å forsterke og ”gjødle” denne energien, som igjen gjøres om til handlingskraft. I den emosjonelle energien gjøres skam om til stolthet og handling.

Til sammen skaper empowerment som etablering av motmakt disse tre dimensjonene; kritisk teori, bevissthet og kompetanse, og følelse og handling. Andersen mfl. uttrykker det slik:

”Pointen ved empowerment er netop, at følelser og oplevleser skal omsættes til konkret handlen og faktisk kompetance for den enkelte, gruppen og lokalsamfundet” (2000:71).

²³ Starrin (2007) har benyttet begrepet sammenbindende språk, og bruker Pippi Langstrømpe som eksempel på en som benytter et slikt språk. Språket kjennetegnes med å rette oppmerksomheten mot det barna i historien mesterer og ikke deres feil. I Pippis verden er ingen tapere og hun ”gjødler” barnas selvtillit og stolthet (Starrin 2007).

I dette prosjektet har jeg altså valgt et hovedfokus på empowerment²⁴ som etablering av motmakt. Det er tre grunner til at jeg har valgt denne tilnærmingen til empowerment. Den første grunnen er pga dens ideologiske budskap, om at de avmektige må ses på som undertrykte i og av samfunnet. Empowerment bygger på kritisk teori, som både Paulo Freire, Karl Marx og Max Weber er representanter for. Den kritiske teori er opptatt av at samfunnet er preget av ulikheter, konflikter og tvang, og bygger på betydningen av makt, maktesløshet og undertrykking, og på hvordan opplevelse av avmakt kan bidra til å skape problemer for individet og kollektivet i samfunnet (Askheim 2007; Starrin 2007; Andersen mfl. 2000). Problemene løses ved å kjempe i fellesskap mot de strukturer som skaper avmakt og ulikhet (Andersen mfl. 2000). Freire (1999) kaller prosesser som skaper avmakt for ”bankoppfatningen” av undervisningen, hvor de undertrykte ikke får mulighet til å strekke seg etter sine evner og tenke selv, men blir ”samlere” av allerede ferdig katalogisert kunnskap. Han skriver videre at samfunnet konstruerer en kulturell handling med fastsatt handlemåte og mål, som enten kan tjene undertrykkelsen eller frigjøringen av mennesker. I en undertrykkende samfunnsstruktur holdes de undertrykte nede som passive mottakere, som objekter i en konstruert virkelighet. De får ikke muligheten til å være handlende og reflekterende subjekter i eget liv.

For å kjempe er man avhengig av å vite hva man kjemper mot og for, og da kommer jeg til den andre grunnen til hvorfor jeg har valgt empowerment som etablering av motmakt: Bevissthetsaspektet, eller kompetansedimensjonen. Askheim skriver at et grunnleggende poeng i empowerment som etablering av motmakt er;

”å skape en bevissthet hos den enkelte om sammenhengen mellom egen livssituasjon og ytre, samfunnsmessige forhold og om at andre i tilsvarende situasjoner opplever liknende avmaktsproblemer” (2007: 23).

Denne bevisstheten om årsaken til den undertrykkende posisjon er avgjørende, i følge Freire (1999), for at mennesket skal kunne overvinne den avmektige og undertrykkende situasjonen det enkelte individ eller gruppen befinner seg i.

²⁴ Jeg vil heretter benytte begrepet empowerment om denne tilnærmingen, bortsett fra de tilfeller hvor det er hensiktsmessig å vise til forskjellene mellom ulike empowermentposisjoner.

Den tredje grunnen til at jeg har valgt denne empowermentorienteringen er følelses- og handlingsdimensjonen. Følelsesdimensjonen handler om å finne styrke og energi, emosjonell energi (Starrin 2007), i en gruppe, organisasjon, forening mv. =Oslo kan ses på som en slik forening som bidrar til å skape positiv emosjonell energi og med det skape grobunn for handling. I empowerment vil handlingsdimensjonen, i denne sammenheng, handle om å skape og sette i gang aktiviteter og prosesser som bidrar til styrket selvkontroll, bedre selvtillit og økt makt over eget liv (Askheim 2007).

3.2 Sosialkonstruktivisme

Kort fortalt handler sosialkonstruktivisme om mennesket, og dets samhandling med andre mennesker i institusjonen samfunnet. Vår identitet skapes i samhandling med omverdenen, samtidig som mennesket ”skaper seg selv” og ser seg selv i speilbildet fra omgivelsene (Berger og Luckmann 2004).

Sosialkonstruktivisme er satt sammen av to ord; *sosial* er en betegnelse som sier noe om at det ikke er subjektet alene som konstruerer verden, men at dette gjøres i felleskap og samhandling med andre. *Konstruksjon* betyr at den konstruerte virkeligheten alltid kan være annerledes. Med andre ord, at virkeligheten ikke er en lineær realitet, men oppfattes å hele tiden være i forandring ut fra hvilke individer som sammen former og beskriver virkeligheten (Hammershøj og Petersen 2001). Det at sosialkonstruktivisme innehar begrepet ”sosial”, gjør at perspektivet reflekterer at vi mennesker er sosiale vesener, som former vår kultur, virkelighet og verden i samhandling med hverandre, i en sirkulær prosess. Noe som grunner i ideen om at vi mennesker ikke er atskilte og isolerte subjekter, men sosiale vesen (Lundby 2003).

Fordi kunnskap og viten skapes i samhandlingen mellom mennesker, er den både kulturelt og historisk avhengig (Burr 2001). Dette kan settes i sammenheng med empowermentperspektivet, som også har en slik grunnforståelse av samfunnet og menneskets selvopplevelse som konstruert. Empowerment sier at menneskets posisjon i samfunnet *ikke er naturgitt, men et resultat av menneskeskapte, historiske prosesser* (Askheim 2007:22). Et grunnleggende poeng i empowerment er derfor å utvikle en

bevissthet til sammenhengen mellom egen livssituasjon og de ytre strukturene i samfunnet som påvirker ens liv og selvopplevelse (Askheim 2007).

Viktige inspirasjonskilder til denne teorien er Peter L. Berger og Thomas Luckmann (2004). De gav ut boken *"The Social Construction of reality"*²⁵ i 1966, og siden 1967 har boken vært å regne som en av de nyere klassikere innen samfunnsvitenskaplig teori. Boken gir en dialektisk innføring i sosialkonstruktivistisk teori, og fremmer at *"mennesket skaper og blir skapt av samfunnet"* (Berger og Luckmann 2004:9). Berger og Luckmann oppsummerer med tre setninger de tre prosesser som danner grunnlaget for deres analyse av samfunnet: *"Samfunnet er et menneskelig produkt. Samfunnet er en objektiv virkelighet. Mennesket er et sosialt produkt"* (Berger og Luckmann 2004:76, deres kursiv). I dette ligger det at et samfunn, eller et sosialt fenomen, ikke oppstår av seg selv eller utenfor en kontekst, men at det er skapt av mennesket i dets hverdag, av deres handlinger, og holdes i live innenfor institusjonene i samfunnet.

Institusjonene skapes i samhandling mellom mennesker, noe som danner grunnlaget for handling. Institusjonalisering skjer i den kollektive samhandlingen og det trengs bare to personer for at en slik prosess skal begynne (Berger og Luckmann 2004). Innenfor disse strukturene og rammene oppstår maktrelasjoner. Maktbegrepet er viktig i denne sammenhengen fordi den som har makt, som i dette prosjektet er det etablerte samfunn, også er den som bestemmer spillereglene, den som har definisjonsmakten. Hvem blir inkludert og hvem blir ekskludert? Å ha lik tilgang til makt er ikke selvsagt, og det er makthaverne som bestemmer hvem som skal ha tilgang og hvem som ikke skal ha tilgang. Samfunnsaktørene er med på å skape og opprettholde maktstrukturene ved å handle etter disse, enten de er seg dette bevisst eller ubevisst (Bourdieu 1996). Som jeg beskrev i kapittel 3.1 mente Freire at mennesket er født fritt, men at strukturer i samfunnet kan gjøre oss avmektige og undertrykte. Mathiesen skriver at;

"Maktutøvelse forutsetter struktur, som knytter makt til bestemte posisjoner og ikke til andre, strukturer forutsetter makt, som er utøvelse av strukturens krav" (Mathiesen 1992: 67).

²⁵ På norsk er bokens overskrift oversatt til *"Den samfunnsskapte virkelighet"*.

I en undertrykkende samfunnsstruktur kommer makten ovenfra, og det er den som har definisjonsmakten som er "hersker" over situasjonen (Freire 1999). For at makten skal overleve, *at herskeren får herske*, er den avhengig av avmakten (Mathiesen 1992). Avmakt, som mange av =Oslos selgere opplever, kan ses i sammenheng med det Berger og Luckmann (2004) sier om vaner. Samfunnet, eller hverdagen, for oss mennesker kan oppleves kaotisk og vanskelig, derfor er vi mennesker opptatt av vaner. Dette fordi *"vanedannelse medfører en psykologisk gevinst fordi valgene innsnevres"* (Berger og Luckmann 2004:69). Vaner er ikke utelukkende en negativ ting, den er, som nevnt, med på å hjelpe mennesket å utføre handlinger i hverdagen slik at den fremstår mindre kaotisk og mer forutsigbar for oss. Det er når vanene blir til hinder for oss i søken om å skape endring i samfunnet at det blir til noe negativt. Makt hviler på passiviteten, på gjentagende handlingsmønstre pga mangel på kjennskap til alternativer (Mathiesen 1992). Å bryte med godt internaliserte vaner kan derfor være vanskelig. Ikke minst når vanene og identiteten vi har utviklet er knyttet til en institusjon eller en kultur som skiller seg fra majoritetskulturen. Mange av =Oslos selgere tilhører en slik minoritetskultur, en kultur som få i majoritetssamfunnet har kjennskap til. Det er derfor knyttet mye redsel og tabuer til =Osloselgernes liv. På grunn av redselen for tabuer og for å bryte den bestående orden, benytter det etablerte samfunnsmakt i form av å dempe, fordømme og/eller ikke forholde seg til =Osloselgernes livssituasjon, de undertrykker dem. En undertrykkende samfunnsstruktur kan skape en opplevelse hos individet, =Osloselgeren, som kan gjøre at han opplever å være låst i den undertrykkende posisjonen og tilslutt tror at han ikke er verdt noe for samfunnet. Freire (1999) beskriver denne internaliseringen av avmakt slik; den undertrykte blir i undertrykkerens favn, fordi det representerer noe trygt og forutsigbart.

Mennesket trenger vaner, de trenger struktur, fordi de trenger det forutsigbare. Dette gjør at store deler av menneskets livshistorie handler om hverdagen. Det er derfor Berger og Luckmann (2004) finner det å studere menneskets vaner og hverdagshistorier som viktigste kunnskap for å forstå samfunnet, samfunnsfenomener og menneskene i den. Med andre ord; vi må søke å forstå hvordan aktørene opplever sin situasjon og sin livshistorie. Denne subjektive informasjonen kan i sin tur si noe om verden og majoritetssamfunnet i et videre perspektiv, fordi verden utgjøres av en mengde ulike individer og identitetstyper (Berger og Luckmann 1999). Det er denne teorien som har ført til at jeg i dette prosjektet ønsker å

se på =Osloelgernes hverdag, både ved å snakke med dem og ved å observere dem i arbeid.

Vår identitet skapes innenfor de rammene og strukturene som utgjør vårt samfunn, og språket er et av de viktigste verktøyene vi har for å skape mening i tilværelsen (Lundby 2003). Sentralt i dette perspektivet er at religion, lover, kultur, sosiale regler, normer og vaner, det som utgjør vår ”virkelighet”, forhandles frem i den sosiale samhandlingen, og språket er det lærte verktøyet vi benytter i denne prosessen. Språk er makt, og språket er det verktøyet som gir oss tilgang til kunnskap og viten, noe som igjen vil kunne gi oss en bevissthet og refleksjon rundt vår verden og identitet. Ved bruk av språket skaper vi en mening og sammenheng i en ellers kaotisk virkelighet (Berger og Luckmann 2004).

Richard Rorty (1989) uttrykker språkets viktighet i sosialkonstruktivismen slik:

”Sannhet kan ikke være der ute – kan ikke eksistere uavhengig av det menneskelige sinnet – fordi setninger ikke kan eksistere på den måten eller være der ute. Verden er der ute, men beskrivelser av verden er ikke det ... Verden snakker ikke. Det gjør bare vi. Verden kan, når vi har programmert oss selv med et språk, få oss til å tro på ting. Men den kan ikke gi oss et språk å snakke. Det kan bare andre mennesker gjøre” (Rorty 1989:5-6).

Med språket som verktøy forteller vi historier om våre liv slik at vi lettere kan organisere og gi ramme om våre erfaringer og opplevelser (Lundby 2003). Det narrative er en metafor for dette. E. Bruner uttrykker det slik:

”Vi skaper enheter av erfaring og mening fra kontinuiteten i livet. Hver gang vi forteller foretar vi en kjønnsmessig utvelgelse av meningen i hukommelsesflommen, ved at vi framhever noen årsaker og forkaster andre: det vil si at hver fortelling er fortolkende” (Bruner 1986:7).

Å skape en identitet kan, med andre ord, ses i sammenheng med den fortalte historien, og de delene av vår historie vi velger å fortelle andre. Hvilke deler av vår historie vi velger å fortelle er på ingen måte en fri konstruksjon eller uavhengig av våre omgivelser (Lundby 2003). Identitetsnarrativet består derfor av flere små historier om oss selv som blir

konstruert i en prosess, hvor både vår egen forståelse, og omgivelsene og institusjonene rundt oss, skaper vår ”selvbiografi”, eller vår selvforståelse, som igjen utgjør vår hverdag (Berger og Luckmann 2004).

Alt i alt kan vår selvforståelse bestå av flere roller, eller identiteter, avhengig av hvor vi befinner oss, og hvem vi ønsker å fremstå som. Vi kan altså ha flere identiteter. Stoer, Magalhães og Rodrigues (2003) illustrerer dette poenget med nebbdyret som metafor på hvordan et individ kan ha ulike identiteter og roller i en kropp, alt ut fra situasjon og betingelser rundt. Nebbdyret har tilpasset seg omgivelsene og består av ulike kroppsdelar med egenskaper lik ulike andre dyr. Den har blant annet svømmehud mellom tærne som en oter, et bredt nebb som en and og en flat hale som en bever. Slik kan vi også forstå menneskets identiteter og roller. =Osloelgeren kan blant annet si: ”Jeg er en selger av et gatemagasin, jeg er narkoman, jeg har ikke fast bolig og jeg liker å pynte meg”. Med dette perspektivet som utgangspunkt er det ikke slik at =Osloelgeren har en identitet, som for eksempel narkoman, men flere, som går inn i hverandre og utspiller seg i mer eller mindre grad, alt ut fra hva omgivelsene krever (Stoer mfl. 2003).

4. Sosiale teorier knyttet til =Oslo selgerne

I det foregående kapittel så vi at verden opprettholdes og endres av mennesket i sosiale relasjoner. Mennesket skaper i samhandling institusjoner, kultur, normer og regler gjennom historiefortelling. For undertrykte og marginaliserte grupper kan det være vanskelig å få gehør i det etablerte samfunnet, det er, med andre ord, ikke gitt at alle mennesker har lik tilgang på makt. Med utgangspunkt i verden som sosialt konstruert kan en se at det ofte er makthaverne i et samfunn som har definisjonsmakten i forhold til hva som hele tiden er gjeldende norm. I den sammenheng er det de vanskeligstilte selgerne av =Oslo blir utsatt for undertrykking og stigmatisering. Det er mange tabuer knyttet til gruppen, som kan bidra til en opplevelse av maktesløshet hos det enkelte individet.

I dette kapitlet skal jeg gi en redegjørelse av ulike sosiale teorier som kan gi en forklaring på hvorfor vanskeligstilte og marginaliserte =Oslo selgere har blitt avhengig av gatearbeid eller kriminalitet for å tjene penger til livsopphold. Å gi en redegjørelse av rammene rundt livet til de vanskeligstilte, før de ble selgere av =Oslo, tenker jeg er viktig, fordi det kan si litt om den situasjonen disse menneskene til daglig lever i. Samtidig som det kan gi leseren en forståelse av hvordan strukturer i samfunnet på mange måter blir styrende for hvordan denne gruppen kan forstå og leve sitt liv. Å se på holdninger og perspektiver tiggere, kriminelle og vanskeligstilte blir utsatt for, kan gi et grunnlag for å si noe om hvilken betydning =Oslo kan ha hatt for denne gruppen.

Mange av =Oslo sine selgere er rusavhengige. Uten at jeg i min forskning hentet inn noen sikre tall på dette, vil jeg likevel påstå at rundt 90 % av selgerne har et rusrelatert problem. Denne rusavhengigheten trenger ikke være knyttet til heroin og tunge stoffer, det kan være alkohol, kokain, hasj m.m. Rusen trenger ikke å synes utenpå og de trenger ikke å føle behov for å ruse seg døgnet rundt. Jeg så også tilfeller blant selgerne hvor spilleavhengighet var sentralt i deres liv. På mange måter kan dette også forstås som en rus. Spenningen før en trykker på knappene på spilleautomaten og lykkebruset når det klirrer av kroner som ruller ned i maskinen (Wallin Weihe 2004). Det skapes en psykologisk og sosial avhengighet, som ikke skiller seg så mye fra avhengigheten som skapes til narkotiske stoffer. Hvordan avhengighet til rusmidler skapes, skal jeg ta for meg under, for leseren kan det være greit å ha i mente at en avhengighet på mange måter

utvikles og opprettholdes på samme måte, selv om noen avhengigheter er mer synlige enn andre.

Blant mine åtte respondenter var det som sagt bare en som ikke hadde en rus- eller avhengighetsproblematikk, det blir derfor naturlig at ruskulturen får en del plass når jeg skal gi en beskrivelse av samfunnets perspektiver på =Osloselgerne. En skal ikke glemme de som ikke har et rusproblem, samtidig er ofte publikums oppfattelse og holdning til =Osloselgeren at de er rusavhengige. Publikums handling og oppførsel ovenfor =Osloselgeren virker derfor å preges av denne fordommen, jeg har derfor valgt å redegjøre for en del perspektiver på sosiale problemer spesielt relatert til rus.

Først skal jeg gi en redegjørelse av rusavhengighet. Dette ser jeg som relevant fordi avhengighet kan gi en forklaring på hvorfor noen, i dette tilfelle =Osloselgere, faller utenfor samfunnet og hvorfor de ”velger” å forbli utenfor. Etter dette skal jeg trekke trådene videre fra det første delkapitlet og se nærmere på ulike perspektiv samfunnet kan ha på =Osloselgeren og sosiale problemer. Til sist vil jeg ta for meg begrepene sosial inkludering, sosial ekskludering og avvik, og virkningen disse fenomenene kan ha på individet. Følelsene skam, maktesløshet og avmakt vil være sentrale.

4.1 Avhengighet

Det er mange elementer som spiller inn for at en person begynner å eksperimentere med rusmidler og eventuelt blir avhengig av et rusmiddel. Nysgjerrighet, ensomhet, psykiske problemer, tilgjengelighet, ustabil oppvekst, mangel på mestringsarenaer og behov for ”time-out” er alle eksempler på årsaker til at en person kan begynne med og utvikle en avhengighetskarriere til rusmidler (Skog 2006). Fellesnevneren for at rusen blir en ”fiende” i stedet for et middel til nytelse, er avhengighet (Wallin Weihe 2004). DSM-IV, som er et felles diagnostisk system for å definere ulike sykdommer, definerer avhengighet med:

- ”1. Gjentakende bruk av alkohol eller narkotika som resulterer i sviktende evne til å gjennomføre plikter innen arbeid, skole eller hjemmet.*
- 2. Gjentakende bruk av alkohol eller narkotika i risikofylte situasjoner.*
- 3. Gjentakende kriminell adferd som en konsekvens av misbruket.*

4. Fortsettelse av bruk på tross av tilbakevendende problemer.” (Falch, Heckmann og Lisznyi 2004 - egen oversettelse).

Hvorfor denne gjentagende adferden og bruken av et rusmiddel, når bruken fører med seg så mange negative konsekvenser? Svaret på dette ligger antakelig i den ene, eller flere, positive opplevelsene rusbruken gir til personen (Brumoen 2000). Den positive opplevelsen rus gir kan forklares og forstås på mange måter, alt avhengig av hvilket land, kultur eller profesjon som definerer (Skog 2006).

Innen sosiale teorier har en flere måter å se avhengighet og rusbruk på (Falch mfl. 2004). Det eksistensielle og fenomenologiske perspektivet legger til grunn at alle individuelle tilfeller er unike, og kan skyldes (den positive) funksjonen rusmiddelet har på den enkelte. ”Branding”- og karriereteorier legger seg på et gruppenivå og sier at normene og reglene i et samfunn spiller inn på aksepten av det rusmiddelet den enkelte benytter. Normene og reglene spiller igjen inn på adferden i ruset tilstand. Det å bryte satte normer og regler kan føre til stigma og kriminalitet om bruken av et aktuelt rusmiddel ikke er akseptert. Innen dette perspektivet spiller aksepten til det enkelte rusmiddelet inn på graden av sosial eksklusjon, og brukerkarrieren kan gå raskere om rusmiddelet er sosialt uakseptert. Utviklingen kan i følge Beckers (1963 i Falch mfl. 2004) modell se slik ut;

- 1) bryte en regel*
- 2) utvikling av kriminell atferd*
- 3) ”brandig” (eller merking)*
- 4) et endret selvilde*
- 5) eksklusjon fra det etablerte samfunnet (Falch mfl. 2004: 42 - egen oversettelse).*

Kulturelle teorier bygger på sosialantropologisk forståelse, og markerer blant annet forskjellen på bruk og misbruk i forhold til hvorfor og når rusmiddelet benyttes. I noen kulturer, som kan sies å være gangs i Norge, markeres et skille om en bruker rusmidler bare i helgen, eller om man også benytter det i hverdagen. En hverdagsbruker kan bli sett på som en misbruker. Her gjelder skillet mellom bruk av legale eller illegale rusmidler, hvor illegale rusmidler blir sanksjonert i større grad (Falch mfl. 2004; Skog 2006; Wallin

Weihe 2000). Rusmisbruk kan også bli sett i et somatisk perspektiv. Her blir rusbruken sett som en sykdom og er i Norge bare benyttet om de som har utviklet en avhengighet til et rusmiddel.

Det er viktig å ikke legge et perspektiv til grunn for hvorfor en person har utviklet en avhengighet til et rusmiddel. Det er ofte en blanding av flere perspektiver og årsaker som avgjør bruken av rusmiddelet og eventuelt utviklingen av en avhengighet. At det ikke er noe klart svar på hvorfor noen mennesker blir rusmiddelmisbrukere og andre ikke, er en av årsakene til at dette problemet er så vanskelig å behandle. WHO (World Health Organization) og ICAA (International Council on Alcohol and Addictions) anbefaler at hvert land jobber på flere arenaer samtidig for å få bukt med avhengighetsproblematikken. Arenaer kan være reduksjon av tilbud, reduksjon av etterspørsel, reduksjon av skadevirkning både somatisk og sosialt og reduksjon av risiko forbundet med rusbruk (Falch mfl. 2004). I Norge jobbes det på alle disse områdene, men i tillegg jobbes det også på det forebyggende området. =Oslo er i denne sammenheng å betrakte som et eksempel på et lavterskeltilbud, et tilbud til *alle*, uten strenge regler som nulltoleranse på rusbruk mv.

Hva slags ruspolitikk som føres i et land henger sammen med valg av perspektiv som benyttes i samfunnets ulike institusjoner. Dette gir igjen, slik jeg forstår det, retningslinjer til den enkelte, og små og store grupper i samfunnet, om hvordan de skal forholde seg til rusmidler. Hva som er lov og ikke lov har en stor innflytelse på om en person blir betraktet for å være en bruker eller en misbruker (Asmussen og Jöhncke 2004), og grensen mellom akseptert bruk og uakseptert bruk er i Norge liten. Med det mener jeg at grensen mellom ”utagerende festing” og å utvikle avhengighet til rusmidler er veldig liten. Kanskje er det tilfeldigheter som gjør at noen faller mer utenfor samfunnets legale spilleregler enn andre. Det som er ganske sikkert er at sosial ekskludering, som fattigdom, liten utdanning, marginalisering og dårlig oppvekstvilkår, fører med seg en større sårbarhet for bruk av rusmidler og for å utvikle en avhengighet til det (Falch mfl. 2004; Skog 2006). Å utvikle en avhengighet, om det er til narkotika, alkohol, røyk eller andre ting, er et begrep som kan vekke illusjoner om svakhet og latskap, som igjen kan føre til eksklusjon fra storsamfunnet. Dette tenker jeg vil være ganske likt i alle europeiske land. Det som imidlertid er forskjellig er hva som regnes for misbruk og avhengighet i negativ forstand i de ulike landenes kultur. Det er nok her utfordringene finnes, og debatten oppstår.

4.2 Samfunnsperspektiver på sosiale problemer

Sosialpolitikken som føres i et land kan ha en sterk påvirkning på hvordan menneskene ser på ulike grupper i samfunnet og ikke minst forstår sosiale problemer (Andersen mfl. 2000).

I Norge er vi veldig stolte av å være en velferdsstat. Målsetningen er å sikre borgerne sosial og økonomisk likhet og solidaritet, hvor alle skal ha like rettigheter, muligheter og plikter til å delta i samfunnet. Den norske velferdsmodellen er bygget på det sosialdemokratiske prinsippet, hvor det offentliges betydning for velferdstjenestenes utforming og ansvar er stor. Kjernen i den norske velferdsstaten er det offentliges ansvar for inntektssikring, omsorg og helse. Den norske velferdsmodellen har dekommodifisert velferdsytelsene, noe som har gjort at terskelen for å ha rett til ytelser er lav (Esping-Andersen 2004). På denne måten skal velferdsstaten fungere som et universelt sikkerhetsnett for alle som bor i landet.

Sosialpolitikken i Norge kan forstås som inkluderende, som slagordet til Arbeiderpartiet under Kommune og Fylkestingvalget i 2007 reflekterte; ” *Alle skal med!* ”. I dette ligger det blant annet at de sosialt vanskeligstilte skal få bedret sine levekår. Det er i dag et lite mindretall i Norge som går under betegnelsen å være fattige, hvor det å ikke være i arbeid forstås som den viktigste årsaken til fattigdom eller sosial eksklusjon (Hanssen 2007). Å gi tilgang til arbeidsmarkedet er med andre ord viktig i den norske velferdsmodellen, og argumentasjonen er at arbeid gir tilgang til inntekt som gir evne til egenforsørging og inngang til et sosialt liv (Hanssen 2007). Det er med andre ord den såkalte arbeidslinja som er førende i den norske sosialpolitikken, hvor holdningen i samfunnet fort kan bli at folk som ikke jobber er late, uvirksomme og snyltere på Norges velferdssystem.

Norges ruspolitikk setter et sterkt preg på det norske samfunnets oppfattelse av rusavhengighet og sosiale problemer. I Norge er målet å drive narkotikaen helt tilbake²⁶ og visjonen er et narkotikafritt samfunn. Med andre ord, Norge har en nulltoleransepolitikk på illegale rusmidler, noe som antyder en progressiv strategi innen ruspolitikken. I korte trekk vil en progressiv strategi bestå i å fremme uavhengighet til rusmidler, fremme bedre livskvalitet uten rus og å nå dette målet i felleskap i lokalmiljøet (Falch mfl. 2004). Nulltoleransepolitikken uttrykker et optimistisk og positivt syn på mennesket, da det

²⁶ Norge har forpliktet seg til å bekjempe enhver spredning og bruk av illegale midler gjennom FN-overenskomsten om global narkotikabekjempelse (Reinås 2001).

eksisterer en tro på at narkotikaomsetningen kan stoppes og at rusavhengige kan endre seg og leve et rusfritt liv (Reinås 2001). På den andre siden kan dette perspektivet skape flere negative selvopplevelser hos individet ved at det plasseres stor skyld og skam på de menneskene som ikke opplever det like lett å komme ut av rusavhengigheten sin. Norge har i tillegg et relativt konservativt syn på rusproblematikken. Et konservativt syn består i å bevare det bestående, noe som med andre ord kan bety at de rusavhengige får tilbud som opprettholder vanene deres, med blant annet tilbud om metadon og sprøyterom. Selv om metadon og sprøyterom benyttes, er det endelige målet nedtrapping på metadon og full rusfrihet. Det liberale alternativet med å la den rusavhengige fortsette på metadon livet ut, eller rett og slett få utdelt heroin som medisin, har så langt meg bekjent ikke vært uttalt som et alternativ i Norge.

Gjennom tidene har det versert flere perspektiver på hvordan vårt samfunn ser på sosiale problemer og rusavhengighet. Hvordan et sosialt problem oppstår, vil med et sosialkonstruktivistisk blikk være;

”knyttet til interesser, ressurser og eiendomsforhold, der interesser gir motivet for å definere noe som sosialt problem, ressurser avgjør om kampanjen («claims-making») for å definere problemet lykkes, mens eiendomsforholdet til problemet er etablert når det offentlige gir sin aksept for at en har å gjøre med et sosialt problem, og gir noen ansvaret for å arbeide med det” (Halvorsen 2002:64).

Med andre ord kan en si at sosialpolitikken skaper sosiale problemer ved at den definerer hva som i storsamfunnet skal bli betraktet som avvik fra normen. I den nordiske velferdsmodellen blir sosiale problemer definert med inntektsbortfall, manglende behovstilfredsstillelse, marginalisering, undertrykkelse og utstøting, og ulikhet (Andersen mfl. 2004). Å ikke være i jobb kan oppfattes som den kanskje viktigste årsaken til marginalisering av vanskeligstilte. Arbeidsløshet kan gi konsekvenser som økonomiske vansker, usikker fremtid, kjedsomhet, mindre sosialt nettverk og psykiske plager. Det sist nevnte henger primært sammen med det å ha økonomiske vansker, men det gir også *”tap av selvtillit og skamgjørende sosiale omgivelser (mistenkeliggjøring som arbeidssky) (...)*” (Halvorsen 2002:104).

=Osloelgerne kan ses å være en gruppe som utsettes for marginaliserende og ekskluderende prosesser, og hvor skam kan være en sentral følelse i deres liv. En grunn til at denne gruppen ekskluderes fra storsamfunnet kan være at de ikke har et arbeid i den ”hvite økonomi”. Disse menneskene er kanskje den gruppen blant sosial- og trygdemottakere som har lavest status i samfunnet. De er fattige, har ikke fast inntekt eller en sikker fremtid, de har ofte problemer relatert til rus og psykiatri, og mange har ikke et fast bosted. De er også utsatt for stigmatiserende og moraliserende holdninger fra mange i storsamfunnet om at de er late, viljeløse, selvforskyldte; det er deres egen skyld at de er kommet i den situasjonen de nå er i (Halvorsen 2002). Det er mye skam relatert til det å ikke ha et arbeid, eller sagt med andre ord, å ikke ha *tilgang* til arbeid. Arbeidslinja kan betraktes som veldig stigmatiserende ovenfor de som ikke klarer å holde et arbeid. Å være ”passive” mottakere av sosialstønad eller trygd verdsettes ikke, noe som vil kunne gi en sterkere skamopplevelse hos de sosialt vanskeligstilte (Halvorsen 2002).

At mange av disse er avhengig av et rusmiddel gjør ikke situasjonen bedre. Som det kommer frem i kapittel 4.1, finnes det mange grader av rusavhengighet. Hva som defineres som misbruk er normativt, og bestemmes i de ulike kulturene. At en person bruker medisin forskrevet av en lege kan derfor være mer akseptert enn om en må ut på det illegale marked for å få tak i medisinen sin (Skog 2006). Når en må ut på det illegale marked er det ikke bare avhengighet til et rusmiddel som blir individets problem, men også den mer eller mindre påtvingende kriminelle livsstilen, som ikke lar seg kombinere med det etablerte samfunnet. Forskning har vist at det ikke bare er den fysiske avhengigheten som holder rusavhengige fra å bli rusfrie, det utvikles også en psykisk og sosial avhengighet (Pedersen 2001). Ruskulturen er motkulturen til det etablerte samfunnet. Svart økonomi mot hvit økonomi. Rusavhengige lærer seg å mestre en hverdag, hvor de må ”jobbe” for å opprettholde sin vane, forsørge seg. Ikke så ulikt det en gjør i det etablerte samfunnet, men i ruskulturen går denne ”jobben” stort sett ut på å drive ulike kriminelle aktiviteter. Den rusavhengige kan med sitt ”arbeid” i perioder ha opplevd mestring, selvrespekt, anerkjennelse, sosial kontakt m.m. (Smith-Solbakken, Tungeland 1999). Om man så skal gå bort fra ruskulturen og inn i en rusfri tilværelse, opplever mange at de ikke er like verdsatt i det etablerte samfunnet, som de var i ruskulturen. Smith-Solbakken og Tungeland bruker uttrykket; ”*Talent eller klient?*” i sin bok Narkomiljøet (1999). Talent i rusmiljøet, hvor man får respekt, har et sosialt nettverk, arbeid og tjener godt. Klient i det

etablerte samfunnet hvor man er kriminell, en avviker, outsider, arbeidsløs og får trygd. Normene i de to kulturene er så forskjellige at det blir vanskelig å forlate den kulturen en kjenner, mot et antatt bedre og rusfritt liv (Smith-Solbakken, Tungeland 1999).

Nyere forskning utført av Sveinung Sandberg og Willy Pedersen²⁷ underbygger og utdyper det Smith-Solbakken og Tungeland fant i sin forskning av gatelivet på 90-tallet. Sandberg skriver i en artikkel trykket i Klassekampen 18. januar 2008 at livet på gaten består i en todelt selvopplevelse mellom det å være gangster og det å være offer. Den samme polariseringen linkes her til politikkenes høyre og venstre side. Offerposisjonen skapes i overbevisningen om at enkelte grupper er marginaliserte, diskriminerte og sosialt ekskluderte. Dette er et perspektiv venstresiden i politikken står for, og som forøvrig jeg har tatt utgangspunkt i i mitt prosjekt. Budskapet her er at kriminalitet og rusavhengighet vil forsvinne om de samfunnsmessige strukturelle problemene løses. Gangsterposisjonen skapes som en motvekt til offerposisjonen. En gangster er tøff, har selvrespekt og får respekt, det gjør ikke et offer. For å overleve på gaten må offerrollen balanseres ut med ”gangsteren”. Denne rollen kan spores tilbake til høyresidens lov og orden-perspektiv, hvor kriminelle blir beskrevet som *brutale, organiserte og nådeløse* (Sandberg 2008). Selv om Sandberg og Pedersen her beskriver livet til afrikanske gutter langs *Elva*, er dette beskrivelser som jeg opplever mange av =Oslo selgerne kan nikke gjenkjennende til. Dette ”illustrer livet på gata i en velferdsstat”, skriver Sandberg (2008: 2). For å vekke sympati fra storsamfunnet og hjelpeapparatet fortelles offerhistoriene, og for å overleve det tøffe og rå livet på gaten vekkes gangsterrollen i dem. *Å balansere gangster- og undertykkelsesfortellinger blir dermed en viktig form for «gatekapital»*” (Sandberg 2008: 2).

Det beskrives her en polarisert verden og overlevelsesstrategi som kan gi noe innsikt i den komplekse hverdagen en sosialt utstøtt og vanskeligstilt person kan ha. Det viser også, etter min mening, at alt etter hvilke øyne som ser og hvilke perspektiv som blir lagt til grunn, er det vi mennesker som skaper sosial eksklusjon eller inklusjon av enkelte grupper i samfunnet. Det moralske perspektivet kan oppfattes som sterkt i vårt samfunn, og slik jeg oppfatter det, er det med på å opprettholde en polarisering mellom storsamfunnet og

²⁷ Forskningen har resultert i boken ”Gatekapital” (2006), som er basert på Sandberg og Pedersens samtaler med, og observasjon av, unge afrikanske gutter som selger narkotika langs Akerselva (Elva) i Oslo. Inspirert av Pierre Bourdieus kritikk av Marx’ økonomiske kapitalbegrep reflekterer navnet på boken den *kulturelle kapitalen* mennesker som lever et gateliv trenger å beherske for å overleve (Nickelsen 2007).

narkomiljøet. Hovedsakelig fordi dette er et perspektiv som skaper mye skam og skyldfølelse. Det moralske perspektivet, i rendyrket og forenklet form, går ut på at mennesket er selvforskyldt sine sosiale (rus)problemer, og har sin bakgrunn i den enkeltes dårlige moral. Dette synet er rettet mot individet og dens dårlige karakter, og at personen selv ikke forstår sine egne problemer. Andre må da gripe inn og forandre hele personens moral og karakter. Det moralske perspektivet bygger på at personens dårlige karakter og påvirkning kan overføres til andre mennesker, og personen må dermed isoleres fra andre. Det benyttes tvang, moralsk påvirkning og hardt arbeid for å rettferdiggjøre atferden (Mathiesen, Lohne og Middelthon 1982).

Om ikke i like rendyrket form, så eksisterer dette perspektivet den dag i dag. I 2004 fikk rusavhengige, dvs. de som har fått *diagnosen rusavhengig*, offisielt status som syke. Det kan tyde på at denne statusen ikke har gjort ting bedre i behandlingsapparatet for denne gruppen. Kari Bu, kulturredaktør i =Oslo, forteller i en kronikk trykket i Aftenposten den 21.02 2008 om flere rusavhengige som er blitt avvist av helsevesenet straks de ser i journalen at vedkommende er narkoman. At også rusavhengige personer har smerter og sykdommer, utenom avhengigheten, som må behandles, ser det ut til at helsevesenet ikke forstår fullt ut. I heroinmiljøet kalles et skudd heroin for en ”*friskmelding*”, dette fordi heroinabstinenser beskrives som ”*hundre ganger verre enn den verste influensa og diareen du har hatt*” (Bu 2008). Det sier seg selv at det da ikke bare er å kutte ut ”medisinen” på dagen. Det moralske perspektivet ønsker å straffe personer som er kommet i en slik avhengighetsposisjon, fordi personen selv er ansvarlig. Men hva da med de rusavhengige som er blitt avhengig pga feilbehandling og feilmedisinering?

Det er min påstand at om samfunnet velger det moralske perspektivet når det skal definere sosiale problemer, er det med på å undertrykke rusavhengige og vanskeligstilte. Dette perspektivet gir ingen rom for å stille spørsmål og være kritisk til samfunnet vi lever i og hvordan vi behandler våre medmennesker. Dette betyr at de vanskeligstilte, primært de som er lavest på rangstigen, selv må ta konsekvensene av egne valg. Denne tankegangen kan føre til at de rusavhengige ikke føler seg som verdige mottakere av velferdsgodene, og at dette også blir den allmenne oppfatningen til andre i samfunnet. Mange rusavhengige har i utgangspunktet en dårlig selvfølelse, og kombinert med skyldfølelse og selvforakt kan dette perspektivet føre til at de rusavhengige og andre sosialt vanskeligstilte mister troen på

egen mestring og muligheter (Mathiesen mfl. 1982). =Osloelgeren har ofte lang erfaring med å bli møtt med moralisme, det er deres hverdag.

4.3 Sosial inkludering, ekskludering og makt

I innledningen til dette kapittel skrev jeg at mange, kanskje 90 %, av =Osloelgerne, er rusavhengige. Som nevnt i forrige kapittel, ruskulturen er motkulturen til det etablerte samfunnet, og det er knyttet mye skam rundt det å være fattig, være rusavhengig, måtte tigge om penger eller å ikke ha et hjem å gå til (Briseid 2006). Rusavhengige, kanskje spesielt de som synes i bybildet, blir utstøtt og stigmatisert fra det etablerte samfunnet og mange mennesker uttrykker forakt og redsel når de møter dem (Tungeland og Smith-Solbakken 1999). Med det å synes i bybildet mener jeg for eksempel tiggere og synlig rusede personer, med kroppslige og utseendemessige kjennetegn som slitt tøy, en annerledes kroppsholdning og sløve øyne (Stoer mfl. 2003). De tilhører en gruppe som i samfunnet og i vår kultur har et negativt stempel på seg, de avviker fra normen (Skog 2006). Avvikerstatusen skaper opplevelse av skam, som igjen medfører dårlig selvtillit, en krummet rygg, en unnvikende og tilbaketrukket adferd og et angrep på egen person (Dahlgren og Starrin 2004). Zygmunt Bauman underbygger dette når han snakker om fattigdom og sier at:

”Ingenting er mer ydmykende enn fattigdom, og ingen fattigdom mer ydmykende enn den som må utholdes midt blant mennesker som ivrig beriker seg i økende fart” (Bauman og Tester 2002:158).

Og om ikke det var nok sier han videre at:

”Fattigdom er ikke bare én av flere samfunnsskapte ydmykelser – og ikke bare den mest smertefulle, som fører til mer lidelse for sine ofre enn andre ydmykelser. Fattigdom er en slags «meta-ydmykelse», en grobunn for all slags uverdighet, en utskytningsrampe for et «mangfold av ydmykelser»” (Bauman og Tester 2002:159).

Som jeg var inne på i forrige kapittel, å være fattig i seg selv trenger ikke å være et problem, men det er følgene av fattigdommen som kan sies å være den viktigste årsaken til skapelsen av utstøttelse og marginalisering. Flere av mine respondenter, som hadde erfaring fra tigging, fortalte om hvor ydmykende og skamfullt det oppleves å sette seg på et gatehjørne for å tigge penger. Andre fortalte om kriminelle handlinger de hadde gjennomført som de nå klarte å snakke om, men som lenge var en skamfull del av deres livshistorie. Hvorfor de var skamfulle kan knyttes til fenomenet tabu, som betyr ”forbud mot å se, høre, tenke og fortelle” (Leira 2002:40). Tabuer finnes overalt i kulturen og kan på individnivå svekke selvtilliten og skape avmakt, skyld, skam og ensomhet, som kan bli bekreftet og intensivert på samfunnsnivå. Et tabu kan opprettholdes i kulturen grunnet en frykt for å bli utstøtt eller foraktet om en synliggjør det forbudte. Forakt kan uttrykkes både verbalt og nonverbalt. Vi kan uttrykke ironi, vi kan bagatellisere, latterliggjøre, bortforklare og/eller overse personen når vi konfronteres med et tabu. Å bli møtt med slike budskap kan skape utstøttelse, som igjen kan skape en opplevelse av skam, en følelse som bryter ned selvtilliten (Leira 2002: 31-52). Hva vi sier og signaliserer utad, når vi blir konfrontert med tabuer, sier noe om at vi ikke aksepterer eller vil forholde oss til tabuet. Resultatet er ofte sosial eksklusjon.

Selv om mange av selgerne til =Oslo har et rusproblem, er det på langt nær alle som har det så vanskelig at de må bo på gaten. Det er ikke alle selgerne som tilhører gruppen av rusavhengige som *synes* på gaten, og på den måten kan en si at =Oslo selgeren gir seg selv et stempel som rusmisbruker ved å selge gatemagasinet. Med andre ord, så lenge fordømmen i det etablerte samfunnet er at =Oslo selgeren er rusavhengig, og videre at fordømmen om rusavhengige er knyttet til tabuområder, kan en si at en ved å selge gatemagasinet står =Oslo selgeren fram med et tabu. Om en ikke er rusavhengig er det likevel mange som vil tro at en er det. Det er først når publikum kommer bort og snakker med selgeren at de vil oppdage at selgeren er noe mer enn en rusavhengig eller ikke rusavhengig i det hele tatt. Frykten for tabuet blir ved en slik tilnærming brutt og nye fordommer kan dannes. Det kan derfor være nærliggende å tro at det krever veldig mye av en person å stå frem som selger av =Oslo, for det er ikke alle det synes på at de har et rusproblem eller er vanskeligstilte på andre måter. Publikum generaliserer og stempler =Oslo selgere som en gruppe, og kan med det skape et bilde av selgerne som selgeren kanskje i utgangspunktet kanskje ikke identifiserer seg med.

Uavhengig av om =Osloelgeren er rusavhengig eller ei; et fellestrekk for alle selgerne er at de er vanskeligstilte og dermed på en eller annen måte avviker i det etablerte samfunnet. Om de er kriminelle, vanskeligstilte, rusavhengige, bostedsløse eller trygdede, har de alle et stempel på seg som annerledes, som er mer eller mindre synlig.

Hva er så en avviker? Det finnes mange definisjoner og teorier rundt hva dette er, hvor de ulike teoriene skiller seg fra hverandre ved at de fanger opp ulike elementer ved fenomenet (Skog 2006). I denne sammenhengen synes jeg Durkheims tenkning rundt fenomenet passer inn. Han er ifølge Skog (2006) en klassisk representant for avviksteori basert på sosial integrasjon, eller sagt med en litt annen term; sosial inkludering og ekskludering.

Durkheim mente mennesket i utgangspunktet er et sosialt vesen, og mente at risikoen for avvik ble mindre jo sterkere tilknytning en hadde til fellesskapet. Durkheim var spesielt opptatt av viktigheten av å være del av samfunnets institusjoner, som familien, kirken og arbeidslivet (Skog 2006). Dette er områder som mange av =Osloelgerne kan ha ”mislyktes” i eller ikke lenger er en del av. På den måten har de falt utenfor det etablerte samfunnet. Tar man en titt på hva Freire (1999) skriver om det å falle utenfor, finner man en litt annen vinkling på det samme fenomenet. Han skriver at den undertrykte i virkeligheten ikke er en avviker, og at sannheten er at de menneskene som lever ”utenfor” samfunnet hele tiden har vært ”innenfor”. Men det ”innenfor” Freire her snakker om er ikke et ”fritt innenfor”, men et innenfor som passer undertrykkerens, som i dette tilfelle er det etablerte samfunnets, behov og situasjon. Med andre ord kan man forstå alle mennesker som del av samfunnet, men at avvik og tabu skapes og opprettholdes av de som definerer og profiterer på andres ”tapsprosjekt”.

Det finnes flere teorier som sier noen om årsak og virkning av avvik og sosial integrasjon. Blant andre har man avviksteorier som sier noe om hvordan individets egenskaper formes av arv, miljø, formelle sanksjonssystemer, den kulturelle og sosiale sfære og den materiell-økonomiske sfære (Skog 2006). Med utgangspunkt i den sosiale konstruksjonen har alle disse teoriene om sosial integrasjon og avvik det til felles at det finnes en motpol til avviket. Et avvik er avhengig av en norm, men hva som er normen i et samfunn og hva som avviker kan være forskjellig fra kultur til kultur. Å være medlem av et samfunn betyr at man har internalisert kulturens normer og verdier, og kan bety forskjellen mellom å bli sosialt inkludert eller sosialt ekskludert (Skog 2006).

Hva er egentlig sosial ekskludering og sosial inkludering? De som blir gitt tilgang til bl.a. en viss sosial standard, mulighet for utdanning og lønnet arbeid, og med det en autonom livsførsel, blir ofte sett på som inkluderte i samfunnet. De som ikke får tilgang til de samme godene, er ofte marginaliserte individer og grupper, og kan ses på som ekskluderte fra samfunnet. Her er tilgang på arbeid, innen den hvite økonomi, et sentralt element. Med andre ord kan man si at man er sosialt ekskludert når man ikke blir gitt samme tilgang til de samme godene og mulighetene som andre mennesker i samfunnet har fått. I dette ligger det at de som blir betraktet som sosialt akseptert, blir betraktet for å være det ”normale” (Stoer mfl. 2003; Skog 2006).

Foucault (1976) sier at ekskludering og inkludering kan forstås som to sider av samme mynt. Med dette menes at med de samme egenskapene kan et individ bli inkludert på en arena, og ekskludert på et annet. For eksempel =Osloelgerne. På den ene siden kan de bli inkludert i samfunnet fordi de nå utfører et verdig arbeid, og ikke lenger utfører kriminelle handlinger eller tigger på gaten. På den andre siden kan de fortsatt bli betraktet som sosialt ekskluderte, fordi de tilhører et marginalisert miljø med mange fordommer og frykt fra det etablerte samfunnet. Mange =Osloelgere lever et rusliv, det vil si et annerledes liv enn majoriteten i det norske samfunnet. De faller utenfor, fordi de på en eller annen måte ikke lever et liv etter standarder, verdier og strukturer satt av institusjonene i (lokal)samfunnet (Berger og Luckmann 2004). De kan være hjemløse, møkkete, kle seg, snakke og oppføre seg annerledes enn majoriteten. Det å være annerledes kan vekke redsel hos noen mennesker, og det ukjente kan skape fordommer om marginaliserte individer og grupper, jf. tabufænomenet (Dienel og Wisch 2003; Leira 2002). Slike fordommer er farlige på den måten at de skaper en sannhet som ikke nødvendigvis er sann. Dette kan igjen skape en opplevelse av maktesløshet hos individene som opplever å få fordommer rettet mot seg. Andersen mfl. definerer maktesløshet slik:

”en følelse af ikke at magte eget liv, ikke at kunne deltage i grupper og ikke at føle sig accepteret i lokalsamfundet, men det er især følelsen af ikke at kunne gøre noget ved det. Magtesløshed kan skyldes mangel på viden og/eller usikkerhed om, hvordan viden kan anvendes” (2000:45).

Å bli ekskludert fra samfunnet kan både være en bevisst valgt handling, samtidig som det kan være en posisjon i samfunnet som et individ eller gruppe blir plassert i av andre, og som man i utgangspunktet ikke ønsker å være i. På den ene siden har man individer og grupper som ønsker å betrakte seg som annerledes enn majoriteten, de ønsker å uttrykke individualitet og autonomi, og uttrykker dette med bl.a. å kle seg annerledes. Dette er eksempler på det å bevisst velge å være utenfor, men samtidig tenker jeg at dette er tilfeller der individene eller gruppen ikke er ekskludert fra tilgangen til samfunnets goder som utdanning, arbeid og andre viktige menneskerettigheter. De lever etter samfunnets regler, men velger å uttrykke seg litt annerledes, de bruker ytringsfriheten sin. På den andre siden har du de som er ekskludert uten at dette er en valgt livssituasjon. Dette er, etter min mening, den eksklusjonen som skaper maketsløshet, skam og isolasjon. De blir ekskludert fordi de blir fratatt goder og rettigheter i samfunnet på grunnlag av etnisitet, rase, kjønn, kultur, religion, verdivalg og/eller klasse. Sosial eksklusjon er ikke et resultat av fattigdom i seg selv, men er noe kulturelt betinget. Det oppstår i samfunnets strukturer og verdivalg, de som ikke er ”like” som majoriteten blir møtt med skepsis og ekskludering (Stoer mfl. 2003; Andersen mfl. 2000). Dette er, eller har vært, mange =Oslo selgeres hverdag. Mitt spørsmål er om deres verden har endret seg etter at de ble selgere av et gatemagasin fremfor å vise seg i sterkt stigmatiserte roller som narkoman, tigger eller kriminell.

5. Om valg av forskningsmetode

I innhenting av empiri til dette prosjektet har jeg benyttet meg av to metoder. Den ene metoden er det kvalitative intervjuet, som er benyttet for å få dybdeinnsikt i respondentenes livsverden knyttet til gatemagasinet =Oslo. Den andre metoden jeg har valgt er feltobservasjon. Denne metoden har jeg benyttet når jeg har gått rundt i Oslos gater og observert hvordan de ulike selgerne av gatemagasinet presenterer seg ovenfor sitt publikum. Den observerte empirien har gitt grunnlaget for intervjuets struktur og innhold, og det var denne observeringen av selgerne, sammenlignet med tiggerne, som fikk meg inn på ideen om prosjektet. Det jeg så var to helt ulike kroppsspråk, avhengig av om gatemennesket tagg penger eller solgte =Oslo. Det jeg ønsker å oppnå med intervjuene er å utdype og få større innsikt i respondentenes livsverden med basis i hva jeg observerte.

I tillegg til disse to metodene har jeg under prosessen hatt kontakt med redaksjonen i =Oslo, som har gitt meg nyttig informasjon om virksomheten, hvor jeg også fikk mulighet til å jobbe som frivillig i distribusjonslokalet til =Oslo. Dette har gjort at jeg lettere har fått tillit og kommet i kontakt med selgeren, og på denne måten har fått spørre om intervju. Dette har også bidratt til at jeg har fått mulighet til å gjennomføre en bredere observasjon av selgerne på deres arbeidsplass og av foreningen Erlik. Jeg har også funnet selve gatemagasinet som en nyttig kilde til informasjon, både når det gjelder informasjon om selgerne, kjøperne og ellers informasjon som det skrives om i bladet. Jeg vil derfor også benytte denne litteraturen i denne oppgaven.

5.1. Feltobservasjon

Feltobservasjonen startet med at jeg var det man kan kalle en fullstendig observatør (Ringdal 2001). Det vil si at jeg ikke hadde noen kontakt med dem jeg observerte. Som nevnt var det denne observasjonen som skapte grunnlaget og starten på denne avhandlingen. Allerede høsten 2005, da =Oslo enda var nytt, begynte jeg å samle avisutklipp og gikk rundt i Oslos gater og observert selgerne. I tillegg var jeg aktivt observerende når jeg kjøpte blader av selgerne, jeg så på hvordan de møtte meg som kjøper, hvordan de fanget min interesse og generelt hvordan deres fremtoning mot publikum var. Dette sammenlignet jeg med å se på tiggeren, og hvordan hans/hennes

fremtoning var. Jeg oppdaget blant annet at det var mye vanskeligere å komme i prat med tiggeren enn selgeren.

I januar 2007 tok jeg kontakt med =Oslo for å få en omvisning og hjelp til å komme i kontakt med selgere. De tilbød meg å jobbe frivillig i distribusjonslokalet, noe som ga meg en unik sjanse til å oppnå nærhet og tillit til respondentene. Rollen som fullstendig observatør og intervjuer, ble til en deltakende observatør og intervjuer (Ringdal 2001). Den aktive tiden for deltakende observering var fra februar til og med april 2007. Hovedgrunnlaget for denne oppgaven ble dannet i denne tidsperioden, men etter å ha vært i permisjon på grunn av barnefødsel, tok jeg igjen kontakt med =Oslo i oktober 2007. Pga at jeg da hadde med meg barnet mitt kunne jeg ikke ta vakter som frivillig, men jeg fikk likevel sett hvem som fortsatt solgte blader og opplevd hvordan stemningen var på =Oslo og i distribusjonslokalet. Jeg spurt hvordan det gikk med de enkelte og titt som det var ble jeg også stoppet på gaten av selgere som lurte på hvordan det gikk med meg og det lille barnet. Med andre ord, jeg holdt kontakten med både =Oslo og selgerne gjennom hele skriveperioden, som varte frem til mai 2008. På denne måten holdt jeg meg hele tiden oppdatert på diverse endringer i bedriften og aktuelle debatter som til en hver tid opptok =Oslo og deres selgere. Dette opplever jeg har vært viktig da det har skjedd store endringer med =Oslo som bedrift det året jeg har hatt kontakt med dem som forsker.

For å unngå å komme i vanskelige situasjoner var jeg hele tiden åpen om min rolle som frivillig, dette oppfattet jeg som etisk riktig da selgere, som i utgangspunktet ikke var mine intervjurespondenten, ga meg mye informasjon om sine liv. Noen var så ukritiske med hva slags informasjon de ga at det følte riktig å stoppe dem, og gjøre dem klar over at de nå delte noe de ikke behøvde. Samtidig er dette et eksempel på den tilliten den deltakende observatørrollen bidro til. Jeg fikk med denne rollen en unik innsikt i blant annet kollegiale konflikter og omsorg selgerne imellom, de ga meg mye informasjon om deres liv og virke som jeg ikke ville fått om jeg bare hadde observert dem på avstand. Etter hvert som de kjente meg igjen på gaten hilste de og henvendte seg til meg for å få hjelp. Det var også lettere å observere dem på gaten, fordi jeg da kunne spørre en selger om å få bli med ut og observere han/hun i jobb. Jeg kunne med god samvittighet følge selgeren på jobb uten å føle at jeg var en ”stalker”. Jeg kunne stå lenger å observere enn det jeg følte jeg kunne gjøre da jeg var fullstendig observatør.

En annen ting som rollen som deltakende observatør bidro til å gjøre enklere var utvalget av respondenter. Ved å være i distribusjonslokalet fikk jeg se hvem som kom ofte for å jobbe og hvem som kom sjelden. Utvalget mitt er basert på de som har gjort selgerjobben i =Oslo til en daglig gjøremål, det vil si at de jobber mellom 4-6 dager i uken. Det er meg fortalt både av selgere og ansatte i =Oslo at denne gruppen ofte blir henvendt av nysgjerrige studenter, journalister og tv-produsenter som ønsker å få dem med på ulike prosjekter eller intervjuer. Det kan bli litt mange som ønsker å benytte dem som objekt til ulike prosjekter. Mange selgere er villige til å stille, men andre synes det blir stress. At jeg har jobbet sammen med selgerne har gitt meg en unik mulighet til å bli kjent med selgerne, og jeg opplever de har vært mer interessert i å gi meg av sin tid, enn andre som bare stikker innom en gang. Ved at jeg tilbyr av meg selv, opplever jeg å få mye tilbake. Både mer informasjon, men kanskje også mer sannferdig informasjon.

Som en del av den deltakende observasjonen var jeg med på selgermøtene, som fant sted hver tirsdag etter stengetid. Her fikk jeg møte nye og gamle selgere, jeg fikk se hvordan den demokratiske prosessen fungerte for selgerne og jeg fikk se frustrasjonen når ansatte på =Oslo prøvde å engasjere selgere som viste liten interesse. Dette møtet er viktig for selgernes innflytelse på deres arbeidsplass, likevel varierte oppmøtet fra gang til gang, og utfordringene for å få dette til å fungere er mange. Dette skal jeg drøfte videre senere i oppgaven.

5.2 Det kvalitative intervjuet

Hvorfor det kvalitative intervjuet? Kvale (2004) sier at et intervju betyr en utveksling av synspunkter, mellom to personer, om samme tema. Formålet er å fremskaffe fyldig informasjon om hva en annen person føler, mener, opplever, tenker og forstår mv. om sin livssituasjon. Eller sagt med andre ord, hvordan personen beskriver og forteller sine opplevelser og erfaringer av sin livsverden (Kvale 2004). Kvale formulerer det slik:

Det kvalitative forskningsintervju forsøker å forstå verden fra intervjupersonens synspunkt, utfolde mening i folks opplevelser, avdekke deres livsverden, før det gis vitenskapelige forklaringer (Kvale 2004:15 - egen oversettelse).

I søken etter å få innsikt i en annen persons livsverden er det kvalitative intervjuet et godt egnet redskap å benytte (Dalen 2004). Med det utgangspunktet at verden og fenomener er sosialt konstruert, er jeg opptatt av å få dypere innsikt i enkeltpersoners opplevelser. Mitt mål er å oppnå en helhetlig forståelse av respondentens historie, og jeg er ikke nødvendigvis opptatt av å få gitte svar, men av at respondentens fortelling kan gi nye spørsmål og oppdagelse av nye begreper og fenomener (Ringdal 2001). Med andre ord, jeg har valgt det kvalitative intervjuet som hovedmetode for innhenting av empiri, fordi jeg er nysgjerrig på hvem selgeren er og ønsker å lære om en verden som, for meg, i utgangspunktet, er helt ukjent.

Hvordan utforme intervjuet? Et intervju kan være så mangt, fra korte telefonintervjuer til lange og omfattende samtaler som strekker seg over tid. I dette prosjektet er det samtaleintervjuet jeg har benyttet. Utformingen av et slikt intervju kan deles i to ytterpunkter med variablene; antall personer som blir intervjuet og grad av struktur på datainnsamlingen (Ringdal 2001). Man skiller mellom åpne og mer strukturerte intervjuer (Dalen 2004). Den mest vanlige intervjuformen er et semistrukturert intervju, hvor forskeren har ferdige bestemte tema for intervjuet klart på forhånd, og respondenten får snakke mer eller mindre fritt om de valgte tema (Dalen 2004). Det er denne formen jeg har valgt som metode for innhenting av respondentens historie. Dette fordi jeg er interessert i en spesifikk del av respondentenes narrativitet, nemlig historiene knyttet til gatemagasinet =Oslo.

I innhenting av respondentenes historie har jeg tilstrebet å innta en "ikke-viteposisjon". Denne posisjonen er influert av det hermeneutiske perspektivet, og tar utgangspunkt i at historier utvikles og konstrueres i dialogen, i relasjonene og dynamikken mellom aktørene (Lundby 2003). En ikke-viteposisjon går i korthet ut på at forskeren, gjennom sine handlinger og holdninger, viser en genuin interesse for respondenten, uten umiddelbart å avfeie respondentens budskap med forutbestemte meninger og holdninger (Lundby 2003). Jeg stilte spørsmål som "kan du beskrive hvordan...", "kan du si litt om..." og ellers benyttet jeg konsekvent spørreordene hva, hvordan og hvor, slik at spørsmålene skulle være så åpne som mulig og bidra til lengre og mer innsiktsfulle svar enn "ja" og "nei". Jeg holdt meg til malen, men stoppet ikke respondenten om han eller hun begynte å fortelle om

ting som var litt utenfor det stilte spørsmålet. Utgangspunktet var å få tak i deres assosiasjoner og historier, og da er det ikke opp til meg å definere hva det er.

Intervjuene forløp ved at jeg enten oppsøkte respondenten som avtalt der hun eller han solgte magasinene, eller at jeg møtte respondenten på =Oslos salgslokaler til avtalt tid, som regel kl 16.00 etter at salgslokalet stengte dørene for dagen. Uavhengig av hvor jeg møtte respondentene gikk vi som regel til en stille kafé/restaurant for å gjennomføre intervjuet. Jeg spanderte noe å drikke og noe å spise for de som ønsket det. Ved noen tilfeller intervjuet jeg dem på gaten, i nærheten av der de solgte magasinet. Hvor intervjuet fant sted var det alltid respondenten som hadde mest å si om. Det eneste jeg var bevisst på var at jeg ønsket å være på offentlige steder, dette fordi jeg under forskningstiden var gravid og hadde behov for å føle meg ekstra trygg. I utgangspunktet følte jeg meg trygg på dem jeg intervjuet, men blant mine respondenter var det flere som var aktive brukere av narkotiske midler og hadde en ”brokete” fortid, noe som kan gjøre dem uforutsigbare. Om dette behovet for trygghetsfølelse skyldtes egne fordommer ovenfor respondenter som er avhengige av rus, at jeg hadde å gjøre med mennesker og en kultur jeg ikke kjente, eller at det skyldtes et ekstra behov for å beskytte barnet jeg bar, skal vanskelig sies. Uansett opplevde jeg bare flotte mennesker, og min fordom og redsel ble fort endret. Jeg skal gå nærmere inn på forholdet til mine respondenter under.

5.3 Om respondentene

Det viktigste kriteriet jeg hadde for utvelgelsen av respondentene mine var at de jobbet daglig, mellom 4-6 dager i uken. Noen av respondentene mine jobbet ikke daglig, men de var likevel ofte innom og var aktive ansikter i distribusjonslokalet ukentlig.

Utvalgskriteriet valgte jeg fordi jeg ikke hadde mulighet til å se på hele gruppen. I distribusjonslokalet observerte jeg utrolig mange typer selgere, fra de som selger en gang i blant for å ha råd til det lille ekstra, til de som bare selger de første dagene et nytt magasin er ute, til de som er avhengig av salgsinntekten. Å ta for seg alle disse gruppene hadde jeg verken tid eller kapasitet til. Et slikt prosjekt hadde ut fra min forståelse i tillegg hatt behov for en kartleggende kvantitativ undersøkelse i forkant. Det at jeg fikk mulighet til å jobbe frivillig i distribusjonslokalet, og i tillegg ”henge rundt” når jeg ikke jobbet, var viktig for

utvelgelsen og å komme i kontakt med ønskede respondenter, fordi jeg ikke ville hatt noen mulighet til å plukke ut de som jobber daglig dersom jeg henvendte meg til dem på gaten.

Mine respondenter er i alderen 21-60 år og jeg intervjuet tre kvinner og fem menn. Jeg valgte bevisst å få et spenn i alderen på respondentene mine, slik at jeg fikk bredest mulig utvalg. Ut fra egen observasjon i distribusjonslokalet vil jeg si at gjennomsnittselgeren er en mann mellom 35-45 år, det var derfor spesielt en utfordring å få tak i kvinnelige respondenter. Ikke fordi det er så få kvinner som jobber daglig, men fordi det var vanskelig å lage avtaler med respondentene som de holdt. En kjønnsfordeling på tre kvinner og fem menn er ut fra det jeg observerte ikke så galt, da det absolutt er flere mannlige selgere enn kvinner. Hvorfor det er så få kvinner i forhold til menn kan diskuteres. Velger kvinner annet gatearbeid, er det vanskeligere for dem å stå frem som vanskeligstilte eller er det rett og slett færre kvinner som befinner seg i en vanskeligstilt situasjon? Disse og flere forklaringer finnes sikkert, men dette er likevel et spørsmål som får stå åpent.

Alle respondentene, utenom en, har et rusrelatert problem. Noen har et sted å bo, men jobber med å bli rusfrie, andre er nesten rusfrie, men har ikke noe sted å bo. Selv om noen av respondentene har et sted å bo, er dette ofte midlertidige bosituasjoner, hvor de i tillegg til rusproblemet må kjempe for bedre bosituasjoner. Den ene som ikke har et rusproblem, er uføretrygdet og jobber med =Oslo for å få en ekstrainntekt til blant annet å betale medisiner til sin uføre kone. Noen er trygdede, andre går på sosialet, og andre igjen har en liten jobb ved siden av som enten er lønnet eller gjennom arbeidstreningsprogrammer. Mine respondenter befinner seg i ulike situasjoner, og på ulike stadier på veien tilbake til samfunnet. Det de har til felles er at de alle er vanskeligstilte, og at salget av =Oslo er viktig for deres inntekt og livsgrunnlag. Jeg har gitt respondentene fiktive navn for å anonymisere dem. Samtidig har jeg vært ute etter å gi leseren en opplevelse av nærhet og personlighet til respondenten, noe som skapes ved å gi dem et navn i stedet for et nummer.

Den første jeg intervjuet var Dag på 43 år. Han har solgt =Oslo siden oppstarten i 2005 og skulle få dager etter intervjuet legges inn på avrusning. Dag hadde mye å fortelle, og var full av energi, stolthet og tro på fremtiden. Thomas på 21 år, var den andre jeg intervjuet. Han har solgt magasinet i tre måneder og hadde bodd på gaten i tilsvarende tid. Han opplevdes tyngre enn Dag å få i snakk, til gjengjeld snakket jeg med ham ved flere

anledninger i andre settinger som virket å passe ham bedre. Stramme rammer var noe han uttrykte at han ikke likte forholde seg til. Åshild på 50 år var den tredje jeg intervjuet. Hun har solgt magasinet siden begynnelsen, og stoltere dame har jeg sjeldent sett blant =Oslo selgerne. Etter mitt skjønn er hun et veldig godt eksempel på hva det å bli gitt muligheten til å være nyttig, kan skape av energi og stolthet hos et mennesket ingen andre har sett nytten av. Mitt fjerde intervju var med Arne på 37 år, som har solgt magasinet siden sommeren 2006. Han er også et godt eksempel på en som har hentet mye energi og selvtillit ved å være en del av =Oslo laget. Arne er den eneste blant mine respondenter som ikke har en rusavhengighet, og identifiserer seg kanskje av den grunn mer med de ansatte ved =Oslo enn med de andre selgerne. Harald på 60 år var min femte respondent, og er en gammel travet i rusmiljøet. Han viste seg som en empatisk mann, som til tross for å ha bodd på gaten i mange år ikke begynte å selge =Oslo før sommeren 2006, fordi han mente det var andre som trengte tiltaket mer enn ham. Han viste stor livserfaring og helhetlig forståelse av samfunnet, og er kanskje den av mine respondenter med høyest utdanning. På tross av sine mange år i rusmiljøet er han den eneste blant mine respondenter som ikke uttrykte et ønske om et liv uten rusen. Mitt sjette intervju var med Terje på 48 år. Han hadde solgt magasinet siden vinteren 2005. Terje er en mann som har opplevd mye vold i sitt liv, både privat og profesjonelt, og etter en tid med mye rus og traumer etter voldsepisoder utviklet han sosial angst. Med jobben som magasinselger fortalte han at han har klart å overvinne den sosiale angsten. Ingeborg på 24 år var min syvende respondent. En snill jente som på tross av sin unge alder hadde mye livserfaring. Hun hadde stor arbeidskapasitet, var en god selger og viste mye varme og nestekjærlighet. Ingeborg sluttet å selge magasinet etter sommeren 2007 og flyttet tilbake til sin hjemby. Hvordan det går med henne nå vet jeg ikke, men jeg har tro på at denne jenta vil klare seg bra og at hun vil nå målet sitt om å bli rusfri. Astrid på 42 år var den siste jeg intervjuet, og det kan vel sies at det nesten bare var flaks at vi fikk til et intervju. Astrid er en travel dame, med mange jern i ilden, derfor hadde hun ikke tid til å bli intervjuet. Likevel klarte vi tilslutt å lage en avtale hun klarte å overholde, og jeg fikk et kjempefint og interessant intervju med henne. Astrid lever et liv både utenfor og innenfor rusmiljøet, og er den eneste blant mine respondenter som hadde en jobb i det hvite jobbmarkedet.

5.4 Å nærme seg respondentene

Da jeg i desember 2006 tok første kontakt med daglig leder i =Oslo, PK, var jeg veldig spent på hvordan jeg ville bli mottatt. ”*Er det mange andre som maser om intervju?*”, ”*Hva om de ikke vil snakke med meg?*” Disse og flere spørsmål raste i hodet mitt frem til jeg fikk svar på e-mail min. Grunnet en personalkonflikt i =Oslo tok det litt tid før jeg fikk sendt e-mail til rett adresse, og fikk svar. I januar 2007 fikk jeg endelig svar og det viste seg at det var ingenting å engste seg for, fordi jeg ble tatt i mot med åpne armer og entusiasme. Det gikk ikke lang tid før jeg tenkte; ”*Hvorfor tok jeg ikke kontakt før?*”. Selv om jeg ikke var klar for å gjennomføre intervjuene før i januar/februar 2007, kunne jeg ha tatt noen vakter og vært i distribusjonslokalet for å observere foreningen og dens selgere på deres hjemmebane, og ikke bare ute i felten, høsten 2006. Jeg opplever likevel at jeg sitter igjen med mye flott empiri, som gir et godt grunnlag for dette prosjektet. I tillegg har all informasjonen jeg har fått tilgang på, og arbeidet med prosjektet, skapt nye og interessante spørsmål som kanskje kunne være gøy å svare på ved en annen anledning. Et eksempel på en problemstilling jeg er blitt mer inngående nysgjerrig på er; ”Hvem er =Oslo selgeren?”. En kvantitativ kartlegging og undersøkelse av =Oslo selgeren er noe som både vil være av forskningsmessig interesse og er noe =Oslo selv kunne ønske seg.

I midten av januar måned begynte jeg å ta vakter på =Oslo. Jeg hadde en fast dag som jeg jobbet, tirsdager. Valget falt på denne dagen fordi dette var den dagen selgermøtene ble gjennomført. Disse ville jeg uansett overvære og fant det derfor greit å ha denne dagen som jobbdag. Jobben bestod i å selge magasinet til selgerne, den gang 20 kr stykket, sørge for at selgeren hadde selgerkort, og ordne nytt selgerkort om de hadde mistet det. Ellers, å snakke med de som kom, være tilstede og bistå ved ulike problemstillinger. Andre dager var jeg innom =Oslo på begynnelsen av dagen, for så å kanskje bli med noen ut for å se dem jobbe, eller bare gå rundt i sentrum av byen for å observere bybildet med fokus på gatearbeiderne. Andre dager hang jeg på distribusjonslokalet hele dagen, hvor jeg snakket med selgere som kom inn, bisto dem med diverse ting og hjalp til i lokalet. Disse dagene var jeg mye mer fri til å gjennomføre intervjuer og observasjoner og var ikke bundet til å være i distribusjonslokalet fordi jeg jobbet. Jeg var på =Oslo i gjennomsnitt tre dager i uken i tre og en halv måned, fra midten av januar til og med april måned.

I begynnelsen brukte jeg tiden på å observere, bli kjent og finne ut hvem min målgruppe skulle være. Etter en måneds tid i =Oslos distribusjonslokale begynte jeg å gå mer målrettet inn for å be om intervju. Jeg gjennomførte tre intervjuer i februar, tre i mars og ett i april. Underveis hadde jeg flere avtaler om intervju, med mange forskjellige selgere, men det hendte flere ganger at avtalene ikke ble holdt eller at noe oppstod så avtalene ble utsatt. Et eksempel er den siste respondenten jeg intervjuet, som jeg hadde min første avtale med i midten av februar. Ikke før i begynnelsen av april fikk jeg til en avtale som ble overholdt. At denne avtalen til slutt ble overholdt er ganske unikt, for det var flere jeg hadde avtaler med som jeg ikke fikk intervjuet. Mine respondenters forhold til klokken er en helt annen enn min, og dette måtte jeg lære meg først som sist. Selv om det var flere som ønsket å la seg intervju, var det ikke like lett for alle å gjennomføre det. Jeg gikk derfor fra en taktikk om å lage en avtale om å gjennomføre et intervju på et senere tidspunkt, til å lage en avtale samme dagen og gjennomføre intervjuet med en gang. Da kunne respondenten si ja eller nei til intervjuet der og da, og slapp å forholde seg til en avtale i fremtiden som de mest sannsynlig ikke klarte å overholde. Avtalen ble mer konkret og grei å forholde seg til. Det hendte at jeg måtte spørre samme respondent ved flere anledninger, men til sist klarte vi å finne et tidspunkt som passet og jeg fikk de intervjuene jeg ønsket. Selv om min taktikk slo litt feil i begynnelsen var det ikke noe feil på respondentenes vilje, evne og glede over å dele sin historie. De var alle, selv de jeg ikke gjennomførte intervju med, veldig imøtekommende og åpne.

5.5 Validitet og etiske vurderinger

Perioden da jeg forsket var en litt spesiell tid ved =Oslo, fordi de da stod midt i en personalkonflikt, som i disse dager utspilte seg i en rettssal. Selgerne viste seg ambivalente til denne saken, fordi de ikke ønsket å ta parti, de ønsket ikke mer uro i foreningen =Oslo, samtidig som de var redde for å miste den sårt tiltrengte inntekten. Selgerne ble informert på et nøytralt grunnlag om sakens gang, og =Oslos ansatte gjorde det de kunne for at selgerne skulle bli minst mulig berørt. Likevel har denne saken preget noen av intervjuene mine. Enkelte av mine respondenter har vært svært følelsesmessig involvert i rettssaken, uten å være fullstendig informert verken om den ene eller andre siden av saken, i hvert fall slik jeg som observatør, med innblikk i to verdener, så det. I slike tilfeller følte jeg et etisk behov for å beskytte respondenten min fra det han/hun sa, fordi konflikten i

personalavdelingen først og fremst ikke var av interesse for min oppgave. For det andre at respondenten kunne komme med alvorlige anklager ovenfor deler av personalgruppen, som jeg tviler på at respondenten ville gjort om han/hun ikke var så følelsesmessig engasjert. Under intervjuet valgte jeg å stoppe eller pendle over på andre tema når respondenten ble for engasjert i personalkonflikten, for på den måten å dra respondenten inn på de temaer jeg ønsket å vite mer om, nemlig deres arbeidssituasjon ut mot kundene. I tillegg valgte jeg å utelate navn i transkriberingen som gikk på rene personangrep. Likevel ga disse respondentene viktig informasjon som vil bli inkludert i oppgaven, og de representerer et kritisk blikk mot arbeidsgiveren sin.

Min rolle som deltakende observatør var på mange måter todelt. Mange henvendte seg til meg som en av de ansatte, selv om jeg hele veien var åpen på at jeg var der som frivillig fordi jeg var student som skrev en oppgave om =Oslo. Hawthorne-effekten kalles den effekten nærværet av en forsker kan ha på det som studeres. Med andre ord, respondentene kan endre atferd fordi det er en forsker til stede (Ringdal 2001). For å hindre en slik effekt kan det å oppnå tillit og nær kontakt være viktig, noe som igjen kan være vanskelig å oppnå når forskerperioden er kort. Med mine tre og en halv måned på =Oslo lærte jeg mange å kjenne og oppnådde tillit og nær kontakt blant mange selgere. Det var på grunn av denne effekten jeg også var litt avventende med å spørre om intervju i begynnelsen, jeg ønsket at de skulle bli kjent med meg. Det gikk ikke lang tid før de fortalte meg både det ene og det andre når jeg møtte dem i rollen som frivillig. Noen var åpne om alt de hadde gjort med en gang og andre var litt avventende, men viste tillit etter hvert. Jeg opplevde ikke at kontrolleffekten hadde så stor innvirkning på mitt forskerblikk når jeg var i distribusjonslokalet.

Imidlertid opplevde jeg denne effekten under selve intervjuene. Kontrolleffekten kan ha ulik innvirkning, alt etter hva som skal forskes på. Om det er kriminelle handlinger, med andre ord uetiske handlinger, som skal forskes på, kan kontrolleffekten være større enn ved mer ”ufarlig” atferd (Ringdal 2001). Mange av mine respondenter har gjennomført kriminelle handlinger av ymse slag, noen har sonet i fengsel for disse gjerningene, andre ikke. Hos mange kom disse problemstillingene opp under intervjuet når jeg spurte om hvordan de livnærte seg før =Oslo. Det jeg merket meg var at respondentene startet med å

fortelle om litt ”ufarlig kriminell atferd”²⁸ i begynnelsen og etter hvert som de ble ”varme i trøya” og opplevde tillit til meg, fortalte de om mer alvorlige kriminelle handlinger. Samtidig var de raske med å føye til at dette er handlinger de ikke lenger ønsker å identifisere seg med, og på den måten gjorde de meg oppmerksom på at de ikke ønsket å bli stemplet som kriminelle. Da min forskningsinteresse lå på de positive sidene ved mine respondenters livsverden, opplever jeg at kontrolleffekten har hatt liten innvirkning på forskningen. Respondentene var opptatt av å vise at de kunne, at de mestret og at de evnet, samtidig som de stod ved det de hadde gjort tidligere av uetiske handlinger. Om det var de kriminelle handlingene som var interessante for min forskning, ville jeg nok ha trengt lengre tid og flere intervju/samtaler med respondentene for å hindre kontrolleffekten.

Når det gjelder informert samtykke²⁹ vil jeg påstå at kravet til dette ble oppfylt (i henhold til Ringdal 2001). I denne forbindelse utarbeidet jeg et informasjonsskriv som blant annet fortalte litt om hvem jeg er, hva prosjektet mitt gikk ut på og mine taushetsforpliktelser i forhold til respondentens anonymitet. For å være sikker på at alle hadde lest og forstått innholdet i informasjonsskrivet, leste jeg det sammen med alle respondentene mine. Jeg forsikret meg spesielt om at respondenten forstod kravene om frivillighet, muligheten til å trekke seg når som helst og at dataen blir behandlet anonymt og i full konfidensialitet. I tillegg informerte jeg om at prosjektet var godkjent av Norsk samfunnsvitenskaplig datatjeneste (NSD). Alle ga inntrykk av å ha forstått innholdet i informasjonsskrivet.

Anonymitet var veldig viktig for så å si alle respondentene. Noen hadde gjennomført ulike lovbrudd de ikke ønsket alle skulle vite om, noen levde såkalt ”dobbeltiliv”, et i den rusfrie verden og en i rusverden, noen ønsket at slekt og familie ikke skulle vite for mye om deres rusrelaterte liv. Jeg har derfor, som nevnt, anonymisert alle respondenter med å gi dem, og andre de har snakket om i intervjuene, nye navn. I tillegg har jeg utelatt eller endret informasjon som kan avsløre respondentenes identitet, som sted de kommer fra, hvor de selger bladene eller utseendemessige kjennetegn. Jeg vært nøye på å ikke gjengi sitater i så

²⁸ Med ”ufarlig kriminell atferd” mener jeg atferd som ikke har gått ut over andre mennesker på en direkte farlig måte. Som å selge narkotika, dette er et eksempel på en kriminell handling mange av respondentene mine gir uttrykk for å ta lett på. Så lenge de ikke selger til unge er det greit, de som kjøper må selv ta ansvaret om det går galt, og de legger til at de var ”hederlige” selgere, som ikke solgte dårlig stoff eller lurte unna noe. At de er kriminelle mot hverandre innen rusmiljøet forstås heller ikke for å være så farlig, men det å slå, skade, drepe eller rane andre mennesker blir betraktet som mer alvorlig kriminell handling.

²⁹ Informasjonsskrivet ligger vedlagt oppgaven; vedlegg 1.

stor grad at respondentene kan bli gjenkjent på det. Blant annet har jeg ikke gjengitt navn på steder, andre personer eller veldig karakteristiske kroppslige kjennetegn. Likevel har jeg valgt å beholde dialektantydninger i språket. Dette for å gi mer liv og personlighet til karakterene for leseren. Jeg har vurdert dette til ikke å være i konflikt med respondentenes anonymitet, fordi det er såpass mange blant selgerne som har en dialekt.

6. Å reise seg fra asfalten

Som tidligere beskrevet kan man forstå empowerment som en sirkel, hvor elementene individet, gruppene og (lokal)samfunnet har gjensidig innvirkning på mestringsopplevelse, sosial inkludering/ekskludering, selvfølelse, kontroll, styrke og kraft til å handle.

Empowerment skjer i en bevisstgjøringsprosess og målet er økt kontroll, kompetanse og makt over eget liv. I empowerment flyttes fokuset fra individet som problembærer, til gruppen og (lokal)samfunnet, som kan ses på som problemløser (Andersen mfl. 2000). Her er det viktig å fremheve empowerments ressursorientering og det humanistiske menneskesynet, som trekker frem respekten for enkeltindividet, og troen på den enkeltes ressurser, evne og kunnskap til å mestre egen livssituasjon (Andersen mfl. 2000).

Tradisjonelt er ikke de bostedtløse og rusavhengige blitt gitt denne tilliten og respekten som empowermentttenkningens ressursorientering representerer. Det samfunnet har sett, er gjerne den krombøyde tiggeren, den prostituerte eller den skumle tyven. Han som ikke evner, kan eller har vilje til å følge samfunnets regler, i følge fordommene våre. Han som bryter med den bestående orden (Halvorsen 2002). Å snu en slik holdning til en gruppe av befolkningen er ikke gjort i en håndvending. Kan gateavisen =Oslo, solgt av mennesker som viser nye sider ved den marginaliserte gruppen, bidra i en slik prosess? Kan =Oslo bidra til å endre publikums holdninger, og dermed samtidig endre bilde de vanskeligstilte har på seg selv etter år med undertrykkelse og opplevelse av maktesløshet i forhold til det etablerte samfunnet? På hvilken måte skaper =Oslo en slik empowermentprosessen? Dette skal jeg nå forsøke å bringe en nærmere klarhet i.

6.1 Identitet, stolthet og egenverd

Som jeg viste i kapittel 3.2 skapes vår identitet i samhandling med omverdenen, og den opprettholdes og endres i speilbildet fra omgivelsene. I dette kapittelet skal jeg ta for meg mine respondenters historier og se nærmere på hva jobben i =Oslo har bidratt til av endring i deres situasjon og selvopplevelse. Oppstår det en endring i identiteten til selgeren, før og etter han/hun begynte å selge gatemagasinet =Oslo? Opplever de større mestring og selvtillit?

6.1.1 =Oslo – et alternativ til kriminalitet og stort rusforbruk

Som tidligere nevnt er den største gruppen av =Osloelgere rusavhengige. Selv om man ikke skal glemme de selgerne som ikke har et rusmisbruk, så kommer man ikke bort i fra at =Oslo i stor grad fungerer som et lavterskeltilbud for de som har en rusavhengighet. Som beskrevet i kapittel 4.1 er ikke rusavhengighet bare en fysisk avhengighet, men også en sosial og psykisk avhengighet (Pedersen 2001). Rusavhengige lærer seg å mestre en hverdag, hvor de må ”jobbe” for å opprettholde sin vane, forsørge seg. Som jeg tidligere har vært inne på kan denne ”jobben” i perioder ha gitt den enkelte en opplevelse av selvrespekt, anerkjennelse, sosial kontakt og mestring (Smith-Solbakken, Tungeland 1999). Å endre livsstil kan derfor være mye vanskeligere fordi den statusen man har etablert i et miljø, med en opplevelse av å ha et talent, som sosial og som flink, opphører med det samme man prøver å etablere seg i det etablerte samfunnet. Her er man ikke en som mestrer en vanskelig hverdag, men en klient og en taper. =Oslo ønsker å se seg selv som en bedrift som ligger mellom ruskulturen og det etablerte samfunnet. Et sted hvor man blir respektert og gitt en mulighet på tross av rusavhengigheten og ufrivillig dårlig hygiene.

I samtale med PK, sier han at han opplever at =Oslo ”har gått inn i et miljø og endret dette miljøet ved å gi selgerne en ny identitet”. Dette ble sagt med utgangspunkt i at =Osloelgeren til en hver tid beveger seg i mange ulike miljøer og opptar ulike roller ut fra hvilken setting hun eller han befinner seg i. Det PK sier kan ses som =Oslos forsøk på å forene to ulike kulturer: Gi =Osloelgeren tilgang på den etablerte kulturen og gi publikum et innblikk og kunnskap om ruskulturen. Når jeg spør Terje hva han mener om det PK sier, sier han;

”Nei, jeg ser på Erlik som ... den jobben de gjør ... eller, jeg synes at de kom alt for sent, de burde ha kommet for 30 år siden, allerede, spør du meg. For meg så er dette det beste som har skjedd for de som står lavest i samfunnet vårt. De får jo et alternativ som jeg sier, en mulighet til å gjøre noe som de aller, aller fleste vil, det er å få tak i penger på ærlig vis. Jeg liker dårlig at folk kjøper avisen og ikke leser den. Jeg vil at de skal kjøpe avisen for at de har lyst å lese den. Ikke bare for å hjelpe folk med penger. Det er derfor jeg er opptatt av at det intervjuet som jeg var villig til å stille opp i sammen med kona mi skulle være skikkelig altså. [...] Det skal være

en ting du selger fordi folk har lyst til å lese det som står der, samtidig som de bidrar med noe positivt for selgeren i form av at han slipper å stjele for å skaffe seg stoff og mat og ... ikke bare stoff, en narkoman trenger andre nødvendigheter og, altså klær, mat, medisiner ... mange får hjelp til å betale dette med trygda, men det strekker ikke til.”

For Terje er =Oslo et viktig alternativ til kriminalitet og på så måte et alternativ til rusmiljøet og dens svarte økonomi. Samtidig sier han at denne legale jobben gir selgerne tilgang på materielle ting som mange velger å ikke spare eller tjene inn penger til om man har en mer uforutsigbar inntekt som tigging eller kriminalitet. Flere av mine respondenter, som har erfaring med begge deler, forteller at når de drev med kriminalitet eller tigging skaffet de seg nok penger til stoff, men brydde seg ikke om å sørge for penger til mat og andre ting. Ingeborg trekker frem et annet og viktig poeng som er knyttet til PK's uttalelse om =Oslos rolle ovenfor rusmiljøet. På spørsmål om =Oslo har endret rusmiljøet sier hun:

”Ja, til en viss grad i hvert fall. For eksempel folk som går på Metadon eller Subutex, det er en del av dem som selger =Oslo som ikke har sidemisbruk, eller i hvert fall veldig lite sidemisbruk, som klarer å omgå de som ruser seg veldig mye, samtidig som de ikke gjør det sjøl”.

Det er flere som bekrefter at det å ha en jobb å gå til er viktig for å takle hverdagen bedre. Terje er inne på et metadonprogram, og han beskriver =Oslo jobben som viktig for å unngå for mye sidemisbruk. Om hva =Oslo har betydd for ham, forteller han:

”(...) det har gjort så mye for meg i forhold til det dem (folkene som jobber i =Oslo, red) har utført, at jeg slipper å lure på hva jeg skal gjøre. Å være engasjert i noe annet enn gamle venner (...).

Ut fra det jeg så under min tid hos =Oslo, får jeg bekreftet at foreningen og gatemagasinet kan ha en positiv virkning på, om ikke alle, så de selgerne som daglig er aktive. Det vil si ca 140 selgere som jevnt over er aktive og kanskje et knippe på ca 30-40 stykker som er daglig aktive (dvs. 4-6 dager i uken). =Oslo ser ut til å ha en positiv effekt på selgerne ved å være et alternativ til å bomme penger og drive kriminell aktivitet. De som hadde kommet

et steg på veien, fra å være heroinavhengig til å være innenfor et metadon- eller subutexprogram, uttrykte at =Oslo på mange måter var det som skulle til for at de klarte å holde en fot i virkeligheten, og ikke falle utpå igjen.

Dag fortalte meg at han ikke trodde han ville vært der han er i dag om han fortsatt hadde tigget penger i stedet for å selge et produkt. Han var nå inne på et metadonprogram, men før dette hadde han klart å kutte rusforbruket sitt ned fra 4-5 doser til to, en morgendose og en kveldsdose. Dette klarte han ene og alene, i følge seg selv, fordi han ikke hadde tid til å gå fra jobben. Han var ivrig etter å tjene pengene og var glad for å ha noe meningsfylt å gjøre. Jeg spurte ham om det å ikke ha en jobb var pasifiserende, og at det kunne føre til økt forbruk av rusmidler. Da svarte han:

”Asså, når en ikke har noe å gjøre, så blir dagen veldig lang, og det er et problem som, jeg sier vi narkomane jeg, vi er ikke noe flinke til å kjede oss. Vi er ikke flinke til å takle det, så da går tida med til å bomme penger, stjele penger, ordne penger på den ene eller andre måten, og ruse bort dagen, rett og slett. (...) Men i hvert fall jeg da, når jeg jobber nå og sånn så rekker jeg ikke å tenke på alle de dystre tankene jeg hadde før. Det har bare gått i en retning for meg og det er oppover”.

Dag er på vei ut av rusmiljøet, hans plan er å bli nykter og lykkes med et ”A4-liv”, som han kaller det. Harald, på den andre siden, er en mann som ikke uttrykker noen planer om å gi seg med sitt rusforbruk. For ham er =Oslo en viktig ekstrainntekt, og et alternativ til kriminalitet, for å dekke opp det store behovet for penger han har som rusavhengig. Han uttrykker det slik;

”(...) Nei, det er jo det så klart, det at du har jo et rusproblem, og det går jo tross alt en del meir penger med til å ruse seg, kan du sei, enn det hadde gjort om du berre hadde litt ... uten å gjøre det kan du sei. Det er jo det som først og fremst gjør det vanskeligast for meg, det er jo det at eg har et rusproblem og det går en god del penger med til det da. Og når du akta, prøver å holde deg innen loven sånn, så er detta et fint alternativ til i hvert fall å hjelpe deg godt på vei å være lovlige da”.

Astrid fortalte at også hun begynte å selge =Oslo fordi det er en lettere metode å skaffe penger på, samtidig som det er ærlige penger. For henne er det å slippe å være redd for represalier viktig. Astrid hadde bedrevet en del kriminalitet, stjålet vesker, ”letta” horekunder³⁰, og solgt narkotika. Når jeg spør Astrid om livssituasjonen hennes har endret seg noe etter hun begynte å selge =Oslo svarer hun;

”Ja, den har endret seg veldig mye. Altså, det blir på en måte et lettere liv. (...) Jeg føler meg jo mye bedre, jeg har jo vokst en del på det. Jeg har jo vokst en del på å kunne gjøre noe som er ærlig. Altså, det gjør jo ganske mye med deg at du slipper all den kriminaliteten og at du slipper å, liksom, alltid på en måte, gå med en liten frykt over ... liksom alltid se seg over skulderen”.

Hun var på ingen måte stolt av det hun hadde gjort, men følte at hun den gang ikke hadde så mange andre alternativer. For henne er ruspolitikken en viktig grunn til at hun fortsatt er rusavhengig, fordi dens ettervern, i følge henne, ikke fungerer. Hun illustrerte dette poenget:

”(...) man blir veldig godt tatt vare på, men når du skal ut av denna lille landsbyen³¹ din, så da skal det liksom være et ettervern for deg, ikke sant (...) en som har rusproblemer har ikke et rusproblem mellom 08.00 og 16.00, men har det 24 timer i døgnet, men hvis du ringer etter klokka 16.00 så føler du at du er et problem, for det mennesket, for da er den på en måte ferdig med jobben, da skal ikke du forstyrre de, ikke sant, for da skal de koke poteter til familien sin, ikke sant (...).”

Flere av selgerne ga uttrykk for at =Oslo er et fint alternativ til livet som kriminell, men så fort de fikk et tilbud eller en mulighet som gjorde at de kom seg helt bort fra rusmiljøet og byen, ville de ta dette. Å finne en slik mulighet er imidlertid vanskelig for mange, og årsaken er ofte det dårlige ettervernet. Det er de eldre respondentene mine som var mest

³⁰ Å ”lette” horekunder består i å bruke en lokkedue, dvs. en kvinne som utgir seg for å være hore på ”strøket”. Når hun får napp på en kunde tar hun han med til et avtalt sted hvor noen andre, gjerne to menn, raner horekunden. Astrids rolle i denne operasjonen var å være lokkedue. En annen respondent, Terje, fortalte å ha vært med på slike operasjoner, men han var en av de som ventet på ”offeret”.

³¹ Med landsbyen mener Astrid en rusinstitusjon.

opptatt av dette, muligens fordi de i lang tid har kjempet mot et system, et stigma og en skam som er vanskelig å bli kvitt. Det er derfor nærliggende å tro at =Oslo som alternativ til kriminalitet kan gi selgerne en større opplevelse av verdighet, fordi de får muligheten til en legal jobb med en stabil inntekt.

6.1.2. =Oslo – en stabilitet i livet og et fristed

Noe som er felles hos så og si alle mine respondenter, er at de opplever at =Oslo bidrar til en stabilitet i livet deres. Noe de ikke hadde før, når de måtte tigge, drive kriminell aktivitet eller, som Arne gjorde før han ble =Oslo-selger, plukke flasker på toget. Da jeg spurte Ingeborg om hva =Oslo har gjort for hennes livssituasjon, svarte hun:

”Det er jo det at jeg har en mer sikkerhet, at jeg vet at jeg kan få skaffa meg penger, så jeg slipper å grue meg til å våkne og lure på hvordan jeg skal klare å skaffe meg penger i dag liksom. Så nå vet jeg at jeg kan gå og selge blader”.

For Åshild har =Oslo vært viktig for at hun skulle komme på rett kjøp økonomisk. Hun er en av de eldre selgerne, og forteller at pga manglende oppfølging i sine yngre dager ble hun nødt til å gå på det illegale markedet for å få tak i medisiner. Hun har AD/HD og bruker amfetamin for å fungere i hverdagen. Etter mange år uten å bli hørt av hjelpeapparatet og uten mulighet til å skaffe seg jobb og bolig, var livet tungt for henne. I tillegg hadde hun opparbeidet en ganske stor gjeld. Med jobben i =Oslo fikk Åshild muligheten til å nedbetale denne gjelda, som hun sier,

” (...) for å ordne opp i sånne ting og få fred på gata, så nå får jeg bare inn summer av gangen, det gir =Oslo meg muligheten til, med et lønna produkt.”

Åshild får ikke banktjenester pga gjelden sin, men pga jobben i =Oslo har hun nå endelig klart å nedbetale gjelden. Pga dette har hun også klart å skaffe seg et hjem, og viste meg bilder av leiligheten sin og var tydelig stolt over det hun hadde fått til. At inntektene fra =Oslo salget kommer med en gang, er nok viktig for vanskeligstilte mennesker. Å spare er

ikke det letteste for mange, da kan det være greit at pengene en tjener er håndgripelige. Om en har 25 kr, har man nok til et blad, og etter å ha solgt det bladet har man 50 kr. Om man da velger å doble dette beløpet, spare halvparten eller bruke alt, er et valg en må ta, og kanskje viktigst av alt, det er ens eget valg. Åshild er et eksempel på en person som har klart å nedbetale en stor gjeld på det enkle grunnlaget at hun får inn en og en sum av gangen. Det er noe hun selv har kontroll over, og på den måten har hun klart å skape en stabilitet i livet sitt som hun tidligere ikke opplevde å ha.

Terje beskriver også jobben i =Oslo som noe som skaper stabilitet i livet hans, men han beskriver det også som et fristed. Et sted med muligheten til å være en annen enn den han er i rusmiljøet. Gjennom jobben som =Oslo selger har han fått muligheten til å utvikle seg selv som person. Han har sett sin sosiale angst i hvitøyet og opplevd at han mestrer jobben som selger på tross av dette. Jobben i =Oslo gjorde at Terje ikke ble totalt *handikapet*, som han kaller det, og isolert fra samfunnet. Han hadde mistet troen på mennesker, men som han sa;

”(...) etter at jeg begynte å selge aviser så kom jeg i kontakt med mennesker og sånn og fant ut at de aller fleste er jo ganske velmenende og ålrigte”.

Stabiliteten =Oslo representerer for Terje, har gjort at han nå har klart å få flere og flere ting i livet sitt til å falle på plass, han uttrykker en tro på fremtiden og et bedre liv sammen med sin kone. Imidlertid, det er ikke alle =Oslo selgere som er rede til å endre sin livssituasjon, eller redefinere sitt liv, og for dem er kanskje det at =Oslo representerer et fristed av størst betydning. Ta for eksempel Thomas, en ung gutt på 21 år som på meg virket å ha gitt opp å leve i det etablerte samfunnet. Han uttrykte å ikke ville, klare eller ønske å leve etter det etablerte samfunnets regler, og sa at han pr dags dato ikke kom til å gjøre noe med sin situasjon. Han bodde på gaten, fikk ikke sove om natten, så han sov om dagen på Frelsesarmeen, og brukte illegale rusmidler som selvmedisinering. Hver gang jeg har truffet ham etter intervjuet og spurt hvordan det går sier han *”til hælvetel!”*, og smiler, uten at det er mulig å få noe mer ut av ham. På spørsmål om hva =Oslo har gjort for ham sier han at:

”(...) Det meste ligg vel opp til mæ, og æ e ikke akkurat den som er så flink te å ta tak i ting”.

Å komme inn på Thomas og gi ham tryggheten og tilliten tilbake til samfunnet kan ta lang tid, og kanskje er det en jobb som er for stor for =Oslo, samtidig så jeg at =Oslo representerte et trygt sted å være for Thomas. Et sted han kunne være seg selv, være annerledes uten å bli utstøtt og marginalisert. I tillegg er =Oslo en ikke-kriminell metode å tjene penger på som for Thomas er mulig å gjennomføre. Hans begrunnelse for å selge gatemagasinet er det at han ikke klarer å holde en jobb, med faste arbeidstider og regler. Som han sa: *”Det ha ’kke æ sjangs te”.*

Thomas er, slik jeg ser det, et typisk eksempel på hvor viktig =Oslo som lavterskeltilbud er. Han blir fanget opp av samfunnet selv om han kanskje ikke ønsker det, han blir gitt en stabil base å hele tiden komme tilbake til når hverdagen blir for ustabil og vanskelig. Han vet hele tiden at om han går til =Oslo vil han møte kjente ansikter, få noen oppmuntrende ord og hjelp om han trenger det. I en hverdag hvor jaget etter penger til medisin og et sted å bo preger livssituasjonen, kan en fast base og et holdepunkt i tilværelsen være viktig. Noe =Oslo, ut fra min erfaring, representerer for ganske mange av selgerne.

6.1.3 =Oslo – å flytte fokus fra skam til mestring

I kapitel 4.2 og 4.3 viser jeg hvor sterke tabuene, som er knyttet til det å være rusavhengig, er, og hvordan dette stempelet kan medføre sosial eksklusjon fra samfunnet. Terje forteller at han enkelte dager må mobilisere mye mot og selvtillit for å klare å stå med hevet hode og selge =Oslo.

”Det er enkelte dager, viss jeg har en litt dårlig dag og selvtilliten ikke er helt på topp så kan jeg godt stå og tenke at; ”hvorfør står jeg her og viser folk hvem jeg er? Hva tenker folk om meg nå?” Og det har hent at jeg har pakka sammen sakene mine og gått da. ”Nei faen om jeg skal stå her som en taper og ...”.

Jeg spør ham om han føler seg stigmatisert når han står og selger, og han svarer:

”Ja, på en dårlig dag så er det det, men jevnt over så tenker jeg som så at ...folk kommer jo opp og sier til meg; ”det er modig gjort av deg at du står her”, da stikker dem 40 kroner, eller 20 kroner til meg for at jeg ikke bommer. Og da sier jeg ”greit, da vil ikke jeg ta i mot de pengene heller. Jeg gjør en jobb, jeg står ikke her og tigger, men jeg kan ta dem så skal jeg legge dem på bøssa til fadderbarnet vårt”.

Terje viser en yrkesstolthet. Han blir glad av rosen fra publikum, og skammen han opplever på en dårlig dag, blir fort oppveid av en kunde som skryter av ham. Hadde han fått den samme rosen om han hadde stått med tiggekoppen? Heller tvilsomt, og opplevelsen av å overvinne frykt, som i Terjes tilfelle handler om sosial angst, ville han nok heller ikke fått erfare om han hadde valgt å stå med tiggekoppen i stedet for med gatemagasinet =Oslo. På så måte bidrar =Oslo til snu skam til opplevelse av mestring, fordi de gir selgerne et produkt å selge på ærlig vis. Selgerne får tilgang på en arena, i det etablerte samfunnet, som de tidligere ble ekskludert fra. Publikum tør å nærme seg selgeren, i motsetning til tiggeren. Å bli akseptert og å bli gitt tilgang til storsamfunnet gjennom selgerjobben i =Oslo, kan gi grobunn til troen på at det er mulig å endre sin livsstil og bli inkludert.

Egen mestring og egen innsats er den viktigste årsaken mine respondenter oppga for å klare prosessen med å endre egen livssituasjon. De ga med andre ord større ære til seg selv for en eventuell livsstilsendring enn hva gatemagasinet hadde gitt dem. Noe som i utgangspunktet er positivt, fordi det betyr at det bor en gnist og en vilje til å skape en bedre tilværelse for seg selv hos mange i denne gruppen. I denne sammenhengen ble mine fordommer utfordret flere ganger. Både Harald og Terje fremhever hvor store ressurser rusavhengige i utgangspunktet har. I tillegg fortalte flere av mine respondenter, deriblant Arne, Harald, Åshild og Astrid at de hadde god selvtillit, tross den livssituasjonen de befant seg i. Ut fra deres opplevelse stod det med andre ord ikke på viljen, men på hvordan samfunnet mangler innsikt i deres livssituasjon og hvordan hjelpe dem å få et bedre liv. Jeg opplevde her en forskjell i hvilket bevissthetsnivå den enkelte respondenten hadde ut fra alder og hvor lenge vedkommende hadde vært rusavhengig. De yngre respondentene mine uttrykte ikke i like stor grad den selvtilliten de eldre hadde, og de så heller ikke sammenhengen mellom samfunnets påvirkning på deres liv og deres egen innsats.

Dag er en av de eldre respondentene, og fortalte meg en historie om hvor viktig =Oslo har vært for at hans livssituasjon har endret seg. For ham er =Oslo begynnelsen på redningen, han var gått fra å være ”storkar” i det kriminelle miljøet til å sitte i ”rennesteinen”. Hans inntekt var tiggepenger før han ble selger av =Oslo. Med jobben som =Oslo selger fikk han igjen lysten til å bli rusfri og så mulighetene i fremtiden.

”Det var først når jeg begynte å selge magasinet at jeg fikk orden på livet mitt, fikk gjort det jeg måtte gjøre for å komme i gang og komme meg ut av det livet jeg levde i nå ... jeg har levd et rusrelatert liv siden 9 års alderen, så det blir 29 år. Uten =Oslo hadde jeg aldri kommet meg dit jeg er nå, kunne godt ha vært død, om det ikke var for =Oslo (...). (...) jeg tror det var 3 eller 4 ganger på 1 ½ år der sånn, siden jeg begynte å selge magasiner, som jeg var blakk, faktisk, ellers så hadde jeg bestandig penger. Takket være den jobben. Det var nytt for meg, jobbe, også lissom ha penger hele tida. Det var, det ga en sånn sjøltillit lissom, så jeg fikk jobba veldig mye med meg sjøl, med det jeg ville for å komme meg videre. Og det har jeg også fått til.”

Det =Oslo har gjort for Dag er å sette fokus på hans ressurser og gitt ham muligheten til å vise samfunnet, og seg selv, at han mestrer, han duger. Når det ikke er annet arbeid å oppdrive for folk som Dag, med et langt rulleblad, lange fengselsopphold og en tung avhengighet til rusmidler, kommer =Oslo og tilbyr arbeid. En meningsfull jobb, med mulighet til å tjene penger ut fra egen innsats.

For Åshild har =Oslo betydd forskjellen mellom å måtte bo på gaten, fordi hun ikke hadde tilgang på banktjenester og arbeid, og å få seg en leilighet og en jobb å gå til daglig. Hennes livssituasjon er med andre ord snudd på hodet. Når jeg observerte henne i arbeid, så jeg en dame med strak rygg og et smil om munnen. Jeg opplever at denne kvinnen har ervervet ny energi, en ny stolthet og selvtillit. Jeg observerte hvordan hun snakket med to vektere på kjøpesenteret der hun har fast selgerplass, hun utstrålte en trygghet og selvsikkerhet jeg sjelden har sett blant noen av =Oslo selgerne. Som jeg skal komme tilbake til i kapittel 6.3.1, er det ikke alltid like lett for rusavhengige å forholde seg til vektere. Ofte er en av vekternes jobber å jage bort de rusavhengige fra kjøpesentre og andre

offentlige steder som rusavhengige oppholder seg på. Åshild, på sin side, ble ikke jaget, hun var integrert i miljøet på kjøpesenteret og var en like naturlig del av den som ekspeditrisen i skobutikken ved siden av. Det er nærliggende å anta at hun ikke hadde oppnådd en slik sosial inklusjon om hun hadde stått utenfor dørene til kjøpesenteret med en tiggekopp. Å selge =Oslo har gitt henne en verdighet og stolthet, som har gjort at hun kan handle på flere områder fordi hun blir akseptert og sett på som en likeverdig i samfunnet.

Ingeborgs tidligere inntektsmetode var å bomme penger. Om denne jobben sa hun:

”Jeg er jo veldig glad for at jeg slipper å bomme da, da føler jeg meg liksom helt, helt nederst på rangstigen i samfunnet”.

Å selge =Oslo oppleves for Ingeborg, som for veldig mange andre =Oslo-selgere, som litt bedre enn å bomme penger. Hun opplevde at folk ikke så like stygt på henne når hun solgte magasiner som når hun satt og bomma. Det fortalte hun var godt i hverdagen, men mest av alt var hun lei hele livssituasjonen.

Ingeborg: ”(...) jeg vil endre livssituasjonen min fordi jeg er så dritt lei av å måtte ordne meg penger hver dag bare for å holde meg frisk. Og det liksom, alle blir jo lei av det, men det blir du jo uansett om du selger =Oslo eller om du bommer eller hva du gjør. (...) =Oslo er som en jobb, så jeg ser jo at jeg kanskje kan mestre en jobb i fremtida, og det gjør jo at jeg vil gjøre noe i forhold til ... jeg vet ikke hvordan jeg skal si det jeg men ...

Intervjuer, (forfatter): ”Mestringsfølelse?”

Ingeborg: ”Ja”.

Som nevnt tidligere var det flere av mine respondenter som fortalte at de har god selvtilit på tross av livssituasjonen. En av disse var Astrid, og hun fortalte at hun alltid har visst at hun er en god selger, men å få dette bekreftet er en ekstra fin motivasjon for henne. En annen ting Astrid fremhever som viktig for selvfølelsen, er hvordan hun oppfører seg og kler seg på. Astrid kler seg vanlig og hun henger ikke med hodet. Hun forteller at hun er stolt av at hun ikke ”ser så veldig narkoman ut” og at det for henne er viktig å ikke

underlegge seg en viss måte å oppføre seg på bare fordi samfunnet tror at det er slik en narkoman ser ut. Hun forteller:

”Altså, det er mange som ikke tror at jeg er rusmisbruker, det er mange som tror jeg over hodet ikke har noe med rus å gjøre eller er narkoman liksom da, på grunn av det da. Og får mye positive tilbakemeldinger på at jeg, liksom; «Jøss, så oppegående du er!», liksom, og sånne ting og det ... det betyr mye for meg og, ikke sant.”

Hun er en av få =Osloelgere som har en fot i to kulturer, både ruskulturen og majoritetskulturen, og i sammenheng med det har hun også en delt økonomi. Astrid hadde en ”vanlig” jobb, 50 % stilling, pengene hun tjente her brukte hun på familien sin. =Oslo pengene gikk kun til rusforbruket hennes. At hun mestret dette og at hun klarte å gi barna sine et godt liv pga dette var hun veldig stolt over. Familien var for henne den viktigste årsaken til at hun nå var motivert og klar for å bli rusfri. Astrid hadde konkrete planer om å bli rusfri i nærmeste fremtid, og da jeg møtte henne etter intervjuet høsten 2007 gikk det veldig bra med henne. Hun var rusfri og hadde sagt opp 50 % stillingen sin og startet på nytt³². Hun solgte fortsatt =Oslo, men hadde planer om å skaffe seg en annen jobb. Pga at Astrid har levd så mange år som rusavhengig fortalte hun at det er vanskelig for henne å kutte alle bånd til rusmiljøet, hun kjenner få som ikke er en del av dette miljøet.

En annen person blant mine respondenter som hadde en fot i to kulturer, var Arne. Han var den eneste =Osloelgeren jeg intervjuet som ikke hadde et rusproblem. Imidlertid var ikke Arnes situasjon noe enkel av den grunn. Han hadde to personer, foruten seg selv, å forsørge, og alle var uføretrygdete av ulike grunner. Han måtte kjøpe mye medisiner og trygden hans rakk ikke til så mye utover det aller nødvendigste. For ham var =Oslo en ekstra inntekt, som gjorde det mulig for ham å betjene lån, kjøpe mat og, som nevnt, kjøpe medisiner til sin kone. Da jeg spurte ham om hva =Oslo hadde gjort for hans selvtillit sa han;

³² Astrid fortalte sist jeg traff henne at hun hadde sagt opp denne jobben, fordi hun hadde så mange vanskelige minner knyttet til den.

”Altså, i stedet for å være arbeidsledig så har =Oslo vært en god betydning, og jeg føler at det er en vanlig jobb”.

Å gå fra å samle flasker på togene til å selge gatemagasinet, har ikke bare gitt Arne muligheten til å tjene ekstra penger, det har også gitt ham en tilhørighet og et sted å få anerkjennelse og hjelp til å takle hverdagen. Når Arne er på =Oslos distribusjonslokale viser han stolthet av å være en del av laget, og han engasjerer seg med liv og lyst i sin arbeidsgiver. Han er en av de =Oslo-selgerne som forsyner distribusjonslokalet med mat og kaker. Arne har laget avtaler med ulike leverandører og skaffer på denne måten billige b-produkter som =Oslo kan servere selgerne. Spesielt er kjeksene Arne forsyner distribusjonslokalet med populære blant selgerne. For Arne er =Oslo, som han selv sier, som en arbeidsplass. Jobben i =Oslo har gitt mening tilbake i livet hans og et nettverk av kolleger som kan gi ham energi og styrke til å klare hverdagen som forsørger av sin familie. Denne fellesskapsfølelsen, som igjen kan skape energi, mening i tilværelsen og styrke til å handle, skal jeg gå nærmere inn på i kapittel 6.3.1.

6.2 ”Jeg føler jo kanskje at folk ikke ser så stygt på meg som før”

Det er i møte med andre mennesker og aktører at vår verden skapes (Berger og Luckmann 2004). Som det kommer frem i kapittel 3.2, er det også her vår identitet skapes. Opplevelse av mestring og god selvtillit kan i stor grad ses å være avhengig av hvordan andre speiler oss. Med andre ord, den måten andre ser på oss, blir etter hvert slik vi ser oss selv (Freire 1999). Ser publikum en tigger og en slask, ja, så oppfører, og blir, vedkommende seg deretter. Ser publikum en ressursperson som gjør noe bra for samfunnet, ved for eksempel å selge =Oslo, kan denne personens selvopplevelse endres fra å føle skam og avmakt i forhold til sin livssituasjon, til å oppleve mestring og egenverd (Skog 2006; Starrin 2007). Hvordan publikum, kjøperne av gatemagasinet =Oslo, tar i mot selgerne, har med andre ord mye å si for om selgerne opplever selgerjobben som positiv for sin situasjon og selvopplevelse eller ikke. Derfor spør jeg på hvilken måte forholdet til publikum har endret seg etter at han/hun ble selger av gatemagasinet =Oslo?

Sitatet i overskriften er hentet fra intervjuet mitt med Ingeborg, og jeg opplever det oppsummerer mye av det mange av mine respondenter opplever i samhandlingen til

publikum etter at de ble selgere av =Oslo. Gatemagasinet har gitt mange en bedre mulighet til å stå oppreist, med rett rygg, rette bein og et smil om munnen.

”Det er jo ... jeg kan’ke huske jeg har møtt en kjøper, som har kjøpt =Oslo som husker meg igjen fra at jeg har gått og tigd eller sitti og tigde, men dem veit jo at jeg har vært en tigger da, det veit dem jo sånn med en gang. (...), jeg kan’ke huske jeg har hørt et negativt ord til dags dato, jeg har bare fått klapp på skuldra og ”bra jobba” og ”stå på videre” og ”dette her unner vi deg”, bare positivt å høre. Det er så gøy lissom, for det motiverer bare videre og mer. Så nei, publikum dem er enige alle samma om at =Oslo er det beste tiltaket som er satt i gang for rusmisbrukere noen gang. Det at vi får sjansen til å jobbe for penga, det er noe jeg sier meg helt enig i”.

Dette utsagnet fra Dag tror jeg alle respondentene mine kan slutte seg til. Det er få som forteller om dårlig respons fra de som kjøper gatemagasinet. Samtidig er det tilfeller blant andre aktører blant publikum som ikke alltid er like fornøyd med at =Oslo selgerne går rundt i gatene og selger gatemagasinet. Flere respondenter kunne fortelle at de som er negativt innstilt til gatemagasinet og selgerne er de som ikke kjøper =Oslo. Hvorfor det? Muligens fordi deres holdninger til rusavhengige og vanskeligstilte ikke er blitt endret, fordi de ikke ønsker å nærme seg selgerne. Når de ikke ønsker å kjøpe gatemagasinet får de heller ikke erfaringen med å snakke med mennesket bak klærne og det litt sløve, men søkende blikket. Deres overbevisninger og fordommer om gruppen får dermed ikke en sjanse til å endres, og den negative holdningen opprettholdes. Harald uttrykte det fint når han fortalte om publikums begynnende skepsis, som etter hvert gikk over i iver og engasjement til selgeren.

”Eg må sei at eg har bærre positive opplevelser, det har eg. Det kan hende det at man, i et øyeblikk, før folk egentlig veit hva det går ut på³³ ... Det finst jo ein del gruppe mennesker av dei såkalla samfunnsengasjerte som ikkje er så samfunnsengasjerte som dem tror dem er, og som da kanskje tror det er noe hokus pokus vi holder på med. Men når en i hvert fall har fått lagt det på en lykkelig og grei måte, så endrar dei fort standpunkt og syn på

³³ Harald mener her =Oslo.

tinga, og synest at det er en fin ting som er satt i gang og en fin måte å gjøre noe sjøl for å bedre sin egen situasjon. Istedenfor å sitte og vente på at noken skal komme og gi dei ting opp i hendane, å være med å gjøre litteranne sjøl også. Og det ... folk er så positivt innstilt”.

Om =Oslo selgeren får sure kommentarer, er det fra den delen av publikumsmassen som ikke kjøper magasinet, de som fortsatt ikke tør å nærme seg tabuet, de som, dermed, opprettholder skammen. På den andre siden kan det virke som at de få som, i løpet av en =Oslo selgers arbeidsdag, kommer med stygge kommentarer, ikke gjør noe stor skade på den enkelte selgers nyervervede selvtillit. Den positive responsen og opplevelsen av mestring og respekt fra de som før ikke ville se dem, betyr så mye, mye mer. Åshild sa;

”(...) det som er viktigere for meg, enn akkurat salget av blader, er kommunikasjonen du oppnår mellom to verdener. Der har jeg stått alene i mange år, så nå plutselig ... fått en bedre og egen sommer (...). Vi har fått satt ansikt på ting som foregår her i byen. Det ... livet som foregår på gata... jeg har fått alle ytterligheter som å bli spytt midt i trynet til å få klem, når det er sagt, de negative sidene kan jeg telle på en hånd på år”.

Slik jeg forstod Åshild har hun, gjennom =Oslo jobben, både som selger og som bidragsyter i bladet, blitt gitt tilgang til en ny arena. Hun er blitt tatt inn og blir respektert for den hun er. Åshild livshistorie er slik hun forteller den er en historie om en jente med AD/HD som måtte ut på det illegale marked for å få medisinen sin. Ufrivillig ble hun en del av et miljø hun ikke følte seg hjemme i, med =Oslo kom endelig muligheten Åshild lenge hadde ventet på. Muligheten til å bli sett for den hun er, en ressursperson og ikke bare en narkoman. Hennes forhold til publikum kan derfor ha endret seg totalt, fra ikke å bli sett, observerte jeg nå en dame som ble sett og ble respektert. På Åshilds kroppsspråk kunne jeg lese at dette betydde mye for henne, hun var stolt.

Terje forteller en liknende historie. Også han forteller at han opplever at de som kjøper gatemagasinet alltid er veldig positive, *”(...) uten unntak”*. Noe har derfor skjedd mellom publikum og Terje, Åshild og de fleste andre =Oslo selgerne. Før møtte Terje og Åshild bare forakt i blikket fra mennesker i det etablerte samfunnet. Nå prater de med publikum,

og publikum kommer bort til dem og spør hvordan de har det. Flere av mine respondenter fortalte at de nå fikk oppmuntringer og klapp på skulderen av kjøpere, i motsetning til før. En barriere som før stod godt plantet mellom de rusavhengige og det etablerte samfunnet ser ut til å ha blitt fjernet, eller i hvert fall har den flyttet seg litt. To verdener møtes og kommuniserer takket være et produkt som begge har et forhold til og et behov for.

Ikke bare publikum, men også handelsstanden og kjøpesentre har gitt positive tilbakemeldinger til flere selgere.

*Terje: "Ja, jeg får til og med tilbakemelding fra senter, senter...
(senterledelsen red.) ... det kom en sånn sjef fra et slik vekterselskap på {...}
bort til meg her en dag, og sa det at han skulle hilse fra alle
næringsdrivende rundt her og si at de trives med at du er her".*
Intervjuer (forfatter): "Ja. Det er godt å ta med seg".
*Terje: "For de har sett at jeg hjelper gamle damer over veien og holder opp
dører og, men altså, jeg er oppdratt sånn".*
Intervjuer (forfatter): "Det er de små ting."
*Terje: "Ja. Og det er innmari koselig også. Du føler på en måte at du blir
tatt som en likeverdig. Ikke bare som en stakkar dem bare hjelper ... dem
tilbyr meg ikke å stå inne i varmen, og gjør dem det så avslår jeg".*

At plassen der Terje har fått tillatelse til å selge gir ham respekt gjør at han får mulighet til å gjøre ting han kanskje ikke ville gjort før, fordi negative fordommer og holdninger stod i veien for det. Utdraget fra intervjuet med ham synes jeg illustrer dette godt. Hadde ikke Terje solgt gatemagasinet er det sjellig grunn til å tro at den gamle damen omtalt ovenfor kanskje ville trodd Terje skulle rane henne, fremfor å hjelpe henne over veien.

Hva med hvordan =Oslo selgerne presenterer seg? Har dette noe å si på hvordan publikum møter dem? Mange i rusmiljøet tror jeg kan føye seg til Astrid sitt utsagn; "(...) *Det er ikke vits å se narkoman ut, selv om en er det altså (...)*". Dette sa hun i forbindelse med spørsmål om hvordan hun presenterte seg når hun solgte gatemagasinet. Astrid fremhever at hun aldri har oppført eller kledd seg som en narkoman, som hun sier, "*jeg synes det er viktig å prøve ikke se så jævlig narkoman ut da*". Astrid er ikke noe unntak blant selgerne.

De fleste rusavhengige, slik jeg opplever det, prøver å se så ”normale” ut som mulig. Når det kommer til =Oslo selgerne, er det mange av disse som har kommet i en slik situasjon at de ikke klarer å opprettholde en såkalt normal standard når det gjelder både hygiene og hvordan de kler seg, fordi de ikke har tilgang på et hjem og et sted å vaske seg. Det finnes alternativer. Frelsesarmeen har dusjmuligheter og fine klær gis bort mange steder, men for mange er det ikke like lett å rekke åpningstidene så de får seg en dusj, og når en bor på gaten er det begrenset hva de kan ha av eiendeler. De blir stjålet om en ikke våker over det hele tiden. En selger (ikke blant mine respondenter) fortalte meg at han en dag våknet uten sko. Dette er ikke et unikt tilfelle, på gaten stjeles det sko, klær, penger og stoff fra hverandre hele tiden. Å opprettholde en utseendemessig normal standard er derfor ikke like lett for alle. Mange prøver å vaske seg på hender og i ansiktet når de kommer for første gang på dagen for å kjøpe magasiner for videresalg. De gjør en innsats for å gjøre seg mest mulig presentable for publikum når de skal ut å selge.

Jeg spurte Ingeborg om hun kledde seg på noen spesiell måte for å gi et visst uttrykk når hun var på jobb. Om hun kledde seg litt ned eller litt opp for å tiltrekke seg kunder. Til dette sa hun at:

”Altså jeg kler meg sånn jeg gjør til vanlig, men hvis jeg skal noe annet igjen, hvis jeg skal bort på besøk eller noe sånn, så tar jeg på meg andre klær, sånn litt finere klær liksom. Jeg er ikke så veldig nøye på det når jeg selger =Oslo”.

Hva er det som har endret seg i selgernes situasjon? De blir sett og møtt på gaten med et annet blikk, et smilende og imøtekommende blikk. De som kjøper bladet, inkludert meg selv, slår av en prat med selgeren, og ser vedkommende som likestilt, en ressurs. Til sammenligning har jeg aldri snakket til en tigger når jeg har gitt penger til ham eller henne, men jeg har hatt mange kortere samtaler med selgerne. Selgeren står oppreist, i stedet for å sitte krombøyd som tiggeren, selgeren viser stolthet.

6.3 =Oslo – empowerment i praksis?

Erlik er en forening som samler vanskeligstilte mennesker, i hovedsak rusavhengige, til en gruppe med felles mål. Disse målene er uttrykt i =Oslos visjon, som tidligere nevnt er de som følger;

”Styrke selvtillit ved å tilby hjelp til selvhjelp.

Gjennom kreative prosjekter og inkludering.

Skape debatt omkring sosiale spørsmål.

Gjennom å belyse betente spørsmål innen rus- og sosialpolitikk.

Endre holdninger i forhold til vanskeligstilte og sosialt utstøtte.

Gjennom møtet mellom kjøper og selger, samt annet opplysningsarbeid.” (Tekst er gjengitt som presentert på nettsiden til =Oslo).

Det er to hovedmålsetninger jeg opplever uttrykt her, disse er:

- 1) Tilby de vanskeligstilte en jobb de kan mestre, som igjen vil kunne skape opplevelse av verdighet og nye muligheter for den enkelte.
- 2) Skape opinion og holdningsendring rundt rusproblematikk og andre sosiale problemer i samfunnet.

I disse målene ligger det to nivåer. Et mål er rettet mot individnivået og det andre mot (lokal)samfunnsnivået, eller sagt med andre ord, det etablerte samfunnet. Gruppenivået kan man si ligger mellom disse to nivåene, og er kanskje det viktigste nivået for =Osloelgerne, fordi det er her de konkret samles og sammen skaper energi, vilje og engasjement. Denne gruppeopplevelsen vil kunne gi individet en følelse av styrket selvtillit og en opplevelse av makt over eget liv og mot til å handle (Starrin 2007; Andersen mfl. 2000). Fra å stå alene, isolert og ensom, får =Osloelgeren kolleger og andre ressurspersoner rundt seg, som kan gi støtte og energi til å endre hverdagen og gi den en ny mening. Dette kan igjen skape en positiv kraft til å kjempe om rettferdighet, likhet, frigjøring og respekt, og å skape holdningsendringer i det etablerte samfunnet. Dette reflekteres i de to siste visjonene til =Oslo.

Jeg skal i dette kapittelet se nærmere på hvordan =Oslo bidrar til empowerment for selgerne, og har valgt å spesielt ha fokus på 3 aspekter ved empowerment. Disse beveger seg alle i mellom individ og samfunnsnivået, og er gruppefellesskapet, definisjonsmakten, og bevisstgjøringsaspektet. I 6.3.1 vil jeg ta for meg gruppefellesskapet som er essensielt for at individet får styrke og kraft til å handle i (lokal)samfunnet. Jeg skal her også vise et eksempel på hvordan =Oslo, sammen i en gruppe, har utført en sosial aksjon, som er en handling som retter seg mot å fjerne undertrykkelse. I 6.3.2 vil jeg ta for meg definisjonsmakten, som handler om =Oslo som arena som gir tilgang på makt for den enkelte til å definere og/eller omdefinere eget liv og livssituasjon. I 6.3.3 skal jeg ta for meg det siste aspektet, hvordan =Oslo bidrar å øke kunnskapen i samfunnet og hos =Oslo-selgeren, som igjen bidrar til bevisstgjøring og økt makt til den undertrykte.

6.3.1 Et styrkende gruppefellesskap

Empowerment bygger sin ideologi på at maktmobilisering, bevisstgjøring og frigjøring på individnivå igjen vil kunne stimulere til økt handling og deltakelse på gruppe- og samfunnsnivå (Thyness 1999). Grunnleggende i dette er troen på at mennesket er et sosialt vesen, som evner og ønsker å handle i relasjon til andre på et eller annet nivå. Essensielt i empowerment, med andre ord, er utviklingen av en grupperelasjon og å skape et styrkende og sosialt støttende miljø og nettverk. Viktigheten av å tilhøre et gruppefellesskap vektlegges pga den energien en gruppe klarer å produsere når man er sammen, fremfor alene. Å samle mennesker med felles interesse og erfaringsbase i grupper kan skape en følelessuggesjon av entusiasme, energi og kraft, og kan bygge opp styrken i individet til å kjempe mot skamfølelsen og tabuet de lenge kan ha opplevd (Starrin 2007). For en marginalisert og undertrykt gruppe, som selgerne av =Oslo representerer, kan det å kjempe mot majoritetssamfunnet oppleves mye lettere når man er sammen i en gruppe, enn alene.

Gruppefølelsen er, med andre ord, viktig for å skape en empowermentprosess. En slik energi opplevde jeg som oftest da jeg observerte selgerne i distribusjonslokalet og på tirsdagsmøtene. Når selgerne er samlet på disse arenaene opplevde jeg at de er litt mer stolte, mer smilende og lette i kroppen, og ikke så sjenerte som de ofte kan være ute på gaten. Selgerne henvender seg til hverandre, spør om råd, forteller om sine mange frustrasjoner, de gir hverandre klapp på skulderen og de tilbyr hverandre hjelp. Samtidig er

det ikke alle selgerne som ønsker å identifisere seg med sine kolleger. Jeg opplever en del av selgerne som forholdsvis ambivalente til å identifiseres med andre =Osloselgere, noe jeg antar i stor grad skyldes motviljen til å identifiseres med andre rusavhengige. Blant andre var Terje veldig ambivalent i forhold til det å bli identifisert med de andre selgerne. Da jeg spurte ham om han deltok på tirsdagsmøtene sa han;

”Både ja og nei. Når jeg er i nærheten. Hadde det vært en jobb hvor jeg var ansatt, så hadde jeg nok fulgt opp på en helt annen måte, men for meg så blir det institusjonaktig. Jeg er veldig i mot det der at ... hvorfor skal alltid narkomane samles i grupper uansett hva det handler om. Vi skal bo sammen, vi skal jobbe sammen, vi skal trenes opp sammen, vi skal behandles sammen, vi skal, altså ... det er liksom ... og da ser jeg for meg ... det ukemøtet er nok veldig nødvendig, og jeg har deltatt på det, men det ligger hele tiden som en; ”å nei skal jeg orke å sitte sammen med disse dere steine folka nå og ... ”, sytinga og, altså jeg har fått en sånn der ... de misforstår meg de som ikke kjenner meg godt, jeg ryktes som arrogant, tror jeg er bedre enn andre og sånn, fordi jeg har en holdning som går på at jeg gidder ikke å vanke sammen med narkomane ... ”

Terje uttrykker sin oppgitthet over at rusavhengige alltid samles i grupper, han uttrykker at han ikke orker sytingen og klagingen til noen av menneskene i rusmiljøet. Jeg kan ikke unngå å tenke at kanskje det er sånn at det norske velferdssystemet har ”sydd puter under armene” på rusavhengige i så mange år, at det blir vanskelig for dem å ta eget ansvar når de endelig blir gitt muligheten? =Oslo tilbyr selgerne en arena for et styrkende fellesskap, de tilbyr en jobb og en mulighet til å endre livssituasjon. Likevel er det, etter hva jeg erfarer, ikke mange som har klart å komme seg helt ut av rusmiljøet og rusavhengigheten etter at de ble =Osloselgere. Å skape den store empowerment energien kan ta tid å utvikle. Å bli gitt ansvar, tillit og bli bevisstgjort sammenhengene som fører til handlingslammelse og likegyldighet er en tidkrevende prosess. Kanskje noe en ikke kan forvente at Erlik som forening vil klare å utrette etter relativt kort tid, sett i et ruspolitisk perspektiv. Det kan ta år å endre både perspektivet til rusavhengige og til det etablerte samfunnet. Astrid og Ingeborg uttrykte noe av de samme følelsene som Terje, imidlertid var de noe mer positive ved at de fremmet det =Oslo faktisk har klart å utrette. Nemlig, som vist i kapittel 6.1,

blant annet stabilitet i livene deres, økt mestringsopplevelse og redusert rusforbruk. De har fått et tilholdssted som oppfordrer til kunnskap og diskusjon, et sted de kan lære noe om seg selv og andre samtidig som andre kan lære om dem.

”Sammen blir vi sterke!” sier ordtakingen. Felles opplevelser skaper fellesskap som igjen kan gi økt kompetanse, og en opplevelse av et støttende, sosialt miljø (Andersen mfl. 2000). Et slikt fellesskap innebærer, i tillegg, at man synes bedre i det offentlige bybildet, noe som kan gi makt til å påvirke beslutningstagerne på det politiske plan til å bedre deres livsbetingelser (Starrin 2007). Selv om ikke alle respondentene mine ønsket å snakke så mye om dette fellesskapet når de ble intervjuet, så observerte jeg likevel denne fellesskapsfølelsen. Jeg observerte at de var mye friere i kommunikasjonen når de var samlet på fellesarenaene, her ropte de ut hva de mente og de diskuterte på likt grunnlag. Jeg opplevde at de fikk respekt og ble tatt på alvor, og jeg syntes tydelig å se at de hentet mye energi, stolthet og styrke fra disse fellesarenaene, rett og slett fordi de ble tatt på alvor. Slik jeg forstod det var det likeså viktig, kanskje viktigere, den oppmerksomheten de ansatte ved =Oslo ga til selgerne. Å bli hørt og sett av ikke-rusavhengige syntes å være av betydning for mange. Kanskje pga at dette er en gruppe mennesker de rusavhengige tradisjonelt ikke har fått mye oppmerksomhet og respekt fra? Uansett hvem =Oslo selgerne henter energi fra og identifiserer seg med, så opplevde jeg at det å være en del av =Oslolaget var det viktigste. Å gå i gaten med en =Oslo lue eller sekk, i tillegg til selve gatemagasinet, var viktig for mange, fordi, slik jeg erfarte det, betydde at de fikk respekt fra folk i det etablerte samfunnet. De gikk fra å være noe negativt i samfunnet, en narkoman, til noe positivt, en ressurs i samfunnet, en =Oslo selger.

Opplevelse av tilhørighet er gjerne knyttet til hvem man identifiserer seg med. Blant mine respondenter er det Arne som skiller seg mest ut, han er som nevnt ikke rusavhengig, men en mann som er blitt syk og trygdet. Under intervjuet opplevde jeg at han på mange måter ikke har sin tilhørighet til gruppen av selgere, men til gruppen av ansatte. Hver gang jeg spurte han spørsmål om gruppefellesskapet, refererte han til ansattgruppen og ikke til de andre selgerne. Det fellesskapet de andre selgerne har når de mobiliserer og snakker om hvor ødeleggende ruspolitikken er, opplever ikke Arne. Han knytter seg mer til de ansatte ved =Oslo og opplever stor tillit og støtte i disse menneskene. Hvordan andre ikke-rusavhengige =Oslo selgere opplever det, er jeg usikker på, men ut fra egen observasjon

tror jeg også de identifiserer seg mer med ansattgruppen enn med de rusavhengige selgerne. Samtidig observerte jeg en inkludering blant selgeren når de var i distribusjonslokalet. Uavhengig av om de var rusavhengige eller ikke, så hjalp de hverandre og respekterte hverandre. Sånn sett er det nærliggende å tro at =Oslo har ført ulike grupper vanskeligstilte sammen, grupper som kanskje ikke ellers ville ha møttes. Med =Oslo som felles arena kan de utveksle kunnskap og ressurser, og sammen bli sterke nok til å handle på gruppens og egne vegne.

Sosial aksjon er en gruppehandling som retter seg mot samfunnsnivået, og reflekterer handlinger som er rettet mot å fjerne undertrykkelse. Meningen med sosial aksjon er å skape større balanse i maktfordelingen på det sosioøkonomiske, det politiske og det strukturelle nivået. For å skape dette må de undertrykte, som i dette tilfelle er =Osloelgerne, selv handle og aksjonere (Andersen mfl. 2000). I den forbindelse er refleksjon viktig. Uten refleksjon og ettertanke vil ikke =Osloelgerne kunne handle på egne premisser og være autonome ovenfor egne målsettinger. Dette kan føre til mindre eierskap til handlingen og målet, og undertrykkelsen vil ikke bli eliminert (Andersen mfl. 2000). En slik bevissthet til egne målsettinger og handlinger, og det faktum at det er =Osloelgerne selv som må være de som handler og frigjør, er i Freires (1999) filosofi avgjørende for at en frigjørende empowermentprosess skal være mulig. Freire (1999) skriver at samfunnsstrukturen konstruerer en kulturell handling med fastsatt handlemåte og mål, som enten kan tjene undertrykkelsen eller frigjøringen av mennesker. I en undertrykkende samfunnsstruktur holdes de undertrykte nede som passive mottakere, som objekter i en konstruert virkelighet. De får ikke muligheten til å være handlende og reflekterende subjekter i eget liv.

Å bryte dette undertrykkende mønsteret kan være utfordrene i seg selv, og når man ser på målgruppen av =Osloelgere, er dette, som vist i kapittel 4, ofte mennesker med få både fysiske og sosiale ressurser. I distribusjonslokalet hørte jeg flere fortelle om små eller ingen nettverk utenfor rusmiljøet. Hadde de noe nettverk utenfor rusmiljøet var det ofte begrenset til profesjonelle, og til familiemedlemmer de ofte har lite kontakt med pga av skam. I tillegg kan kroppen til en rusavhengig være så nedkjørt etter et langt liv som rusavhengig at den bare holder til å komme seg fra det ene delmålet til det andre, som ofte handler om å skaffe ulike typer illegalt stoff slik at man holder seg ”frisk” (Smith-

Solbakken og Tungeland 1999). Jeg kan bare tenke meg hvordan det kan oppleves å gå rundt på gaten og vite at man ikke har noe sted å gå, at ingen har noe meningsfullt å tilby deg å gjøre og at ingen egentlig vil se deg. En slik hverdag kan betraktes å være veldig energikrevende og om man tar dette i betraktning vil det være rimelig å anta at =Oslos målgruppe trenger noen med litt mer energi og ressurser for å bane veien i systemet for dem, slik at de igjen får muligheten til å aksjonere og handle på egne permisser. De trenger hjelp av noen til å ta det første steget.

=Oslo som forening er ikke satt i gang av egne brukere, men en av initiativtagerne, Ingeborg Vibeke Omberg, har selv opplevd å være uten jobb og fast bolig en periode av sitt liv (Rødland 2006). På så måte er =Oslo satt i gang av, blant andre, en person som har noe erfaring om hvordan selgerne kan ha det, samtidig viser de andre ansatte ved foreningen stort engasjement til selgerne og legger stor vekt på å fremme selgenes meninger og saker. Et eksempel på dette er seminaret =Oslo arrangerte i slutten av november 2007, på utestedet Blå på Grünerløkka i Oslo. Seminaret ble kalt *”Trygghet i det offentlige rom. Aksjon myk asfalt”*, og var myntet på å skape dialog mellom ulike arbeidsgrupper som har sin arbeidsplass på gaten eller i det offentlige bybildet. Inviterte parter var blant andre =Osloelgere, politikere, blant dem Byrådsleder i Oslo Erling Lae og Justisminister Knut Storberget, representanter fra Oslo politiet, vekterselskap, Oslo Handelsstands forening, Forening for Human narkotikapolitikk, Utekontakten og Frelsesarmeen (Korneliussen 2007). Grunnen til at dette seminaret ble satt i gang er, som jeg så vidt var innom i kapittel 6.1.3, de mange klager og frustrasjoner =Osloelgerne og andre rusavhengige har hatt med vektere i Oslo sentrum³⁴. Samlet i en gruppe får da =Osloelgerne satt i gang en dialog og debatt omkring spørsmålet, som forhåpentlig har bidratt til å bedre forholdet mellom vanskeligstilte på gaten og vekterne.

³⁴ Det er mitt inntrykk at det først og fremst er de rusavhengige =Osloelgerne som har mest problemer med vektere. Jeg har aldri hørt klager fra =Osloelgere som ikke har en rusavhengighet. Maktarroganse, fordommer og uvitenhet ovenfor denne gruppen, blant vekterne, kan være årsaken, uten at jeg har noen konkrete data på dette. Samtidig opplevde jeg ved min tid på =Oslo at noen av de rusavhengige =Osloelgerne kan ha provoserte frem konfrontasjoner. Som å gå med blader fremme på steder de veldig godt visste de ikke hadde lov til å ha de fremme. Uten at dette på noen måte rettferdiggjør noen av vekternes direkte voldsutøvelse mot selgere, kan denne provoseringen ødelegge for andre =Osloelgere som ikke er ute etter bråk. Jeg fikk også høre fortellinger fra =Osloelgere som møtte ålrighte vektere, slik sett kan det tyde på at det er noen få vektere som ødelegger for de mange. Det påstås også å være ulik kultur i de ulike vekterselskapene, hvor noen selskap kommer mye dårligere ut enn andre (Korneliussen 2007).

6.3.2 Makt til å benevne egen virkelighet

Når et individ ikke får handle ut fra egen definering og forståelse av egen livssituasjon, kan undertrykkelse oppstå. Freire (1999) skriver at på grunn av at den undertrykte identifiserer seg med undertrykkeren, er det undertrykkerens bevissthet den referer til. De undertrykte er ikke selv bevisst den situasjonen de lever under. I denne forbindelse referer Freire til Hegel som hevder *”at det som karakteriserer de undertrykte, er deres underkastelse under en herskers bevissthet”* (Hegel i Freire 1999:31). Terje forteller å ha opplevd en slik ubevisst underkastelse;

”(...) Jeg trodde jeg var slem, jeg, forteller du noen at de er slemme mange nok ganger, så tror en at en er det”.

Først er det faren hans som forteller ham at han er slem, så er det skolen og skolekameratene, og til slutt tror han det selv. Dette har blant annet hatt innvirkning på hans valg om å ta opp en karriere som kriminell, hvor vold og det å være slem, var en sentral del av hans virkelighet. Implisitt forteller han om hvor stor makt samfunnet rundt et menneske kan ha på hvordan han/hun opplever seg selv, og med det kan påvirke hvordan man handler.

Stian Olderkjær forteller i et intervju at =Osloelgerne ikke har den største troverdigheten i samfunnet, de blir ofte ikke trodd. Han sier videre at *”den vanligste unnskyldningen er at en junkie lyver”* (Korneliussen 2007:2). Med slike holdninger i samfunnet, hvordan kan =Oslo målgruppe makte å si ifra, når de ikke blir tatt alvorlig og blir hørt? =Oslo bryter ned barrierer og bryter ned tabuet i samfunnet som Freire (1999) referer til som den *”tause kultur”*. Han skriver at en undertrykkende samfunnsstruktur konstruerer en *”taus kultur”*, hvor de undertrykte aksepterer de forholdene de lever under og blir holdt nede av den kulturelle dominansen. Ved å opplyse, debattere og fortelle historier i gatemagasinet bidrar =Oslo til å bryte denne tausheten, og med det kanskje fjerne tabuet og endre holdninger i samfunnet litt etter litt. De gir de marginaliserte og vanskeligstilte tilgang på makt til å handle, gjennom å gi dem et forum og et gatemagasin å utrykke seg i. =Oslo gir de vanskeligstilte mulighet til å bryte med etablerte fordommer og en undertrykkende struktur i samfunnet. De får vist at de kan gjøre en jobb ved å være selgere, og de får mulighet til å si sin mening ved å bidra med sine egne historier i bladet. De får fortalt hvem de er og at

de ikke skiller seg så mye fra den gjengse mann i gata. Å omdefinere eget liv, flytte fokus fra det man ikke klarer til det man mestrer, er viktig i frigjøringsprosessen. Det er når man kommer til det punktet i empowermentprosessen at den enkelte forstår at man har rett til å gi sin verden navn, definere egen virkelighet, at frigjøringsprosessen starter (Andersen mfl. 2000).

Å tillate mennesker å definere sitt eget liv, selv om det bryter med samfunnets oppfattelse av hva dette skal være, er viktig for å skape en empowermentprosess. Imidlertid er det av betydning, i en slik prosess, å ikke påberope kunnskap og viten om andres liv på deres vegne. Det vil i så tilfelle være et maktovergrep (Asmussen og Jöhncke 2004). Det er rimelig å anta at det i det etablerte samfunnet er mange antagelser og fordommer i henhold til hvordan livet til en rusavhengig er, og hva som vil være til det beste for vedkommende. Som jeg viste i kapittel 4.2 kan den ruspolitikken og lovgivningen som det enkelte land fører, fastlegge og gi sterke føringer for hva flertallet i et samfunn betrakter som riktig og gal atferd (Asmussen og Jöhncke 2004; Andersen mfl. 2000).

Det er min oppfatning at det blant =Oslos selgere er mange som bryter med storsamfunnets forståelse av hva ”det gode liv” er. Ta for eksempel Thomas. Da han ble intervjuet levde han stort sett på gaten, det hadde han gjort i tre måneder. Han sov på dagen, noen ganger ikke i det hele tatt, og travet byen gatelangs på natten. Under intervjuet spør jeg ham om han har lyst til å endre sin livssituasjon. ”*Per dags dato kjem æ ikke tell åsså gjøre noe*”, svarer han på spørsmålet. Han forklarer at han ikke klarer å forholde seg til det systemet vi i storsamfunnet lever og forholder oss til. Implisitt opplever jeg at Thomas under intervjuet forteller om en gutt som ikke klarer å forholde seg til de institusjoner og rammer som er skapt i samfunnet, hans verden fungerer ikke slik. Å forholde seg til sosialkontorets rammer og tider forteller han er en mare:

”Æ gir faen i sosialkontor og alle andre offentlige kontora, æ har dem så opp i halsen”.

Vi i det etablerte samfunnet, som opplever det greit å forholde seg til samfunnets uskrevne og skrevne regler, kan det synes rart at en person trives bedre med det livet Thomas fører enn et liv innefor samfunnets institusjoner. Thomas er ung, bare 21 år, og jeg opplever at

han enda føler seg tynget at samfunnets spilleregler. Han har enda ikke kommet til det bevissthetspunktet hvor han innser at det er han selv som har makten til å benevne sitt eget liv. Slik jeg forstår ham er han, slik Freire (1999) snakker om, under storsamfunnets bevissthet. Han er ikke fri fordi han definerer seg selv ut fra øynene til de som undertrykker ham, og på så måte undertrykker og opprettholder han sin egen maktesløshet til systemet. Min oppfattning er at han på veien til å ”finne seg selv” vil trenge mye støtte og veiledning slik at han opplever seg selv som en person som mestrer, noe verden så langt ikke har vist ham. Harald derimot, er en mann med lang livserfaring, og forståelse for samfunnet som helhet. Han, som Thomas, trives på et vis i det livet han lever. Han forteller at det er et liv som mer eller mindre er valgt av ham selv, og han kan ikke skylde på andre mennesker eller samfunnet.

”Du kan sei det også at mange av oss, gjør kanskje ein stor feil med at dei har lett i å legge skylda på et eller anna og unnskylde seg for hvorfor det er blitt sånn. Noen legg skylden på barndommen og oppveksten sin, noen skylder på vidare livssituasjonar de har kommet inn i, eventuelt skilsmisse og sånne ting. Eg meiner det at eg for min del har ikkje annett å skylde på enn meg sjøl, sant. Eg har hatt en meget god oppvekst og alle tiders foreldre og alt det der, og hatt alle beste forutsetninger for å være vellykket her i livet og eg har ingen å legge skylda på. (...). Det er bærre det at man sjøl ikkje har greid og gjort riktige valg enkelte ganga. Det må man berre, ja, innse sjøl, det at det er en sjøl det er noe galt med, det er ikkje omgivelsene eller samfunnet rundt deg som har gjort oss”.

Harald tar ansvar for eget liv og de valgene han har tatt, og på den måten er han inneforstått med det livet han lever og at han selv har makten til å gjøre noe med det. En slik bevissthet kan i et velferdssamfunn være viktig. Klientifiseringsprosesser kan lett utløses ved at andre mennesker, gjerne profesjonelle, definerer problemet (Andersen mfl. 2000; Asmussen og Jöhncke 2004). Som rusavhengig er det mange besøk på offentlige kontorer, velmente råd og rapporter med objektive opplysninger som dominerer livene deres. Dette kan bidra til at de vanskeligstilte selv ikke får definere sine liv, det blir definert for dem. En slik definisjonsmakt kan være vanskelig å få øye på, fordi det er en makt som ikke blir utøvd med tvang, men som tar sikte på å hjelpe og yte omsorg til

personer med ulike behov (Asmussen og Jöhncke 2004). Denne makten, som av Foucault blir kalt pastoralmakten, blir inkorporert i individet gjennom at individet selv er aktivt deltagende i å endre sitt liv til noe som er bedre (Asmussen og Jöhncke 2004), og på så måte ligner den på den makt empowerment står for. Imidlertid, det som gjør denne makten forvirrende, og ikke i samsvar med empowerments frigjørende makt, er at det ikke er det enkelte individ selv som definerer hva dette *bedre er*. Det er det for eksempel sosialvesenet eller den som ønsker å hjelpe som bestemmer. Noe som igjen kan skape økt maktesløshet og skam fordi den vanskeligstilte kan få skyldansvar for at de ikke klarer det andre har bestemt at de skal klare (Andersen mfl. 2000).

Dag skulle kort tid etter intervjuet inn på et behandlingssted, og hadde planer om å gjøre ferdig utdannelser han har startet på ved ulike fengselsopphold, få jobb og kanskje flytte til broren på landet. Han er, som nevnt, allerede avrust og inne i et metadonprogram, og det er andre gangen han skulle inn på behandlingsstedet. Han har tro på at han denne gang skal lykkes, noe han ikke gjorde første gangen. Da gikk han på en smell, men som han forteller, =Oslo ga ikke opp troen på ham:

”Jeg har fått veldig mange oppmuntringer fra både Vibeke (Kvalvåg, jobber i distribusjonslokalet, red.) og PK og de som jobber der, Dimitri (Koutsomytis, fotograf, red.). «Stå på!» og sånn. Dem har akseptert at jeg har dratt inn på avrusning og blitt borte en uke eller 10 dager, og så komme tilbake og få stått på den plassen jeg har jobba fra hele tiden. (...) Også har jeg da... jeg har klart det. Kommet ganske langt, men jeg hadde ikke klart det uten =Oslo, for å si det sånn. Da hadde jeg fortsatt sittet i rennesteinen (...).”

Kanskje er Dags tro på at han skal lykkes sterkere denne gangen fordi han fått lov til å feile og lov til å handle på den måten som passer ham best. Han har fått lov til selv å definere sitt liv og sine behov. Han fortalte meg at det var han som hadde satt i gang avrusingsopplegget denne gangen. Han hadde fått hjelp og støtte, men det var han som hadde regien. =Oslos rolle for ham var å skape stabilitet og aksept uansett hvordan avrusningen gikk. Uansett hva Dag gjør, innefor rimelighetens grenser, aksepterer =Oslo hans valg og handling, han blir ikke dømt på grunnlag av hans rusavhengighet og at han

ikke klarer å komme ut av det. Isteden blir han gitt tilliten en arbeidstaker verdig, og han får en ny sjanse når det ikke gikk første gangen. Han måtte ikke starte på null, slik han ofte måtte gjøre i hjelpeapparatet ellers. Slik jeg opplevde det, ga denne tilliten en giv hos Dag, en vilje til å klare det. Han tok ansvar for sitt liv blant annet fordi andre viste ham tilliten verdig og ga ham muligheten til å gjøre det slik han fant det riktig for seg. Han fikk muligheten til å være subjekt i eget liv, som igjen ga ham muligheten og innsikten til å handle på vegne av seg selv. Kanskje er det trygt å si at en empowermentprosess så smått har begynt å vokse i Dag? Kanskje er en frigjørende prosess fra institusjonenes definisjonsmakt og undertrykking startet hos Dag?

6.3.3 Bevissthet og kunnskap gir makt

Å få adgang til makt er viktig i empowerment og handler om å gi adgang til ressurser og kunnskap slik at en oppnår en bevissthet til makt, og på den måten får tilgang på den (Andersen mfl. 2000). En slik adgang kan =Osloselgeren få igjennom foreningen Erlik. Et av gatemagasinet's mål er å skape debatt omkring tabuer og politiske beslutninger som omhandler marginaliserte og vanskeligstilte grupper i samfunnet. Gatemagasinet bidrar, både med det kreative innholdet fra de vanskeligstilte og gjennom selgernes innsats, til en forståelse i samfunnet om at dette er snakk om ressurssterke mennesker. De er mennesker som får til noe, bare de blir gitt muligheten. Med dette kan de vise samfunnet at de er mennesker som kan gjøre noe med sin situasjon og de har vilje til å gjøre det.

Intervjuer (forfatter): Har Erlik bidratt til at den [fremtiden] kan være lysere på et eller annet vis, eller ...?

Harald: Ja, det har det nok gjort. For det er jo klart at det, vi blir jo hørt no, meir og meir på heilt anna måte, vi kjem jo meir fram i media når det gjeld, ja både tv og andre aviser, så vi blir jo hørt på ein heilt anna måte. Så det tror eg at har bidratt til at fremtiden kan bli bedre for mange, det er heilt sikkert.

Gatemagasinet har det siste året knyttet til seg flere og flere skribenter som ønsker å rette et kritisk blikk på vårt samfunn, samtidig som selgerne bidrar med sine skråblikk, opplevelser og erfaringer. To nummer av gatemagasinet som har innhold som gir leseren noe å tenke

på, er =Oslo nr. 16 og nr. 21, som har henholdsvis temaene rus og arbeid. I =Oslo nr. 16 finner man blant annet en artikkel skrevet av Rune Gerhardsen hvor han spør: *"Hva slags triumf er det å jage fra et samfunn dem som trenger samfunnets støtte aller mest?"* (=Oslo nr. 16 2007:27), og i =Oslo nr. 21:2007 finner vi på side 50 et tankevekkende dikt skrevet av =Osloelgeren og aktiv kreativ bidragsyter, Thor Bæver, kalt *"Grådighetskulturen"*³⁵.

Å skape debatt omkring sosiale problemer og ulikhet i samfunnet forutsetter, i følge empowerment, en forståelse og aksept av at sosiale problemer ikke er isolerte og fragmenterte, men et resultat av sammensatte og komplekse forhold i samfunnet. Empowerment fremhever at samfunnsnivået er det stedet en vil finne kraft og styrke i felleskap til å stille krav om forandring og vekst. Videre fremheves det at det er her man kan tale sin egen og andres sak, og det er her man kan forlange demokratisk innflytelse (Andersen mfl. 2004). På baksiden av hvert enkelt =Oslo magasin står det: *"Erlik er en forening som arbeider for verdighet, forståelse og likhet mellom mennesker"*. Verdighet, forståelse og likhet er noe jeg tenker oppstår i relasjon til andre mennesker. For å kunne gjøre noe med det, tenker jeg at man derfor må handle på det området hvor folket er, i nærmiljøet og samfunnet for øvrig, og mot de politiske organer og organisasjoner. Dette er handlinger som er rettet mot å fjerne undertrykkelse og skape balanse i fordelingen av makt (Andersen mfl. 2004). Økt medmenneskelig engasjement og holdningsendringer i forhold til rusavhengige og andre vanskeligstilte, er et viktig mål for =Oslo. Ved å rette et kritisk blikk mot samfunnet og deres aktører oppnår de målet om å endre holdninger i samfunnet og skape opinion omkring sosialpolitikken og

Åshild sa til meg, da jeg spurte henne om hvordan hun opplevde livet som selger; *"(...) viktigere for meg, enn akkurat salget av blader er kommunikasjonen du oppnår mellom to verdener (...)"* *"Vi er ikke lenger av en annen verden for veldig mange"*. =Oslo kan ses som en kommunikasjonskanal som kan bidra til å spre kunnskap om temaet, og fortelle de bostedsløse og andre vanskeligstiltes historie. Denne kommunikasjonskanalen kan bidra til å gi samfunnets borgere og andre profesjonelle aktører forståelse og bevissthet for den ulikhet til makt de bostedsløse og vanskeligstilte kan oppleve (Andersen mfl. 2004). =Oslo bidrar til å sette søkelyset på de utfordringer og problemstillinger denne gruppen har, grunnet samfunnets undertrykkelsesmekanismer, og bidrar som et redskap og talerør for en

³⁵ Diktet er trykket i innledningen til den oppgaven.

gruppe som tidligere ikke ble hørt. På denne måten kan magasinet bidra til å gi kunnskap om en utstøtt gruppe ute i samfunnet. Å spre kunnskap ut i samfunnet er viktig, men kanskje enda viktigere er den kunnskap, kompetanse og bevissthet om sin situasjon og de muligheter som før var skyggelagt av samfunnets undertrykkende struktur den enkelte =Osloelger erverver gjennom å være medlem =Oslo laget. Å få et bevisst forhold til hvordan samfunnet fungerer, fremheves som det viktigste elementet i empowerment-prosessen, fordi dette gir en kunnskap som igjen gir adgang til makt (Freire 1999). Hvorfor er det viktig å skape en bevissthet, engasjement og endre holdninger omkring rusavhengige og vanskeligstilte? Først og fremst, tenker jeg, fordi denne gruppen ikke blir hørt, og at det er få som tar seg tid og som vil høre dem. Harald er som nevnt en gammel travet i rusmiljøet, og etter en samtale med ham innså jeg hans mange ressurser, kunnskap og innsikt i både den etablerte verden og rusverdenen. Han sa til meg;

”(...) de skulle bærre vist egentlig, gjennomsnittsmennesket på gata, hvor mye ressurser det finst blant oss, hvor mange velutdanna mennesker det i virkeligheten finst blant oss”.

Han forteller meg at fordommene mine og publikums ikke er sanne. Selv om kanskje noen av de bostedsløse og rusavhengige ikke har fullført 9- eller 12-årig skolegang, betyr ikke det at de er dumme eller at det ikke finnes de med flotte utdannelser og ressurser blant dem. Blant mine respondenter var det en jurist, en advokat, en med militærutdannelse, en var utdannet frisør og hadde erfaring som assistent i helsevesenet, en hadde jobbet mye med stell av dyr, og en var kunstner og musiker, med andre ord, respondentene mine hadde mye erfaring, kunnskap og ressurser utover det å være narkoman, bostedsløs eller vanskeligstilt på andre måter. Terje sa *”en person som ikke er ressurssterk eller har stor yteevne, klarer ikke å fungere som narkoman”*. Det krever sin mann og sin kvinne å holde ut et liv som vanskeligstilt.

Harald sa det så fint når jeg spurte ham om =Oslo har spilt noe rolle for hans lyst til å endre livsstil eller om gateavisjobben bare har bidratt til en oppgradering av hans livsstil:

”(...) det er begge deler på sett og vis kan du sei, da. Fordi det er jo på en måte ... livsgnist tilbake, du føler jo det kanskje at du er ikkje heilt

ubrukelig, og at folk kanskje ser litt meir opp til deg enn det du egentlig trodde før ut. Du får jo kanskje litt meir av, ja, eg vet ikkje om eg skal sei selvtilliten, det har eg jo alltid hatt da, men du kan sei at du føler at du, du har i hvert fall litt meir igjen og litt meir tid å gi samfunnet, enn hva du regna med du hadde før du solgte bladet, noe å tilføre. Kan du sei da. Du er med å fremme ein sak som er lettere blitt satt til side, kan du sei, et problem som er lett å bli skjøve under bordet, som media får fram i lyset at det er ikkje bare ditt problem, men det er samfunnet sitt også. Kan du sei. At, viss alle hadde engasjert seg en liten bit så hadde ting våre mye bedre”.

7. Konklusjoner og avslutning

I denne oppgaven har vi sett at =Oslo representerer ganske mye forskjellig for de ulike respondentene mine. Noen har ganske like historier, mens andre skiller seg mer ut. For noen bidrar =Oslo som et steg ut av rusavhengigheten og rusmiljøet, for andre et fast ankerpunkt, og andre igjen opplever =Oslo som en arbeidsplass som gir dem en positiv posisjon i samfunnet og ny verdighet. Mediene, i tillegg til selve gatemagasinet, har de siste to årene dekket mange saker som =Oslo selgeren har ønsket å ta opp. I tillegg er =Oslos distribusjonslokale et populært sted for medier å oppsøke når de trenger en kommentar fra vanskeligstilte om politiske og andre temaer som gjelder dem. Dette har bidratt til at vanskeligstilte, rusavhengige og marginaliserte mennesker blir mer synlige i samfunnet.

Konstruerer selgerne av =Oslo sine liv annerledes etter at de ble selgere av gatemagasinet? Om jeg tar utgangspunkt i den gruppen av selgere jeg valgte å intervju, er svaret på dette ja. Dette er gruppen selgere som har gjort jobben i =Oslo som en naturlig del av sitt liv. De gjør et aktivt forsøk på, først og fremst, å slutte med destruktiv og kriminell atferd, i tillegg har de, gjennom å få en jobb, kuttet ned på heroin og/eller sidemisbruket sitt. Mange har som en følge av jobben i =Oslo kommet inn på metadon- eller subutexprogram, fått seg bolig og oppgradert sine liv både sosialt og fysisk. Å forvente at den rusavhengige =Oslo selgeren skal slutte helt med narkotiske stoffer kan være å tro på for mye endring, for fort. Etter flere år med å tilføre kroppen falsk stimulans, gjennom bruk av blant annet heroin og amfetamin, skal det for mange mer til enn en jobb for å slutte å gi kroppen ”medisin”. Likevel, kanskje er =Oslo et eksempel på en forening, bedrift og et lavterskeltilbud som har forstått hvordan de vanskeligstilte og spesielt rusavhengige trenger å møtes. Først blir de tilbudt en jobb, stabilitet og et fristed, for deretter å kunne samle krefter til å ta fatt på den vanskeligste jobben, å bli rusfri. For som Astrid påpekte da jeg intervjuet henne, foregår rusbehandlingen motsatt. Først rusfri og så er det ingenting. I hvert fall er det slik de rusavhengige oppfatter ruspolitikken, selv om jeg antar at dette ikke er ruspolitikkenes hensikt. Gjennom =Oslo har de vanskeligstilte fått adgang på en arena hvor de blir hørt, får formidlet hva de mener, hvordan de opplever verden og hva som er viktig for dem.

Slik jeg ser det er det to ting som fører til at vanskeligstilte =Oslo selgere ser mulighetene i sin livssituasjon, fremfor begrensningene. Først og fremst, tenker jeg, det at de blir verdsatt. Det er deres ressurser som etterspørres, både som selgere av gatemagasinet, og som kreative bidragsytere. I tillegg er det deres fortellinger som blir fortalt, og det er folk som har lyst til å lese disse historiene. Flere av mine respondenter hadde bidratt med portrettintervju og ønsker å skrive noe ved senere anledninger. Den andre grunnen er gruppefellesskapet. Selv om de står og selger alene, kan de få energi av å være del av noe sammen, av å være del av =Oslo-laget. Det er med deres felles innsats at =Oslo kan realiseres, dette fellesskapet gir igjen energi, handlingskraft og håp til selgerne. I tillegg til å gi energi og handlingskraft, har jeg erfart at gruppefellesskapet bidrar til å gi de rusavhengige og vanskeligstilte et alternativt og positivt miljø, bort fra det destruktive og negative rusmiljøet.

=Oslos visjon om å bidra positivt til de rusavhengige og andre vanskeligstiltes situasjon, ved bruk av hjelp-til-selvhelp-prinsippet, kan bidra til at de ser annerledes på seg selv og sine ressurser. Det gir mulighet for de vanskeligstilte og rusavhengige til å benytte ressurser som de kanskje tidligere ikke trodde de hadde, og de får makt til å ta kontroll over egen livssituasjon. Muligheten til å definere egen livssituasjon og egne behov er avgjørende for om en vanskeligstilt person makter å handle og eventuelt endre destruktiv atferd. Å bli gitt tillit og respekt både fra de som muliggjør bruken av ”glemte” ressurser og av samfunnet forøvrig, som kan se selgeren som en sterk og oppreist person, fremfor en passe krombøyd tigger, vil kunne gi selgeren gjenvunnet selvtillit og tro på et liv uten rus.

Under arbeidet med denne oppgaven har jeg ikke bare lært mye om menneskene bak gatemagasinet =Oslo, men også om meg selv og om det samfunnet vi lever i. Jeg opplever at vi omgir oss med mye redsel; redsel for det ukjente og redsel for tabuer. Jeg har lært at det skumle ikke er så skummelt, at et smil ofte gir et smil tilbake og en gledefølelse som varer resten av dagen. Med empowerment som metode og ideologi er =Oslo et eksempel på en forening som har startet å bryte ned de tabuer og de forestillinger vårt samfunn har skapt rundt de vanskeligstilte menneskene som selger gatemagasinet. Å få tilgang på andres livsverden og historier åpner opp for inkludering i samfunnet. =Oslo har klart å åpne en kanal, bryte en terskel og bidrar med det å øke inkluderingen av de ekskluderte, samtidig som de gir mulighet til mestringsopplevelse og makt over eget liv til selgerne av

gatemagasinet. Samtidig har jeg sett at det fortsatt er en lang vei å gå før budskapet nås ut til alle i det etablerte samfunn. Å endre holdninger og vaner i samfunnet og å skape bevissthet omkring dette er ikke gjort i en håndvending. Jeg håper at =Oslo kan få fortsette å utvikle sitt arbeid som forening, gatemagasin og lavterskeltilbud, og at de fortsetter å nå ut til flere publikummere og selgere med budskap om inkludering, likhet, forståelse og verdighet.

Kildehenvisning

Andersen, Maja Lundemark, Pernille Nørlund Brok og Henrik Mathiasen (2000): *Empowerment på dansk*. Frederikshavn: Dafolo Forlag.

Askheim, Ole Petter (2003): *Fra normalisering til empowerment. Ideologier og praksis i arbeid med funksjonshemmede*. Oslo: Gyldendal Akademisk.

Askheim, Ole Petter (2007): *Empowerment – Ulike tilnærminger*. I Starrin, Bengt og Ole Petter Askeheim (red) (2007): *Empowerment i teori og praksis*. Oslo: Gyldendal Akademisk. (s. 21-33).

Asmussen, Vibeke og Steffen Jöhncke (red.) (2004): *Brugerperspektiver. Fra stoffmisbrug til socialpolitikk?* Aarhus: Aarhus Universitetsforlag

Bauman, Zigmund and Keith Tester (2002): *Samtaler med Bauman*. Norwegian edition by; Oslo: Vidarforlaget AS.

Berger, Peter L. og Thomas Luckmann (2004): *Den samfunnsskapte virkelighet*. Oslo: Fagbokforlaget.

Big Issue, The (2007): <http://www.bigissue.com/magazinesite/introduction.html> (02.11. 2007).

Bourdieu, Pierre (1996): *Symbolsk makt. Artikler i utvalg*. Oslo: Pax Forlag.

Briseid, Atle (2006): *Tiggerstaden Oslo*.
http://www.bymisjon.no/templates/Page_16395.aspx (04.05. 2006).

Bruner, E. (1986): Experience and its expressions. I V. Turner og E. Bruner (red.) *The Anthropology of Experience*, Chicago: University of Illinois Press.

Bu, Kari (2008): *Gatepasientene i Oslo*.
<http://www.aftenposten.no/meninger/debatt/article2268183.ece> (03.03. 2008).

Burr, Vivian (1995): *An Introduction to Social Constructionism*, London: Routledge

Byrådens sak nr 5/2007: *Tildeling av tilskudd til frivillige organisasjoner innenfor helse- og sosialsektoren – Kap 311 Helse- og velferdsetaten*.
[http://www.helse-og-velferdsetaten.oslo.kommune.no/getfile.php/helse-%20og%20velferdsetaten%20\(HEV\)/Internett%20\(HEV\)/Dokumenter/dokument/omsorg/byradens_sak_frivillighetsmidler.pdf](http://www.helse-og-velferdsetaten.oslo.kommune.no/getfile.php/helse-%20og%20velferdsetaten%20(HEV)/Internett%20(HEV)/Dokumenter/dokument/omsorg/byradens_sak_frivillighetsmidler.pdf). (05.11. 2007).

Dahlgren, Lars og Bengt Starrin: (2004): *Emotioner, vardagsliv och samhälle: en introduction til emotionssociologi*. Malmö: Liber.

Dalen, Monica (2004): *Intervju som forskningsmetode – en kvalitativ tilnærming*. Oslo: Universitetsforlaget.

Dysthe, Olga, Frøydis Hertzberg og Torlaug Løkenstgard Hoel (2000): *Skrive for å lære: skrivning i høyere utdanning*. Oslo: Abstrakt forlag.

Erlik Oslo: www.erlikoslo.no (16.02. 2008).

Esping-Andersen, Gøsta (2004): *The Three Worlds of Welfare Capitalism*. Cambridge UK: Polity Press.

Falch, Åse-Britt, Wolfgang Heckmann og Sandor Lisznyi (2004): *European perspectives on drug addicted. Vol.13*. Frankfurt am Main: Peter Lang. Europäischer Verlag der Wissenschaften

Foucault, Michel (1976): *Discipline and punish*. Harmondsworth: Penguin.

Freire, Paulo (1999): *De undertrykte pedagogikk*. (2. utgave). Oslo: AD Notam Gyldendal.

Halvorsen, Knut (2002): *Sosiale problemer. En sosiologisk innføring*. Bergen: Fagbokforlaget.

Hammershøj, Lars Geer og Eva Bendix Petersen (2001): Kan man slå sig på en konstruktion? Til rekonstruktion af misforståelser af og bekymring for sosialkonstruktivisme. I *Sosiologi i dag*, årgang 31, nr 2/2001.

Hanks, Sinead og Tessa Swithinbank (1997): *The Big Issue and other street papers: a response to homelessness*. <http://eau.sagepub.com/cgi/reprint/9/1/149> (02.11. 2007).

Hansen, T, A. Holm og S. Østerby, 2004: *Bostedsløse i Norge 2003 – en kartlegging*. <http://www.byggforsk.no/default.aspx?DokumentID=1608&innholdsID=58> (07.06.2006).

Hanssen, Bjarne Håkon (2007): *Ut av velstandens skyggeside*. Oslo: =OSLO, ERLIK MAGASIN Nr 16/2007.

Horsgaard, Mette (2003): Empowermentorientert sosialt arbeid – elementer til en teoretisk forankring. I: John Andersen, Anne-Marie Tyroll Beck, Catharina Juul Kristensen og Jørgen Elm Larsen (red): *Empowerment i storbyensrum – sosialvidenskabeligt perspektiv*. København: Hans Reitzel. (s. 185-205).

International Network of Street Papers: www.street-papers.org (01.11. 2007).

INSP (2006): *INSP INTERNATIONAL NETWORK of STREET PAPERS, Annual review 2006*. <http://www.street-papers.org/INSP%20ANNUAL%20REVIEW%20FINAL.pdf> (01.11. 2007).

Korneliussen, Stein Ove (2007): *Spylt og bestjålet av vakter*. <http://www.abcnyheter.no/node/56821>. (04.12. 2007).

Kvale, Steinar (2004): *Det kvalitative forskningsintervju*. Oslo: Gyldendal akademisk.

Leira, Haldis Karen (2002): To skritt fram, ett tilbake og nye to skritt fram? Om motstand mot kunnskap om menns vold mot kvinner. I: Marius Råkil (Red.). *Menns vold mot kvinner. Behandlingserfaring og kunnskapsstatus*. Oslo: Universitetsforlaget. (s. 31-52).

Lindén, Karna (1991): *Kvinnor, hälsa, handling*. Göteborg: Akademisk avhandling vid Samhällsvetenskapliga fakulteten, Göteborgs Universitet.

Lundby, Geir (2003): *Historier og terapi. Om narrativer, konstruksjonisme og nyskriving av historier*. Oslo: Tano Aschehoug.

Mathiesen, Thomas (1992): *det uferdige. Tekster om opprør og undertrykkelse*. Oslo: Pax Forlag A/S.

Mathiesen, Thomas, Vibeke Lohne og Anne Lise Middelthon (red) 1982: *Den nye moralismen. Om menneskesyn, behandling og stoffmisbruk*. Oslo: Gyldendal Norsk Forlag A/S.

Nickelsen, Trine (2007): *Hippe kjøper hasj av gutter fra Afrika*.
<http://wo.uio.no/as/WebObjects/avis.woa/wa/visArtikkel?id=35125&del=uniforum> (12.02. 2008).

Olaussen, Lise Merete (2006): *Tiggerne får lov*.
<http://www.aftenposten.no/nyheter/iriks/article1087228.ece> (04.05. 2006).

Olderkjær, Stian (2008): *Sosial Buisness*. =OSLO, APRIL 2008 (s. 27).

Pedersen, Willy (2001): *Bitter søtt. Ungdom/sosialisering/rusmidler*. Oslo: Universitetsforlaget.

Reinås, Knut T (2001): *Narkotikafritt samfunn? A Interaktiv-meninger-kronikk*.
<http://www.aftenposten.no/meninger/kronikker/d212185.htm> (25.05 2001).

Ringdal, Kristen (2001): *Enhet og mangfold. Samfunnsvitenskaplig forskning og kvantitativ metode*. Oslo: Fagbokforlaget Vigmostad & Bjørke AS

Rorty, Richard (1989): *Contingency, Irony and Solidarity*. Cambridge: Cambridge University Press

Rusmiddeldirektoratet (1998): *Alcohol and Drugs in Norway 1997, Alcohol and Drugs in Norway 1998*. Oslo: Rusmiddeldirektoratet.

Rødland, Kristin (2006): *Med rett til å bli sett*.
<http://www.amnesty.no/web.nsf/pages/E91E9D6F9842DADDC125711D0032B6CC> (25.02. 2006).

Sandberg, Sveinung (2008): *Offer eller gangster?* Oslo: Klassekampen (18.01. 2008). (Artikkelen ble sendt til forfatter pr e-post av Ali Esbati, Kronikk- og debattredaktør i Klassekampen).

Skog, Ole-Jørgen (2006): *Skam og skade: noen avvikssosiologiske temaer*. Oslo: Gyldendal Akademisk.

Slettebø, Tor (2000): *Empowerment som tilnærming i sosialt arbeid*. Nordisk sosialt arbeid nr.2/00. (s.75-85).

Starrin, Bengt (2007): Empowerment som förhållningssätt – kan vi lära oss något av Pippi Långstrump. I Starrin, B og O.P. Askeheim (red) (2007): *Empowerment i teori og praksis*. Gyldendal Akademisk. (s. 59-70).

Stoer, R. Stephen, David Rodrigues and António M. Magalhães (2003): *Theories of social exclusion. Vol. 6*. Frankfurt am Main: Peter Lang. Europäischer Verlag der Wissenschaften.

Thyness, Paul A. (1999): *Sosialt arbeid, lokal organisering og selvhjelp – En innføring for helse- og sosialarbeidere*. Oslo: Tano Aschehoug.

Tungeland, Else M. og Marie Smith-Solbakken (1999): *Narkomiljø. Økonomi, kultur og avhengighet*. Oslo: Ad Notam Gyldendal.

Wallin Weihe, Hans-Jørgen (2004): *Rus*. Oslo: Abstrakt forlag as.

Wikipedia (2007): *Consultative Status. From Wikipedia, the free encyclopedia*. http://en.wikipedia.org/wiki/Consultative_Status#Roster. (05.11. 2007).

Øystese, Oddgeir og Aud Refseth (2007): *Flaut å selge*. <http://www.nrk.no/nyheter/distrikt/sorlandet/1.2800965> (05.11. 2007).

Vedlegg:

1. Informasjonsskriv/samtykkeerklæring
2. Intervjuguide

Masterprosjekt av Kine Therese Falch-Lillevold
Gatemagasinet =Oslo – Å reise seg fra asfalten

Forespørsel om å delta i intervju.

Jeg er masterstudent i velferdspolitikkk ved Høgskolen i Lillehammer og holder nå på med avsluttende masteroppgave. Temaet for oppgaven er gatemagasinet "Erlik" og dens selgere. Jeg ønsker å undersøke hvilken innvirkning det å bli selger av "Erlik" har på selgeren av bladet. Jeg er interessert i å finne ut hvordan selgeren oppfatter livet sitt før og etter at bladet kom for salg, og om det å bli bladselger har hatt en innvirkning på fremtidsplaner/tanker. For å finne ut av dette, ønsker jeg å intervju 8-10 bladselgere av gatemagasinet "Erlik".

Spørsmålene vil være åpent utformet og vil dreie seg om din opplevelse av din situasjon. Jeg er opptatt av og interessert i å høre din historie knyttet til gatemagasinet "Erlik". Oppfatter du deg annerledes, og opplever du at andre ser deg annerledes etter du ble bladselger? Hvordan ser du fremtiden etter du ble bladselger? Som en del av oppgaven vil jeg se på teorier bak gatemagasinet "Erlik" for å se om dens ideologi kan samstemme med den opplevelsen du som bladselger forteller om.

Jeg vil benytte båndopptaker og ta notater mens vi snakker sammen. Intervjuet vil ta fra en halv time til en time, og vi blir sammen enige om tid og sted.

Det er frivillig å være med og du har mulighet til å trekke deg når som helst underveis, uten å måtte begrunne dette nærmere. Dersom du trekker deg vil alle innsamlede data om deg bli slettet. Opplysningene vil bli behandlet konfidensielt, og ingen enkeltpersoner vil kunne kjenne seg igjen i den ferdige oppgaven. Opplysningene anonymiseres og opptakene slettes når oppgaven er ferdig innen sommeren av 2008.

Dersom du har lyst til å være med på intervjuet er det fint om du skriver under på den vedlagte samtykkeerklæringen, og kontakter meg på telefon for avtale om å møtes. Jeg ringer gjerne tilbake.

Hvis det er noe du lurer på kan du ringe meg på telefonnr; 93 26 00 18, eller sende e-post til kine.falchlillevold@gmail.com. Du kan også kontakte min veileder Ole Petter Askheim ved avdeling for Helse- og sosialfag på telefonnr; 61 28 83 32, eller e-post ole-petter.askheim@hil.no.

Studien er meldt til Personvernombudet for forskning, Norsk samfunnsvitenskaplig datatjeneste A/S (NSD).

Med vennlig hilsen

Kine Therese Falch-Lillevold, Oslo

Samtykkeerklæring:

Jeg har mottatt informasjon om studien av gatemagasinet ”Erlik” og dens selgere og ønsker å stille til intervju.

Signatur:..... Tlf:.....

Masterprosjekt av Kine Therese Falch-Lillevold

Gatemagasinet =Oslo – Å reise seg fra asfalten

INTERVJUGUIDE.

Intervjuet vil starte med at jeg går igjennom informasjonsskrivet/samtykkeerklæringen sammen med informant. Jeg vil bringe med meg et informasjonsskriv/samtykkeerklæring i de tilfeller der informant ikke har mottatt dette fra før eller har glemt å ta dette med.

Temaspørsmål, med (eventuelt) oppfølgende spørsmål:

Innledende spørsmål:

Hvor gammel er du?

Hvor lenge har du solgt gatemagasinet Erlik Oslo? – når begynte du?

Hvorfor begynte du å selge Erlik Oslo?

Erlik stiller som en av to krav at selgeren på en eller annen måte må være vanskeligstilt for å få selge bladet; hva gjør deg til vanskeligstilt?

1. Om å selge gatemagasinet ”Erlik”:

Hvor ofte selger du gatemagasinet ”Erlik”; hvor lenge av gangen; tidspunkt på dagen; hvor lenge har du holdt på med det?

Hvor viktig er salget for din inntekt?

Kan du beskrive hvordan en dag som selger av gatemagasinet ”Erlik” er for deg?

Hvordan presenterer du deg?

Hvordan opplever du å bli mottatt av folk på gaten?

Hvilken betydning har inntektene fra Erlik-salg for din økonomi og livssituasjon?

2. Om tidligere inntekstsmetoder:

Kan du si litt om hvordan du tjente penger før du ble selger av gatemagasinet ”Erlik”?

Kan du beskrive hvordan en dag med dette arbeidet artet seg for deg; tidspunkt på dagen; hvor lenge av gangen; hvor lenge holdt du på med dette?

Hvordan presenterte du deg når du utførte dette arbeidet?

(Om dette var et annet type gatearbeid): Hvordan ble du mottatt av folk på gaten når du drev med dette?

3. Om det å bli møtt av andre på gaten; før og nå.

Kan du beskrive hvordan din hverdag og livssituasjon er nå (evt. endret seg) etter du ble selger av gatemagasinet ”Erlik”; sammenlignet med tidligere?

Beskriv hvordan føler du deg når du selger gatemagasinet?

Hva har endret seg; hva har ikke endret seg?

4. Om gatemagasinet betydning for selgeren.

Kan du beskrive hva gatemagasinet ”Erlik” betyr for deg?

Er du aktiv i den kreative prosessen? Ønsker du å bli det?

Er du med på andre områder av produksjonen, virksomheten og utformingen av gatemagasinet ellers?

Har din livssituasjon og/eller syn på deg selv endret seg etter at du ble selger av ”Erlik”?

Hva har endret seg; hva har ikke endret seg?

5. Om selgerrollen.

Hvilken betydning har rollen som selger av ”Erlik” hatt for lysten på å endre din livssituasjon?

Har den endret seg; evt hvordan har den endret seg?

Kan du beskrive hvilken betydning selgerrollen har hatt for din identitet og selvtillit; har den endret seg på noe hvis; hva har endret seg?